

VOLKER RESING

A KANCELLÁRI GÉPEZET

A CDU működése

DIALÓG CAMPUS

VOLKER RESING

A kancellári gépezet

A CDU működése

DIALÓG CAMPUS KIADÓ ❖ BUDAPEST-PÉCS

A fordítás alapjául szolgáló mű:
Volker Resing: Die Kanzlermaschine – Wie die CDU funktioniert
© 2013 Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

329
R59

Somogyi-könyvtár, Szeged

S000609436

Fordította: Kőrösi Mercédesz

A fordítást az eredetivel egybevetette és jegyzetekkel ellátta: Schenk János

Borítófotó: CDU/Tobias Koch

www.dialogcampus.hu

© Dialóg Campus Kiadó, 2016

© Kőrösi Mercédesz és Schenk János, 2016

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

Előszó a magyar kiadáshoz	7
A kancellári gépezet próba alatt	9
Nem párt, Unió	24
A merkel modernizálás	40
A külföldiekből migránsok lesznek	44
A gyermekgondozási díj paradoxona	51
KT és a hadkötelezettség	56
A magolvasás	61
Közoktatás Hauptschule nélkül	66
Minimálbér – az alulról szerveződő mozgalom	74
A nagycsalád szerkezete	80
A körzeti pártszervezetek – a CDU anyakikötői	80
A regionális konferencia: törődés	91
Polgári fogadóóra a hátsó sorral	97
A pártnapok logikája	106
A hatalom kísérőhajói	110
A nyilvántartott tetemek halála – tagok, hívek, választók	119
A bizonytalanság bacilusa – programok, értékek, stílusok	137
A nagyváros utáni sóvárgás	138
A konzervatív rejtély	147
A „C” („Christlich”) betű	160
It's the economy, stupid	169

Merkel üres csővezetékei – avagy a CDU a választás előtt	178
Koalíciók, érzelmek	178
Merkel után	187
Utószó	204
Irodalom	206

Előszó a magyar kiadáshoz

Volker Resing 2013 áprilisában zárta le a könyv alapjául szolgáló kéziratát. Még nem ismerte a 2013-as, szeptemberi választások kimenetelét, az újbóli nagykoalíció megalakulását. Merkel kancellár asszony kabinetjében számos változás állt be, személyi összetételben is, de koncepcióban is. Igyekeztünk ezekre a változásokra szerkesztői megjegyzéseink révén rámutatni.

Ugyanakkor a szerző által leírt CDU-párttendenciák alig változtak, ezért a kötet kiadása ma is aktuális. A párt szervezete, működése, irányultsága, szervezési metodikája, vezetési struktúrája minden személyi váltás ellenére is azt a képet mutatja, amit Volker Resing e nagyszerű munkájában bemutat. Mindenki számára, aki pártpolitikával, pártszervezéssel, kampánnyal és tartalmi-alapelvek kérdésekkel foglalkozik, nagyszerű olvasmány és tanulmány lehet ez a könyv.

Volker Resing természetesen alig érinti a CDU menekültpolitikáját, különösen nem a 2015 ősze utáni merkeli Willkommenskultur problematikáját, jóllehet ez nagyon erősen érintette és érinti a CDU bázisának helyzetét, a „központ” politikájához való viszonyulást. Ugyanúgy nem témája a könyvnek az Alternativa für Deutschland (AfD) párt egyre erősebbé válása, amely választók tömegeit viszi el a CDU-tól. Ezek a kérdések már egy új könyv témái lehetnek.

Budapest, 2016. október

A Kiadó

A kancellári gépezet próba alatt

Tulajdonképpen a nagy-nagy győzelem pillanata volt ez. A nagykoalíció után végre polgári kormányt alakíthatott újra a CDU, a Kereszténydemokrata Unió. Ez a nagy álom beteljesülése, gondolhatta az ember. „Angie, Angie” – éljeneztek Angela Merkel pártelnök hívei és munkatársai 2009. szeptember 27-ének késő estjén a berlini Konrad Adenauer Házban, a CDU székházában, amikor Merkel a mikrofonhoz lépett. „Valami nagyszerűt dolgot csináltunk” – mondta a kancellár asszony. Nevetett és megölelte Ronald Pofalla akkori főtájt, miközben a tömeg ujjongott. Ez volt a több mint tíz évig tartó szenvedés vége? Helmut Kohl 1998-as szomorú veresége után, az 1999-es önpusztító, párton belüli botrány után, a Schröder-évek kételyei után, hogy a CDU vajon képes-e újra kormánypárttá válni. Aztán jött a nagykoalíció az SPD-vel, a szociáldemokratákkal. Ez némelyeknek úgy tűnt a CDU-ban, mintha behúzott kézifékkal kormányoznának. Most újra a CDU/CSU és az FDP vezethette az országot, mint Helmut Kohl és Konrad Adenauer idejében. Végre újra dicsőséges idők következtek. Majd ezen az estén a pártközpont magas előcsarnokában Merkel kijelentette: „Minden német szövetségi kancellárja akarok lenni.” Ő így értelmezte hivatalát. Ez éppen a válságidőszakokban lényeges. Merkeltől senki nem várt győzelmi kiáltást, ezt a rajongói is tudták. Bizonyára az is ott járt a kancellár asszony gondolatai között, hogy a 33,8 százalékos eredmény önmagában nem siker. A legrosszabb eredmény 1949 óta az Unió számára. Bár nem említette, de azon az estén

ezt lehetett leolvasni az arcáról. Örült az ünnepi hangulatnak, de ő maga nem vett részt az ünneplésben. „Most nagy munka vár ránk” – mondta. Még egy amolyan Merkel-féle mondat. Ám abban a pillanatban, ahogy kimondta, máris észlelte, hogy ezzel a megjegyzéssel nem találta el a pártjának hangulati rezdüléseit. „Ez nem ünneprontás akar lenni” – tette gyorsan hozzá, és így zárta: „Ti most ünnepezhettek, nekem még van egy kis dolgom a médiával”. A párt ebben a pillanatban mindent megbocsátott kancellár asszonyának: a józanságát, összeszedettségét, elnöki párton felüliségét. A pártvezetés pedig egyszerűen ujjongott tovább.

Ez a jelenet olyan, mint a CDU érzelmi állapotának gyújtólencséje. Merkel vezette ki a CDU-t a párt történetének legmélyebb válságából, Merkel hódította vissza a kancellári hivalt a kancellárpárt számára. A CDU a szövetségi köztársaság született kormánypártjának tartja magát. Ezt a pártot alapították a régi Németország romjain, hogy újjáépítsék a barbárság alatt elsüllyedt államot. A CDU eredendő képességének tekinti a válsággal való megbirkózást. Ez a válságleküzdés Merkelnek is veleszületett képessége.

A CDU-nak alapvetően semmi gondja azzal, hogy újra kancellárpárt, ennél fogva kancellárválasztó egylet legyen. A CDU egy hatalmi gépezet. De mit tartja mozgásban? Minden pártnak szüksége van elhatárolódásra és polarizálódásra, enélkül, úgy tűnik, elképzelhetetlen egy választási küzdelem, a demokráciában kivívott siker. A CDU-logós kék fal előtt azon az estén Merkel túl gyorsan váltott át választási módból kancellári üzemmódba. Erre az estére, legalább egy pillanatra, minden németek kancellárja helyett lehetett volna csak CDU-kancellár. Ez megolajozta volna a párt hatalmi gépezetét. Ezen az estén beszélhetett volna a munka helyett a győzelemről. Ezen az estén nemcsak Pofallát ölelhette volna

magához, hanem egy pohár pezsgőt is foghatott volna a kezébe. De Merkel nem ilyen. És lehet, hogy pontosan azért sikeres, amilyen. És mert olyan is marad. Semmi nem volt annyira állandó a CDU elmúlt tíz éve során, mint Merkel karaktere – és pártjának ezen való töprengése. A Kohl-CDU-ból Merkel-CDU lett – egy rövid kerülőutas Schäuble-CDU és szakaszonként egyfajta anti-Kohl-CDU után. Ez egy új párt, amely egy-két dolgot elveszített abból, ami jellemezte. De hű maradt alapvető karakteréhez: továbbra is a demokrácia hatalmi gépezete. A kormányzás fontosabb, mint a kritizálás, így tartja a CDU központi énképe.

Merkel nyolc éve kancellár, vannak szimpátiaértékei, melyek elhalványították a versenytársait és az elődeit. A CDU eredményei a közvélemény-kutatásokban is felfelé mozognak 2009 óta, jöllehet az még nyitott kérdés, hogy Merkel meg tud-e kezdeni majd egy harmadik hivatali időszakot is. *(Azóta már tudjuk, hogy igen. Merkel 2013-ban újra egy nagykoalíció élén lett kancellár. – A szerk.)* Merkel története a CDU-ban az elfogódottság, a munkával megszerzett szeretet története, egy olyan történet, amely ezen az estén is jól tükröződik Merkel és hívei találkozásában a Konrad Adenauer Házban. Ő áll a középpontban, mégsem tartozik teljesen oda. Tisztelik, néha csodálják, sőt, talán még szeretik is, mégis olyan marad, mint aki beházasodott a CDU-ba. Annak ellenére, hogy a 2012-es hannoveri Pártnapokon látszólag egyfajta érzelmi közeledés történt. Amikor újra pártelnökké választották, a 98 százalékos, meglepően jó eredmény könnyekig megindította. Ez szemmel látható és szokatlan érzelemkitörés volt Merkel részéről. Röviddel későbbi ZDF-interjújában már újra higgadt volt: Ez csodálatos eredmény – mondta –, de „pusztán hálából senkit nem választanak meg”. Továbbra is keményen kell dolgozni.

Lehet, hogy Kohl bukása és a pártadomány körüli botrány után a CDU-nak nem volt más választása. Sőt, valószínűleg a megbukott Keresztapa után Merkel „mostoha” a CDU nagy szerencséje. Valószínű, hogy az összeomlás után senki nem lett volna képes olyan alapos tisztogatást végezni, és úgy újrakezdeni, mint ő. Jó tíz év után Merkel újra talpra állította a CDU hatalmi gépezetét. Közben szabályszerű átépítést vitt véghez. Ha ő sikeres, mindenki elégedett. Az idegenbeli féltékenység kicsit mindig megmarad, de egyre halványabb lesz. „Merkel kultusszá vált”, mondta valaki a pártközpontban. Merkel kultuszfigurájával nyerhetik meg 2013-ban a parlamenti választást. Ha szeptemberben tényleg ez így lesz, akkor megint mindenki ünnepelni fog a Konrad Adenauer Házban – és Merkel beszélni fog, majd kicsit dolgozik még az éjszaka folyamán.

A CDU – legalább részben – még mindig egy Kohl-köldökzsinóról éppen leváló párt. Már nem annyira Helmut Kohl személye ellen irányul, már nincs olyan sok köze a kínos adománybotrányhoz. Ez a felnőtté válás folyamata, ahogy azt Merkel híres, még mindig olvasásra érdemes nyílt levelében, 1999-ben a *Frankfurter Allgemeine Zeitungban* megírta. „A párt-nak meg kell tanulnia járni. El kell válnia, mint egy serdülőkorú fiatalnak a szülői háztól, új utakat kell járnia, és mégis mindig amellel kitartani, ami tartósan meghatározta, a jövőben talán ismét sokkal jobban, mint ma.” Az atyai házból való kiköltözés itt nem csupán egy személyi változás, hanem tartalmi is, egy „új út”. Az 1980-as évek hosszú árnyéka a 21. századig is elér. A túlideologizált témákat egyenesen élvezetessé csiszolták. Úgy, ahogy egy éppen 18 éves végre pálinkát iszik, autót vezet és más olyan dolgokat csinál, melyeket sokáig nem volt szabad megtennie. Soha többé gondolkodási tilalom! Soha többé „élethazugságok”! A Jürgen Rüttgers által alkotott szó, a „Lebenslüge” úgy tűnik, a posztpatriarchális

korszak után a német polgárság anyapártjának kulcsfogalma lett. Mindazonáltal Rüttgers – aki Helmut Kohl alatt a jövőért felelős miniszter volt, és egyfajta határokat feszegető politikus a Kohl- és a Merkel-korszakok között –, éppen Merkel neoliberais fordulatától (néhányan egyenesen „neoliberais szakaszról” beszélnek) való elhatárolódásként vezette be a fogalmat. Hogy mit jelentett akkor a „Lebenslüge” szó, és mit jelenleg, azt ismét ki kell találni.

Ez a modernizálási folyamat teljesen olyan, mint amit maga Kohl kezdett el az 1970-es években. Így Merkel újrakezdése szakításként, de a Kohl-féle 1982-es indulási elvek folytatásaként is értelmezhető. Harminc évvel ezelőtti kancellárrá választása idején Kohl egy „szellemi-erkölcsi fordulatot” hirdetett meg. Ennek jubileumi ünnepeidején, 2012 őszén Merkel teljes egészében Kohl folytatásaként értelmezte a politikáját. A „később még sokkal inkább, mint ma” mondat a kancellárrá vált, a Kohl-élművet ledöntő asszony mellett érvelt.

Néhány évvel ezelőtt a CDU tagtoborzó kampányt indított. Levelezőlapra nyomtatták a pártelöljárók fiatalkori fotóit. Mindez azt sugallta, hogy a ma nagyjai is átlagos fiatalok voltak egykor. Ronald Pofalla akkori pártfőtitkár hosszú hajjal és kötött pulcsiban, Thomas de Maizière belügyminiszter boglyas fejjel és John Lennon szemüvegben látható a képeken. Annette Schavan oktatási miniszter és Ursula von der Leyen honvédelmi miniszter fiatalkori éveikben bátrabbnak tűntek, mint ma. Egy olyan párttörténeti generáció áll ott, amely a Kohl-unióban nőtt fel, de egyéni utakat dolgozott ki. Kohl gyermekei és unokái átépítették a szülői házat. De nem forradalmárok, akik kiszakadnak, lázadoznak, ítéleznek. És a hozzájuk „be-házasodott” kancellár asszony természetesen csak látszólag

hibás mindenben. Angela Merkel keletnémet protestáns, valamikori FDJ-tag (az FDJ az NDK ifjúsági szocialista szervezete volt – A szerk.), egyszer elvált, gyermektelen nő. Ha valaki még a kancellársága idején megjósolta volna Kohlnek, hogy ki fogja követni a hivatalában, biztosan kitért volna a hitéből. De a lényegét tekintve az Angela Merkel-féle CDU tulajdonképpen még mindig a régi Kohl-párt. Csak a rossz nyelvek mondanák, hogy erősen „balra húz”. Sokan emlegetik, hogy a Junge Unionban, a CDU és a CSU ifjúsági szervezetében, de az 1980-as évek CDU-jában sem volt szabad környezetpolitikáról vagy atomenergiáról beszélni. Legalábbis bősztító és veszélyes volt. Ugyanez volt a helyzet a családpolitikával vagy az úgynevezett „idegen problémával”, amit ma a CDU magától értetődően, megoldásorientált módon „integrációs feladatnak” nevez.

Az atomenergia majdhogynem napirenden kívül került, napelemeket szerelnek a tetőkre, a gyerekeket napközi otthonba küldik. A fiatal férfiak hadkötelezettsége már a múlté, ellenben ma már az azonos neműek is szerethetik egymást, sőt házasságot is köthetnek. Nem kötelező többé templomba járni, de a muszlimok is az országhoz tartoznak. Vendégmunkás ország helyett bevándorló országról értekeznek. Még hinnie is kellett abban a polgároknak, hogy nem önkényeskedéssel, hanem belátásból változtak a dolgok. A CDU teljes, úgynevezett – esetlegesen elfogadható és következetes – programszerű modernizációja úgy is értelmezhető, mint az egykori Keresztapa és az akkori kor kényszereinek és tilalmainak eltüntetése. „Amíg az én kenyéremet eszed” – ennek a kijelentésnek vége. A nagypapa eltűnt. A fiatalabb kereszténydemokraták most azt gondolhatnak és tehetnek, amit akarnak. Mindazonáltal nem személyesen Kohl volt az, aki, mint konzervatív úri pecsétőr, megövtá a CDU-t a változásoktól. És a Kohl-korszak sem volt

a stagnálás ideje. De Kohl kiegyensúlyozott világában már nem volt lehetséges „renitens” CDU-ideák megvalósulása. A pártmodernizáláshoz szükséges erő Kohl-nál már az 1990-es évek elején, de legkésőbb 1998-ban kimerült. Ezért volt szükség – ahogy azt az unió irányadó csoportjai vélték – a Kohl nélküli újakezdésre.

„A küldetés teljesítve” – jelentette ki egy CDU-elnökségi tag 2012-ben, visszatekintve a párt elmúlt tizenkét évére. A CDU megújítása nem önkényes újítások eredménye, jóllehet néha hirtelen is történtek dolgok (lásd Fukushima után az atompolitika), de semmi esetre sem egyedül Merkel elképzelése és műve. Alapjai a Kohl-érában lettek lefektetve, ám megvalósításuk Kohl leváltásával indult el. Sőt, valószínűleg az Unió hagyománya az is, hogy a változást a polgári-konzervatív értékmegtartás egyik jellemvonásának tekintik. Csak a mértékek és a határok körül folyik mindig a vita. Az újraegyesítés után a keletnémet tartományi szövetségek befolyása is észlelhetővé vált. Szászország, Tübingia és Szász-Anhalt CDU-s miniszterelnökei változtatásra kész erőként hatnak a párt egészére.

Ám az 1980-as évek végi reformok megrekedése után – ez ellen természetesen elsősorban az ellenzék panaszkodott –, most munkálkodnak azok bevezetésén, de ez önmagában még nem pártprogram. Ebből még nem növekszik identitás. A következő évek kihívásaihoz többre lesz szükség, vélekednek megfigyelők és pártkutatók. A hadkötelezettséget vagy az atomenergiát mindig az Unió „családi tűzhely témájának”, azaz alapnak tartották. A belső kritikusok szerint ezt a tüzet taposta el Merkel és a hozzá hasonlóan gondolkodók. Azt firtatják, hol melegedjenek meg a párttagok, ha hidegben és esőben ki kell menniük plakátot ragasztani? Közös elfogadott

értékekre és témákra lenne szükség, melyek megosztanak és a pártba történő belépésre ösztönöznek. Hogy lehessen olyan tagokat is találni, akik a párt kubikosmunkáit elvégzik. Ez a nagy közös tűz, közös melegedő volt egykor az antikomunizmus, a pártintegráció univerzális fegyvere. Ez kötött össze, sőt, forrasztott egybe olyan személyeket, mint Alfred Dregger, valamikori CDU/CSU frakcióvezető, aki az Unió nemzeti-konzervatív részét képviselte és Heiner Geißler pártfőtitkár, aki jobbra a liberális táborhoz húzott. Mivel még mindig igen széles az eltérő vélemények skálája az Unióban, nagy kérdés, mi az, amihez közösen tarthatják magukat? Úgy tűnik, ez a kérdés még nincs tisztázva.

A párt elnevezésében szereplő „C”, a keresztény szó véleményegyesítő szövetségre utal, de ez az egység annyira laza szövődékű, hogy az Unió egész történetében csak laza csipesznek volt alkalmas. Ma már a „C” is új meghatározásra szorul.

Kezdeti időszakában Kohl volt a CDU megújítója, aki az értelmiségiek, előkelőségek pártjából egy párttagokból álló néppártot alakított. Ám a régi alapállomány nem létezik többé, már nincsenek meg azok a férfiak, akik esténként egy sör mellett politizálni akartak, hiányzik az egyházi jellegű politikán kívüli, de arra ható tér, amely jó alapot és távolságot adott, valamint egyértelmű frontállást biztosított a kommunistákkal és más hazaárulókkal szemben. A „szájból szájba lélegeztetés”, ahogy egyszer Werner Remmers CDU-politikus nevezte, a CDU-nak, mint a nép között jelenlévő pártnak az alaptulajdonsága marad. A néppárt fogalom valamennyi meghatározása közül ez tűnik a legtalálóbbnak. Ez jól leírja, hogyan hatol be egy párt egészen egy társadalom hajszálereiig, oda, ahonnan a politika és a politikai hozzáállás és elkötelezettség ered. Ez a fajta pártmunka is új felfedezésre és megtalálásra vár.

Nemrégiben a helyi ügyvivők elpanaszolták sérelmeiket a Konrad Adenauer Házban Hermann Gröhe főtitkárnak és Klaus Schüller szövetségi ügyvivőnek. Szerintük a párt struktúrái még a levélbélyeg korából származnak. Ám azóta a legeldugottabb taunusi vagy Eifel-hegységi kis faluban is van internetje, e-mailje a CDU-tagoknak. Akkor miért írja elő az alapszabályzat, hogy postai úton kell eljuttatni a meghívót a helyi unió vezetőségi ülésére? A pártközpontban elsősorban mégis a csökkenő taglétszámok miatt aggodalmaskodnak. A párt helyi körzeteiben, melyek megközelítőleg úgy működnek, mint a pártot mozgásba hozó géptermekek, néhányan még fiatalok akarnak lenni, kampánypárttá szeretnének szerveződni, akciószövetséget akarnak létrehozni az egyes pártcélok sikeresebb megvalósítása érdekében. Készek gyorsan berobbanni az új piacokra a Facebook, a Twitter és hasonlóak segítségével.

A Kohl-éra utáni programszerű előretörés Wolfgang Schäuble pártelnök *(ma pénzügyminiszter – A szerk.)* idejében indult el az 1999-es erfurti pártkongresszuson. Az ott elfogadott irányelvek új irányt szabtak meg. Tizenhárom évvel később ezek igazán bátoratlan lépéseknek tűnnek annak láttán, amilyen változtatásokat a párt időközben ténylegesen megvalósított. Ez a homoszexualitás példáján különösen jól látható. Erfurtban direktben nem említették az azonos neműek párkapcsolatának elutasítását, de összefoglalva „egyéb nem házassági” párkapcsolatok között már igen. Jóllehet mindenki élhet úgy, ahogy akar, az azonos jogállás a házassággal – és ezáltal a házasság leminősítése – mégsem került napirendre. Mert nem felelt meg a CDU családképének. Régi téma ez már: időközben már létezik egy bejegyzett élettársi közösség, melyet a vörös-zöldek vezettek be, melyet sem a nagy koalíció, sem

a fekete-sárgák nem töröltek el. Sőt, sokkal inkább lépésről lépésre előrelendítik a melegházasság azonos jogállásra emelését. És ez már régóta nem a „többiek” célja, például az FDP-é, a szabaddemokrata párté, hanem magának az Unió egy részének a törekvése. A „homoházasság” az Unióban továbbra is vitatott kérdés. De ma már a közvélemény-kutatók sem tartják lényegesnek a témát a CDU-választók számára.

2012 nyarán tizenhárom uniós Bundestag-képviselő címol-dara került azzal a javaslattal, hogy az azonos nemű pároknál is vezessék be a közös házastársi adózást. Ezzel megszüntetnék az „egyenlőtlen bánásmód” utolsó terhelő vonását is a homoszexuálisok kapcsolatának. A kezdeményezők között szerepelt Ingrid Fischbach helyettes frakcióelnök, a Német Katolikus Nőszövetség évek óta hivatalban lévő elnöknője, valamint Matthias Zimmer, a Keresztény Munkavállalói Szövetség hes-seni elnöke. Mindketten katolikus vallásúak, házasok, vannak gyermekeik. Ezzel néhány dolog összezavarodott a CDU-ban. Eleinte hatalmas ellenszele volt a kezdeményezésnek. A kan-cellár asszony sem találta mulatságosnak a dolgot. Azt mondták, az ilyen csak kárt tesz a párt központi magjában. Volker Kauder frakciófőnök ezért megbeszélésre hívott össze néhány kezdeményezőt. Az észak-rajna-vesztfáliai tartományi gyűlés elnöke, Karl-Josef Laumann dühöngött a düsseldorfi tartományi vezetőségi ülésen. Azt firtatta, miért nincs már senki, akinek kifinomult érzéke lenne a párt értékei irányában. Laumann egy münsterlandi, érzelmek vezérelte férfi, és ha van valaki, aki tudja, hogyan működnek a vidéki emberek – akik még mindig a párt tagságának gerincét képezik –, akkor ő az. De ki még? És az is lehet, hogy már a münsterlandiakat sem lehet olyan egységesen értékelni, mint korábban. Mindenütt viták folytak – a különféle helyi egyesületekben, vezetőségi üléseken, a Junge Unionban (JU). Már nem lehetett tiszta képet

kapni. Végül a CDU felvette a kérdést a kongresszusi témák közé, megvitatta és szavazott róla. Ezúttal még az azonos jogállás ellenzői nyertek. De a házasság és a család védelmezői már nem voltak egyedül. Peter Hintze, az ülés elnöke „figyelemreméltó számú” szavazatot állapított meg azok részéről, akik az adózási egyenjogúság mellett álltak. Korábban nem került még sor ilyen nyílt vitára az Unióban a homoszexualitással kapcsolatban. Az ellen oldal számos hozzászólással élt a vita során, köztük nemcsak a magukat homoszexuálisnak valló személyek, mint a vidékinek számító Ahausból származó képviselő, Jens Spahn, hanem például egy korábbi tartományi miniszter, az 1941-es születésű Christa Thoben is, aki lelkes beszédében az azonos jogállás mellett szónokolt és „nagyobb becsületességre” intette az Uniót.

Az érvelési indokok teljesen összekuszálódtak. A szászországi tartományi gyűlés CDU-frakcióelnöke, Steffen Flath konzervatív politikus katolikus létére alapozta a „homoházasság” azonos jogállásának elutasítását. „Értelmezésünk szerint a házasság szent”, ebből adódóan különleges védelmet igényel. De Spahn képviselő úr is a katolikus tanokkal indokolta az egyenlő jogállást. Kimondottan ő volt az, aki „értékvitáról” beszélt. Ha két ember felelősséget vállal egymásért, akkor az a nemüktől függetlenül elismerésre méltó érték. Spahn élesen kritizálta azt a leereszkedő gesztust, amellyel a pártvezetés a „más életmodelleket” értékelte. Ezt kikérte magának. „Olyan vagyok, amilyen”, mondta Spahn, aki nyilvánosságra hozta homoszexualitását, de katolikus vallása mellett is kiáll.

Ilyesfajta öntudattal még soha nem nyilatkoztak a meleg a CDU egyetlen pártgyűlésén sem. Azt a javaslatot is elutasították, hogy titkos szavazást folytassanak erről az érzékeny kérdésről. De az egyik szónoknál kényessé vált a helyzet. Azt kérdezte, vajon a vita nem vezethet-e „szakadáshoz”.

Morajlás futott végig a termen. A heves szóváltás szokatlan volt, de már nem jelentett veszélyt a CDU számára. Hermann Gröhe főtitkár egyenesen egy ragyogó önállóbrázolásba építette be a vitát. Az összeütközés szerinte magától értetődően a párt frissességét mutatta. Hogy valójában mennyire eleven és képlékeny a párt, az néhány hónappal később mutatkozott meg, miután a Szövetségi Alkotmánybíróság döntött az örök-befogadási jogról. 2013. február közepén – mintegy gombnyomásra – újra beindult a párton belüli vita a homoszexuális párok azonos jogállásáról. Meglepő módon éppen Volker Kauder frakciófőnök és maga Wolfgang Schäuble pénzügyminiszter, aki már régóta titkos tiszteletbeli elnöknek számít, szavazott az egyenlő jogok mellett. „Már semmi nem olyan, mint korábban”, válaszolta a frakcióvezetőségben Schäuble a részben jelentősen fiatalabb, állítólagosan konzervatívabb kollégáinak. De az ellenállás még túl nagy ahhoz, Angela Merkel esetében is, hogy ilyen gyorsan a túltegyék magukat a pártkongresszusi határozaton.

A CDU-n belüli ellentmondás valójában a reformerek és a konzervatívok régóta begyakorolt rituáléja. Csak eddig ebben a témában még nem játszották végig. A melegházasság körüli vita már nem érinti meg a párt lelkét. Mégis: a párt modernizálása magával hozta az önkényesség-bacilust. Újabban minden lehetségesnek tűnik az Unión belül, már sokan nem tudják, milyen tartalmi fordulat jön legközelebb. A „homoházasság” körüli vita kapcsán Jasper von Altenbockum a következőt írja a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*-ban: Az Unió olyan politikát folytat, amely „már nem irányít, hanem csak reagál”. Ez különösen drámai lenne, ha a társadalom alapjairól lenne szó. Az eredmény egy olyan politika, „amely a lehetetlen művészeteként üres vásznat hagy maga után.” Ám az a betegség,

amiben a CDU szenved, inkább érzékelt, mintsem valós betegség. A CDU soha nem volt olyan programpárt, amelynek az írott alapelvek és célok fontosabbak lennének, mint a reálpolitikai cselekvés az időszerű adottságok. Az alapelveknél többre becsüli az eredményeket. A CDU élcsapat sem volt soha. Nem az előretörés, hanem a társadalmi fejlődések utáni loholás ivódott belé. Ezt a bizonyos ellentétességet Renate Köcher, az Allensbacher Közvélemény-kutató Intézet munkatársa állapította meg 2010-ben. Egyrészt a lakosságnak mindössze a 25 százaléka rendelkezik „tisztá képpel” a CDU/CSU céljait illetően. 57 százaléka számára „kevésbé tiszta” ez a kép. A követők körében csak kis mértékben jobb a helyzet. (Még rosszabb az SPD esetében.) Ugyanakkor a megkérdezettek nem különösebben panaszkodnak emiatt, hiszen ők döntenek el, hogy többségi uniót választanak.

Népszerűnek tűnik a pragmatikus politizálási stílus. Sőt, minden pártnál előnyben részesítik a higgadtságot az ideológiával szemben. „A társadalom ma inkább a hatékonyságra törekszik, semmint a világos világnézeti meghatározásra.” – írja Köcher. Ez azt jelenti, hogy egy program érthetőségének hiánya önmagában nem tűnik problémának – lehet, hogy inkább ez a siker titka. A „pragmatikai megközelítés” többségében eleget tesz a választók akaratának, írja Franz Walter politológus. „Sok éven keresztül a CDU higgadt, illúziómentes antropológiája jelentett előnyt a párt számára a szociáldemokratákkal való versenyben.” Úgy tűnik – a hívektől és a választóiktól eltérően –, a régi párttagok mégis szenvednek az önkényesség-bacilus fertőzésétől.

A kancellár asszony energiapolitikai koncepciójának gyors és önkényes változása néhányukat haragra ingerelt és fel is dühített a CDU bázisában. A hátsó szobákban azonban még a befolyásos középosztálynál is felmerült, hogy ha jól alakul

ez az új energiapolitika, akkor lehet, hogy mindenkinek tetszeni fog, és mellette lesz majd. Az SPD-nél más a helyzet. A párttagok nagy része nem szereti az Agenda 2010-et (A Schröder-kormány által kidolgozott és 2005-ben elfogadott szociális- és munkapiaci reform. Az elnevezés az EU 2010-es Lisszabon-stratégiára – Lissabon-Agenda – utal. – A szerk.), jóllehet ez a reform sikert hozott. Mégis úgy tűnt, hogy az éppen a szociáldemokrata szent alapelveknek mondott ellent. A CDU-tagok lelkét is rágja az állítólagos „önkényesség-bacilus”. Gyorsan eltűnt az az érzés, hogy minden összetartozik és összeillik. Az újfajta nyitott stílus érdekében a CDU-nak valamiféle profilalkotást kellene létrehozni, és ezzel egyszerre, Walter szavai szerint, „sokféleség menedzsmentet” üzemeltetni. Meg kell tanulnia, hogyan kell kezelni ezt az új tartalmi teret, amelynek még nincs beágyazódott tábora, még nincs a régihez jelképesen sem kapcsolódása. A „sokféleség menedzsment” azt is jelenti, hogy kezelni kell egy sokkal illékonyabb választói potenciált, amely a régi környezettől távolabb áll, de talán új társadalmi nagycsoportokat szólíthat meg, és lényegében mindenhol verbuválódhat.

1999-es levelében Angela Merkel egy további fontos mondatot is megfogalmazott, amely még ma is a feje felett lebeg, s melyet úgymond magának írt fel jelmondatként: „A pártnak lelke van.” A Helmut Kohllal és annak örökségével való bánásmódra értette ezt, ami erősen érzelmi töltetű. „Ezért számunkra a »hibák feltárása« vagy az »örökség megőrzése« nem lehet alternatíva.” Ez a Helmut Kohlról alkotott képről, az ő teljesítményéről, és a Kohl-féle CDU-ról szól. Mert Kohl és a párt mindenképp összetartozik. De „a párt lelkének” kérdése a tagságnál újra és újra felmerül. Merkel 1999-es válasza a következő: „Ha elfogadjuk ezt az új folyamatot, a pártunk

megváltozik, de a magja még ugyanaz marad – nagyszerű alapértékekkel, öntudatos tagokkal, egy büszke hagyománnyal, a megőrzésre méltó dolgok és az új tapasztalatok elegyével (...) – és egy jövőre vonatkozó tervvel.” Ebben Angela Merkel erősen hitt. Kérdés, hogy hogy áll ma ez a folyamat a Merkel-féle CDU-ban?

Nem párt, Unió

Az előző rövid kis kitérő az SPD-re mutatja, mennyire eltérően működnek a nagy néppártok. A most 150 éves Szociáldemokrata Párt, nem csak történelmileg más, mint a CDU. Az SPD még mindig sokkal jellegzetesebben programpárt, egy olyan szervezet, amely ideológiai tartalmakra és eszmékre épül. A szociáldemokráciában nagyon lényegesek a szervezeti struktúrák és a tipikus tagság. Ezek az alapvető eltérések folyamatosan fennállnak az unió és az SPD között, jóllehet a Willy Brandt fémjelzte pártnak Gerhard Schröder kormányzati ideje után súlyos tagvesztéseket kellett elszenvednie. Így ami a tagdíjat fizető hívek számát illeti, mostanság már megközelítőleg azonos az Unióéval. A kisebb pártokkal összehasonlítva még egyértelműbb az építkezési szisztémák közötti eltérés. Például a Zöldekkel összevetve, akiket erősen meghatároz egy tematikus blokk és egy bizonyos műveltségi szubkultúra – vagy legújabban, jobb híján, a Kalózzal.

Az Unió a háború után úgynevezett gyűjtőmozgalomként jött létre, egészen eltérő származású, gondolkodásmódú és motivációjú „polgári” erőket terelt össze és egyesített. Az „Unió” pont, hogy nem „párt”. Josef Schmid politológus találóan így jellemzi a helyzetet a *Frankfurter Hefte* című baloldali liberális periodikában megjelent egyik tanulmányában: „Uniónak nevezi magát, amely mindenkinek helyet kínál, nem annyira Pártnak (Pars = Teil), ahogy az a párt (*németül Partei*) szó eredetének megfelelne”. A CDU nem az azonos ideológiájúak harci közösségeként jött létre, hanem különbözőek kötelekeként – egy közös cselekvés érdekében. A katolikus rajna-vidékiek éppúgy hozzá tartoztak,

mint a protestáns északnémetek, a Sváb-felvidéki kézműves, valamint a ruhr-vidéki nagyiparos, a bányamunkások ugyanúgy, mint az egyéni vállalkozók. A városi lakosság éppúgy, mint a vidéki népesség. Kötelező volt a kereszténységhez tartozni, ám ezzel kapcsolatban már a háború utáni első években nagyon eltérő elképzelések éltek. Az alapító kiáltványokban uralkodó volt az újra való készülődés fontossága, és semmiképpen sem volt hangadó a múlt polgári konzervativizmusából eredő restaurációs vagy csak az azt megőrző szellem. Ehhez jön a kereszténydemokraták területenként nagyon eltérő jellege. Az Unió az erős tartományi szövetségek összefogásával növekedett, de ezek különbözőségei és eltérő tulajdonságai máig észrevehetőek. Végül is bizonyos polgári miliók, bennük elsősorban a katolikusok, váltak a párt melegágyává. Az ő számbeli fogyásukkal, zsugorodásukkal járnak együtt a párt problémái is.

Ennek a folyamatnak a jellemzésében a legfontosabb az 1947-es Ahleni Program, melyet jellemző módon a katolikus Észak-Rajna-Vesztfália egyik püspöki gimnáziumának termében fogadtak el. Ez előrevetíti a kapitalista gazdasági rendszer leváltását, benne a kulcsiparágak államosítását – így mai szemmel „balosnak” hangzik. A „keresztény szocializmus” fogalma itt a kulcsszó, melyet azért nem fejtettek ki nagyon erőteljesen. Még mindig az Ahleni Program a történelmi kiindulópont azok számára, akik a CDU-ban nagyra értékelik a szociális igazságosság központi gondolatát. Az, hogy nem ez lett az új CDU egyedüli meghatározó tartalmi mértékadója, arról az első évtizedekben többek között Konrad Adenauer meghatározó alakja gondoskodott.

A három máig kihangsúlyozott „gyökér” – a szociális, a konzervatív és a liberális – kiegyensúlyozása a CDU alapítói impulzusának a része. A náciizmusnak ellenálló polgárság egyesítése, a minden ellentmondása ellenére a Weimari

Köztársaság, és a Harmadik Birodalom civilizációellenes bukásának tanulsága, mélyen beleivódott a párt genetikai kódjába. Herfried Münkler politológus a CDU „sikerreceptjének” nevezi ezt a tradicionalisták és modernizálók közötti egyensúlyt. Ezt figyelembe véve a pártnak lényegében nem kellene az egyensúlykeresés és a hiányzó profil között szenvednie. A polgári spektrum ezen kiegyenlítődése a párt történelmi jellemzője. Udo Zolleis politológus „meditációs elvről” beszél, amelyet tovább kellene javítani a CDU-nak, hogy felelevenítse és „meghatározott elvek alapján kiegyenlítse” a választók érdeklődését. „Politikaalakító folyamatnak” nevezi ezt, amely a tagtoborzás mellett egy fontos „integrációs kapcsot” is képezne. A CDU szövetségi hivatalának kegytárgyboltjában van egy ehhez illő reklámajándék. A golyóstollak, bevásárlókocsi-zsetonok és lufik mellett a pártshop egy CDU-logóval ellátott varrókészletet is kínál. „Összetartunk”, olvasható a varázsige a kézimunka kelléken.

Színes cárnak és egy hosszú tű – ez a CDU, egyetlen más párt sem ajándékoz ilyen tárgyat piactéri standjain.

Ebben az értelemben az állítólagos „önkényességi-bacillus” miatti panasz csak a pártműködés normálisnak mondható jajveszékelése lehetne, egy fantomfájdalom. Az összetartás mindenek felett – vagy lehet, hogy túl messzire ment a kiegyenlítősi törekvés? Franz Walter pártkutató a középre fixálódásban a „paralízis” veszélyét látja. De a Merkel-féle CDU-ban éppen a programszerű változékonyság gondoskodik a zűrzavarról. Erről még lesz szó a későbbiekben. Az SPD, hogy még egyszer megemlítsük, mint ellenlábast, ezzel szemben alapítói mítoszát tekintve egy lázadó és forradalmi párt. Aki kritizálja a fennálló viszonyokat, annak alaptulajdonságként kell magáévá tenni a helyzetek kiéleződését is. Az SPD-tagok hamarabb megbocsátják vezetőiknek a provokációt, mint

az unalmat. A CDU-nál fordított a helyzet. Így is értelmezhetnénk a párt bázisának az Angela Merkel melletti helyeslését.

A CDU csak lassan vált programpárttá. Az első alapprogramot, melyet így is neveztek el, és amely különös hatást fejtett ki, 1978-ban Ludwigshafenben fogadták el (1968-ban fogalmazták meg előfutárát, a berlini programot). Azelőtt csak irányelvek vagy választási programok léteztek. Ám a CDU valódi önképétől ez a programszerűség még nagyon távol állt. Elsőként Peter Hintze főtitkár nevezte a kilencvenes évek elején programpártnak a CDU-t. Ebben a bepótolta programmunkában volt valami járulékos, valami véletlenszerű, olykor felesleges, ám megfelelt egy bizonyos vágyakozásnak: végre párt lehetünk, nem csupán „Unió”. A nevében szereplő „U” a „C”-hez hasonlóan elengedhetetlen, ugyanakkor az egyediség ismertetőjegye. És jóllehet a mai politikai hétköznapiakban alig esik szó róla, az uniós gondolat még mindig lényeges, és megmagyarázza a hiányzó profilalkotással kapcsolatos éles kritikákat és panaszokat. Egy „párt” jobban képes a programszerűségre, mint egy kiegyensúlyozottságra törekvő gyűjtőmozgalom, egy unió.

A hetvenes években az új, fiatal és dinamikus pártelnökben, a katolikus és indulatember Helmut Kohlban, valamint a finom lelkű különcc, nemesi származású értelmiségi és protestánsan kötelességtudó Richard von Weizsäckerben személyesült meg ez az akarat és lét közötti ellentmondás. Von Weizsäcker vezette a programbizottságot, akit Kohl bízott meg ezzel. A végén Kohlból kancellár lett, von Weizsäckerből szövetségi elnök – miközben az alapprogram többé-kevésbé lényegtelenné vált. Elsősorban azért, mert von Weizsäcker tervének át kellett jutnia a Kohl-féle kiegyenlítő és hatalommegszerző rostán. A Weizsäcker-terv még mindig olvasásra érdemes,

és meglepően időtállóknak tűnik. Néhány részlete még most, negyven év elteltével is érvényes. Beszél például a nők „választási szabadságáról”, akik össze akarják egyeztetni a munkát és a családot. Szó van benne a házasságon belüli partneri viszonyról, ugyanakkor kritizálja az egyenlősítő emancipációt. Olyan tételek ezek, melyekkel a fiatal szövetségi családügyi miniszter, Kristina Schröder még 2012-ben is tudott bizonyos feltűnésekről gondoskodni.

Ám a Kohl-féle politika kezdetben nem tudott, és nem is akart olyan modern lenni, mint ez a program. A CDU-valóság túl sokrétű volt ahhoz, hogy az ilyen akadémiai programelképzelések egy az egyben átültethetőek lettek volna a gyakorlati politikába – ha egyáltalán át kellene ültetni őket. És Kohl mégis pont a családpolitika területén provokálta újra és újra a párt konzervatív szárnyát. Ez a kormányalakításában is látható lett. Nem csak Helmut Geißler és Rita Süßmuth ifjúsági-, családi- és egészségügyi minisztersége okozott bosszúságot bizonyos pártköröknek. A jelentéktelennek tűnő családügyi miniszter, Ursula Lehr is gondoskodott némi feltűnésekről még az 1980-as évek végén, amikor az édesanyák munkavállalásáról kezdett beszélni. Helmut Kohl ezekkel a témákkal is modernizálta a pártot, jóllehet ma konzervatívként dicsőítik. A kormányzási ideje alatt meghirdetett szellemi és erkölcsi fordulattal egyfajta új magasztalt akart adni. De ennek ellenére a politikáját mindenekelőtt a problémamegoldás és az aktuális ügyek rendezése vezérelte.

Érdes hangon és az öregségtől eltorzult arcvonásokkal, kerekesszékekben ülve beszélt a volt szövetségi kancellár, Helmut Kohl 2012. szeptember 27-én a Berlini Marstall tiszteletreméltó, történelmi Schlüterhofjában, az „Unter den Linden” sugárút legrégibb épületében. Még ma is kivehető Kohl hangjának

az a jól ismert színezete, mellyel fél évszázadon át meghatározta a politikát. Élő történelem volt ott a Német Történelmi Múzeumban. Kohl a saját emlékművét alakította. Az ünnepi rendezvénynek kancellárrá választásának 30. évfordulója adott alkalmat, amely 1982. október 1-jén történt. A régi és az új CDU családi találkozója volt ez. A kancellár asszony beszédet mondott, de az egykori igazi trónörökös és rövid ideig CDU-elnök, Wolfgang Schäuble, Kohltól a lehető legtávolabb ült az első sor szélén. Ahogy híres nagycsaládból származó, de ellenséggé vált testvérek az ünnepi díszvacsorán. Videó összeköttetéssel bekapcsolták a Kohl-éra világlevezetőit is: idősebb George Bush amerikai elnököt az első helyen. Karl Lehmann bíboros, Kohl hazai, mainzi püspöke bár nem tudott eljönni és személyesen beszédet tartani, felolvastatott egy rá jellemzően terjedelmes levelet.

Lehmann nem az egység kancellárját, nem Európa díszpolgárát méltatta, ő az 1982-es „fordulat” kancellárját állította a középpontba. Azt a kancellárt, aki az 1970-es évek társadalompolitikai megindulása után, egy szociáldemokrata irányítású évtized után visszaadta a polgári tábornak a kormányzati hatalmat. Az ünnepélyre meghívottak közül a legtöbben unták az egyházi főember akadémiai fejtegetéseit. Helmut Kohl-nak azonban láthatóan tetszettek. A történész végzettségű Kohl még mindig értékelte a nagyobb összefüggésekre való kitekintést. Lehmann az egykor Kohl által kijelentett „szellemi-erkölcsi” fordulatot nem üres formaként értékeli, ahogy a későbbiekben gúnyolták, hanem az 1970-es évek úgynevezett „alapérték-vitájának” folytatását látja benne. Egyúttal kihangsúlyozza, mennyire „pragmatikusan” vetette be Kohl ezt a felépítményvitát. Lehmann úgy írja le az 1982-es évet, mint az átmenet kiindulópontját a háború utáni történelemből, a régi Szövetségi Köztársaság azt megelőző normál állapotába:

„A CDU integrációs tényezői a háború után a náci rendszer elutasítását, a tevékeny, szorgalmas újjáépítést, az ismert társadalmi végrehajtások egyfajta helyreállítását jelentették, melyhez hozzátartozott az egyház és a hitgyakorlás, és összességében segítette ezt Konrad Adenauer egységet teremtő személyisége”. Lehmann szerint „az alapvető értékek elmélyítő és magyarázó értelmezése” a háború utáni első évtizedekben még nélkülözhetőnek tűnt. Azonban a 68-as mozgalom és az SPD-kancellárság következtében létrejött változásokkal a CDU-nak meg kellett küzdenie, és értelmeznie kellett azokat. Ezek a változások az érintkezési és politikai formák egyfajta modernizálásával, programvitáival és alapérték-tanácskozásokkal, valamint tartalmi síkon a „szellemi megújulás” vagy a „fordulat” fogalmi játékaival mentek végbe. Hogy ebből semmi egységes, semmi egyértelműen programszerű, semmi összekapcsoló dolog nem született, az nem, vagy csak homályosan került napvilágra. Világos volt, hogy az egyesítéskori „Wende” (fordulat) fogalmából egy igazi integrációs formának kellett volna kialakulnia. Konzervatív szemszögből úgy értelmezték ezt, mint egyfajta „visszautat” az 1950-es, 1960-as évek CDU-s értékvilágába. Ezzel szemben a progresszív tagok úgy fogták fel, mint a társadalmi változás egyfajta keresztény-demokratikus adaptációját. Így tudta Kohl a programját mesterialni találni az egész CDU polgári tábora számára.

Lehmann maga utal arra, hogy az új szövetségi kancellár kormányzása alatt a mindennapokban már nem lehetett olyan sokat hallani a „fordulatról”. Mindamelllett a kancellár kereste az egyházakkal a párbeszéd lehetőségét, és továbbra is fontosnak értékelte az alapkérdéseket. De a püspökök számára nem csak a nagy kérdések lényegesek. A néhai kölni Joseph Höffner bíboros-érsek, akkoriban a püspöki konferencia elnöke, ezt írta egy Kohllal folytatott beszélgetés jegyzőkönyvébe: „Konkrétan

a kórházak finanszírozásáról, a videokazetták terjesztéséről és a külföldiek kérdéséről volt szó. Ezenfelül részünkről az élet védelmét, a családpolitikát és az új médiumok fejlődését sem hagyhattuk említés nélkül.” Még Höffner, a katolikus szociális tanok nagy gondolkodója, az egyetlen akkor élő német, akit négyszer is doktorrá avattak, is fennakadt – a katolikus értékkanon értelmezése helyett – a kohli gyakorlati politika aktuális kis ügyeinek megoldási lehetőségein.

A CDU tehát abban maradt, hogy a konkrét kérdéseket, ügyeket megoldja, és a hatáskörén belül kiegyensúlyozza a különböző táborokat. Azonban amikor Kohltól a hatalom átkerült, semmi esetre sem volt szándékos a katolikus vonal visszaszorítása, vagy egyfajta konzervatív hátrálás. Merkelhez hasonlóan annak idején Kohl sem vonta vissza a megelőző SPD-vezette kormányok vitatott társadalompolitikai döntéseit. Egyértelmű, hogy az alapértékekről és a kereszténységről folytatott párbeszéd a pártnak kötőanyaga, és gazdag tárháza a hivatkozásoknak, de nem merev és szigorú cselekvésirányító előírás.

A CDU-pragmatizmus egyik példája Willy Brandt keletpolitikájának kezelése. A CDU Bundestagfrakción belül létezett egy úgynevezett „vaskalapos frakció”, amely a hazájukból elűzöttek, illetve az áttelepítettek képviselőinek csoportjával együtt elutasította a végleges Odera-Neiße határt. Ezzel egy időben a CDU kötelező érvényűnek tekintett álláspontja volt az NDK, a szocialista-diktatórikus német másodállam elutasítása. Eleinte következetesen visszautasította a „közeledés általi átalakulást”, melyet Brandt mind Moszkvával és Varsóval, mind Kelet-Berlinnel kialakított. Aztán az 1970-es évektől a CDU-ban is elkezdett terjedni a kibékülés és a közeledés gondolata. 1976-ban éppen az új alsó-szászországi CDU-miniszterelnök, Ernst Albrecht segített a Szövetségi Tanácsban a párt többségi véleményével szemben

hozzájárulást szerezni az SPD-FDP szövetségi kormány által tárgyalt „lengyel szerződésekkel” kapcsolatban. Ez annál is inkább meglepő volt, mert az alsó-szászországi CDU-nak a konfliktust a főként nemzeti-konzervatív csoportokkal – amelyek többek között a Német Párt hagyományából (Német Párt = DP, 1959-ig képviseltette magát az országgyűlésben, majd egyesült a CDU-val) származtak, és az emslandi illetőségű szociáliskatolikus szárny között – is el kellett viselnie. Kohl végül elfogadta Brandt keletpolitikáját, magától értetődő és csendes módon, ami sokat elárul a CDU pragmatikus természetéről. Talán a CDU-nak az az egyik markáns lényege, hogy gyakran – nem mindig – az emberek hangulatához képes igazodni.

A Merkel alatti energiapolitikai fordulat leginkább a keleti politikával kapcsolatos hátraarccal hasonlítható össze. Egy látzólag az Unió elidegeníthetetlen programkincséhez tartozó álláspontot kíméletlenül megváltoztatnak – nagy lármával persze –, de ezt elnyomja a vezetés számára az, hogy még nagyobb hasznot hoz a párt és a társadalom más rétegeiben is a döntés helyeslése. Ez egy újra és újra visszatérő neuralgikus pont a párt karakteréről szóló vitákban. A CDU csak a többségi véleményt követi, arra megy, amerre a szél fújja a zászlaját, és nincsen semmi „saját” meggyőződése? A kancelláriagépezet álláspontja tartalmi kérdésekben egyáltalán nem képes a politikai hangulatok és a többség akarátán kívül mozogni. Az alaptörvény által a pártok számára az „akarat kialakításában” biztosított részvétel a CDU esetében különös mértékben azt jelenti, hogy meg kell találnia és meghatároznia az egyensúlyi viszonyt az álláspont, a megvalósíthatóság és az érvényesíthetőség között.

A nagy pozicionálások az Unióban nem a viták, hanem a politikai cselekvés során alakultak és alakulnak. Helmut Kohlról ismeretes, hogy a 80-as évek békedemonstrációi és a további

felfegyverkezés körüli konfliktus, a kettős NATO-határozat, és az amerikai atomrakéták állomásoztatásának kérdése erősen elgondolkodtatta. Elmondása szerint névtelenül szállt fel helikopterrel a bonni Hofgarten fölé, hogy saját szemével mérhesse fel a demonstráció nagyságát, melyek a bonni kormányzat megbénításával fenyegettek. Bár némi távolságból, de látta a társadalmi konfliktust. A közvetlen szembesítés, a heves szóváltás nem illett hozzá. Ez a meggyőződéséből, illetve személyiségének formáló erejéből is fakadt, de a kormányzás módszerének a CDU számára döntő, normatív erejéből is.

Ez érvényes Kohl (és Merkel) Európa-politikájára vagy az 1980-as évek végi, az Unió számára oly fontos Németország kérdésre is. Kohl lépései, konkrét tettei sokkal erőteljesebben határozták meg a történéseket, mint az írásban rögzített kormányprogram. Így a keresztény-liberális kormányzás közlekedési politikája végül odáig jutott, hogy a kancellár és egyben CDU-elnök katonai tiszteletadással üdvözölte Bonnban Erich Honecker NDK-diktátort – és nem sokkal később mégis ő lett az egység kancellárja.

Kohl az 1980-as években nem felejtette el a német egységet, mint célt. Ezt Honeckernek is megmondta. Angela Merkel 2012 szeptemberében a Schlüterhofban elhangzott méltató beszédében még egyszer elmondta: ő, mint NDK-állampolgár örült annak, hogy Kohl 1987-ben a gyűlölt SED-főnökkel és államtanácselnökkel szemben kimondta az egységről szóló, akkor még „felháborító” szavakat. Mindazonáltal ebben az időpontban sem Merkel Keleten, sem Kohl Nyugaton nem számolt azzal, hogy ez a magasztos cél belátható időn belül elérhetővé válik. Kohl is gyakorolta az átalakulás politikáját óvatos közeledéssel, de nem azzal a bizalmaskodó retorikával, ahogy Oskar Lafontaine beszélt Honeckerrel. De elég pragmatikusan ahhoz,

hogy megfelelően az emberek alapvető érzéseinek és egyben ellenérzést szüljön a „tiszta Németország” politikai prófétáiban. Ilyen volt Jürgen Todenhöfer, akkoriban Bundestag-képviselő és a „vaskalapos frakció” tagja, aki mindig fontosnak tartotta az újraegyesítés célját, akkor is, amikor 1987-ben egyértelműen törölni kellett volna a pártprogramból.

A fal ledöntésével és az újraegyesítéssel a CDU – egészen pragmatikusan – újra Németország pártja lehetett; és ezt nem csak a Bundestag-választásokon, hanem az új szövetségi tartomány parlamentjeiben elért választási sikerekkel is alátámaszthatta. Sem az ideológiai átépítés, sem a túlzott nacionalista pátosz nem volt jellemző, sokkal inkább a gazdasági siker (vagy az abba vetett remény), az elért jólét, és a politikai ideológiától való távolságtartás. A polgárjogi harcok által kihirdetett „harmadik út”, melyet a prominens nyugatnémet oldal is támogatott, és melynek az 1970-es, 1980-as években is voltak szimpatizánsai a CDU-n belül, éppen azért nem kapott többséget, mert újra egyfajta „politikai emberkísérlethez” vezethetett volna. A CDU-val való egyetértést annak pragmatizmusa indokolta. Nem hirdetett semmiféle „projektet”, nemzetit sem. Sokkal inkább a „csak így tovább” jelszóval talált az emberek eleve nébe. Az, hogy később a kancellár nem tartott „vérrel verítékkal könnyes” beszédet a német egységről, hanem majdhogynem mellékesen, hat hónap alatt elintéződött ez a világtörténelmi projekt. Amit vélhetőleg a „portókasszából” kellett fizetni, ez lehet, hogy tartalmilag helytelen volt, de megfelelt mind a keleten, mind a nyugaton uralkodó hangulatnak. A nagy tettek egyszerű kivitelezése, mellőzve a pátoszt – ez olyan igény, amely történelmileg beleégett Németország tudatába. Ezért is volt az, hogy Kohl, egyéb dolgokat is fontolóra véve, az állam újraalapítása nélkül, új alkotmány nélkül vitte véghez az NDK csatlakozását. Néhány szerződés és közigazgatási aktus útján

Németország szuverén állammá vált. Emellett a keleti blokk történelmi győzelemként érzékelt bukása és a nemzeti egység a megfiatalodás forrásaként hatott az Unió hívei számára. Csak úgy özönlöttek a tagok a CDU-ba és ifjúsági szervezetébe. Kohl és az egység miatt sokan csatlakoztak a párthoz. A Junge Union ebben az időben kezdett Kohl-rajongó blokká válni. Kohl tévútra vezető dicsőítése mellett az ifjúsági szervezet ma a párt (véltőleg) konzervatív előharcosává vált. Ezzel szemben az 1970-es és 80-as években liberális úttörőcsapatnak számított.

A Bonni Köztársaság egyik legsúlyosabb és ideológiailag is leginkább felforrósodott vitája a 218. paragrafus körüli vita volt. De ezt a konfliktust is felhasználhatjuk annak igazolására, hogy mennyire pragmatikusan vezette Kohl a pártját, melyben a katolikus egyházi-hivatali pozíció ugyan hosszú ideig magától értetődő volt, vagy legalábbis cégtáblaként működött, ám nem jutott érvényre. Sőt: A hosszú évekig tartó huzavona eredménye jóllehet kielégített egy társadalmi vitát, viszont szakadást okozott a katolikus-politikai környezetben, mely régóta jellemezte a pártot. A kiindulópont a Német Egység utáni új kormányzás igénye volt. Ezt megelőzte egy személyes összeütközés Kohl és Lothar de Maizière, az NDK első és egyben utolsó szabadon választott miniszterelnöke között.

A keletnémet államnak a szövetségi köztársasághoz történő, rosszállóan néha „Anschlussként” emlegetett csatlakozása az egyesítési szerződéssel konkretizálódott. Ezt lényegében a két protestáns, Wolfgang Schäuble kancellária miniszter és de Maizière tárgyalta meg. Az NDK-ban a határidős szabályzás volt érvényben a magzatelhajtások kapcsán, melyet Kohl a szocialista embergyűlölet vélt maradványaként legszívesebben eltörölt volna. De Maizière elutasította ezt. A finom érzésű jogász apró tűszúrásokkal iszonyatos dühbe hozta a nagy

vonalakban gondolkodó Kohlt, aki az egész teret betöltő fellépéseivel a politikai hatalmat is így kívánta gyakorolni. Amíg Nyugat-Németországban a házasságon kívüli gyermekek jogilag még nem egyenlőek a házasságban születettekkel, addig de Maizière nem képes egyetérteni a meg nem született élet szélesebb körű védelmében. Végül szabadon hagyták a kérdést és a majdani össznémet parlament elé utalták eldöntésre. De Maizière makacs öntudatossága nem csupán a miniszterelnöki hivatalára támaszkodott. A volt keletnémet CDU elfelejtett liberális hagyományát is fel akarta támasztani. A párt történelmének azt a részét, amely az egyeduralkodó szocialista egységpárt, a SED miatt a blokkosítással feledésbe merült. *(A SED mellett – eltérően például az MSZMP-től – még több kis párt is működött az NDK-ban. De minden olyan pártot, amelyik nem a kommunista eszméket követte, egy egységbe, blokkba terelte. Ide tartozott a keletnémet CDU is. Ezek az ún. Blokkpártok hasonlóan működtek, mint nálunk a Hazafias Népfront. – A szerk.)* A szovjet megszállási zónában, így Berlinben is, Jakob Kaiser és mások a háború után alapították a CDU-t egyértelmű keresztény szociális, liberális politikai irányultsággal.

Az NSZK-ban érvényben volt egy indikációs megoldás, amely az 1970-es évek – a szociálliberális koalíció idejének – egyik kompromisszumos eredménye volt. Kormányzati ideje alatt Kohl nem feszegette ezt a kérdést. Jóllehet az egyik oldalról a katolikus egyház és pártjának konzervatív részei sürgették, hogy szerezzen erősebb érvényt az élet védelmének. A másik oldalon olyan erők álltak, melyek sokkal szigorúbbnak látták a fennálló szabályozást. Az 1990-es években az újrafogalmazás körüli parlamenti vita során ez teljesen nyilvánvalóvá vált. Miközben az SPD a határidős megoldást választotta, a CDU szétforgácsolódott ebben a kérdésben. Végül a többség a 218. paragrafus szándékolt újrafogalmazásában látott

esélyt arra, hogy ne adaptálják az NDK-s szabályozást, hanem ellenkezőleg, megerősítsék az érvényben lévő indikációs szabályozást. A kérdés lényege az volt, hogy nem a nő dolga eldönteni, hogy büntetlenül el lehet-e végezni a magzatelhajtást, hanem az orvosé. Prominens CDU-politikusok, mint Rita Süßmuth, hevesen támadták az ilyen méltánytalanságot. Ő már 1990-ben előállt egy messzebb mutató, kompromisszumos javaslat-tal a határidős szabályozás és az indikációs megoldás között. A Bundestag CDU-frakcióján belül azonban már érvényben volt egy előterjesztés, mint konszenzusos megoldás, az orvosi döntéshozatalról, amely különbözött egy még szigorúbb katolikus-egyházi elképzeléstől. Végül június 25-én az Unió kudarcot vallott a modelljével, mivel a saját soraiból 32 képviselő az SPD által benyújtott határidős szabályozás mellett szavazott. A koalíciós partner FDP sem követte Kohlt a kérdésben. Ahogy akkoriban a *Spiegel* írta, tíz év óta első alkalommal szenvedett szavazati vereséget CDU-szövetségi kancellár a képviselőházban. Ám a vereség kapóra jött neki. Ugyanis a CDU nagy egységesítő programját szolgálta. Kohl így elcsendesíthette saját sorain belül a katolikus egyházat és a konzervatív életvédőket, megmutatva, hogy ő nem engedett. Az uniós tervezet sértette volna a fennálló jogot. Ugyanakkor egyértelmű volt, hogy nem is kapna többséget. Jóllehet Wolfgang Schäuble vezetése alatt a frakció nem szabadította fel a képviselők szavazását, mégis kézenfekvő volt, hogy Süßmuth és mások az ellenzékkel fog-nak szavazni. És Kohl tudta, hogy a frakcióban uralkodó többségi viszonyok semmiképpen nem tükröznék az egész párt többségi viszonyait. A tartományi szövetségekben sok helyen a liberális magzatelhajtási jog mellett tették le a voksot.

Angela Merkel egyébként ebben az időben a nők jogaival foglalkozó miniszter volt, és a vita során megpróbált közvetítő

álláspontot képviselni. Később erős, „minden oldalról érkező nyomásról” beszélt. Meg is ijedt attól, hogy mennyire megkegyelmeztek a pozíciók. A szavazásnál tartózkodott, de a további eljárás során megtanulta, hogy ebben a kérdésben, ami ennyire fontos a pártjában, fontos, hogy egyben maradjon a CDU táborra. A CDU ezek után panasszal élt a határidős szabályozással szemben az Alkotmánybíróságon, és Karlsruheben ígazat is adtak nekik. Egy átmeneti rendezés során az Alkotmánybíróság a törvényes újraszabályozáshoz lépcsőfokokat alakított ki. Eszerint a magzatelhajtás továbbra is jogtalan, azonban bizonyos feltételek (határidő), illetve indikációk (orvosi vagy pszichés-szociális tanácsadás) mellett és egy kötelező tanácsadás után büntetlen maradhat. Az egyházaknak, különösen Karl Lehmann bíborosnak, aki akkor a katolikus püspöki kar elnöke volt, felróták, hogy részt is vettek ebben a későbbi törvénybe is öntött kompromisszumnak a megtalálásában. A tanácsadási funkciónak a meg nem született élet védelmét kell szolgálnia. Az egyházak ebben a tanácsadásban ismét részt akartak venni, hogy így akadályozzák meg a magzatelhajtásokat.

Am kimondottan ebből a terhességi tanácsadásból és az úgynevezett tanácsadói igazolványból, amely kellett az abortusz végrehajtásához, robbant ki egy hevességében aligha felülmúlható vita a német püspökök és a pápa között. A vita csúcspontját végül az jelentette, amikor Róma elrendelte, hogy az egyház szálljon ki a tanácsadásból és alakuljon meg a Donum Vitae Egyesület. Ez a bonni székhelyű egyesület keresztény-katolikus elvek szerint vezette tovább a tanácsadásokat, de már az egyház közvetlen részvétele, áldása nélkül, sőt, az egyenesen elutasította azt. A Donum vitae-t elsősorban kötelezett katolikus laikusok alapították, köztük CDU-politikusokkal. Jóllehet a terhességi tanácsadás körüli vita egyházi ügy volt, azért megmaradt egy seb, amely

a CDU-nak is jelentős fájdalmat okozott. Egyes CDU-politikusoktól, például Barbara Stammtól, Hildegard Müllertől vagy Heinz-Wilhelm Brockmanntól a saját egyházi vezetése nyilvánosan határolódott el. Például Alois Glück (CSU), a Német Katolikusok Központi Bizottságának (ZdK) (2015-ig – A szerk.) hivatalban lévő elnöke, aki a Donum vitae mellett is elkötelezte magát, ZdK-hivatalának idejére felfüggesztette ezt a tevékenységet.

Mindezek következtében a magzatelhajtás körüli vita súlyos következményekkel járó törést jelentett az egyház és a CDU kapcsolatában. A szoros együttműködésből, amelyet persze nem mindig az egyetértés jellemezett, időnként nyílt ellenségeskedés lett. A Kohl-Lehmann szövetség is végső soron e miatt vallott kudarcot. A régi CDU alapelve megközelítőleg így hangzott: A CDU soha nem követi a tiszta egyházi vonalat, nem is enged semmit előíratni az egyháztól a maga számára, de közösen fáradozik az egyházzal egy olyan út kialakításán, amely megakadályozza a rosszat, és olyan út, amelyik az egész CDU tagság számára képviselhető és az egyház számára is elviselhető. A Donum vitae után minden megváltozott. Az utána következő vitákban, melyeket etikai határterületeken folytattak, mint amilyen az embrionális őssejtkutatás, vagy a magzatbeültetés előtti diagnosztika, egyértelművé vált, hogy már nincsenek mindig közös stratégiák. Az egyház attól kezdve a tiszta hit tanításáért volt felelős, míg a politika a kompromisszumért. A CDU-nak még meg kell szoknia ezt a feladatfelosztást, ami néha-néha bosszantó is, és hosszú távon lehet, hogy veszélyes is.

A merkeli modernizálás

2000 óta Merkel a CDU elnöke. Visszatekintve arra az öt évre, amit ellenzéki vezetőként eltöltött, ez a szerepe egyre jelentéktelenebbé válik, mert már a kancellári időszaka a meghatározó, és ennek az ereje fokozódik. Mégis lényeges a visszatekintés a meghatározó ellenzéki időkre. 2000 tavaszán Essenben, szövetségi elnökké választásakor programjával újraindulást ígért, bár sokan akkoriban még úgy gondolták, hogy az elnöksége csak átmeneti lesz. Magát újjítóként mutatta be – ez hangnemben és optimizmusban valóban átmeneti jelenségnek tűnt. Essenben az újjításba vetett hitét fogalmazta meg, miközben a CDU-ban folytonos konzervativizmus-vitát is magáévá tette: „Elfogadni a valóságot, képesnek lenni az újjításra, és egyúttal megőrizni az értékeset – éppen ez az, ami konzervatív.” A beszédében együtt szerepel a globalizáció nagy esélye, a technikai haladásba vetett hit és a társadalmi változások követése. Félelem helyett optimizmus. Még a vitatható elveket valló jobboldali-konzervatív pártveteránt és egykori baden-württembergi miniszterelnököt, Hans Filbingert is megérintette a beszéde. A pártgyűlésen éppen ő nyilvánította ki rajongását Merkel iránt: „Kedves Angela Merkel, ezer köszönet felrázó szavaiért. Ön mögött állunk. Önnel együtt akarjuk formálni ezt a jövőt.”

Elnökségének első éveiben Merkel „új alapítást” hirdetett, úgy vélte, kibontakozási és reformretorikájával a CDU alapítási idejéhez kell visszanyúlnia. Olyan lendülettel tette ezt, amivel még Bajorország miniszterelnökét, Edmund Stoibert is meglepte, és teljesen lenyűgözte. Merkel felkérte Roman Herzogot,

a korábbi szövetségi elnököt, hogy hozzon létre a német szociális állam újjászervezésére alkalmas bizottságot. Friedrich Merz, a párt egyik vezető elméje, aki vélhetőleg Merkel örök ellenlábasa marad, de aki gondolkodását tekintve mégis hasonló volt hozzá, egy söralátétre vázolta fel híres új adózási koncepcióját. Merkel kihirdette az „Új Szociális Piacgazdaságot”, ami a CDU-ban egyáltalán nem olyan fogadtatásra talált, mint amit ő remélt. A CDU Merkel-féle megújításának csúcspontja a 2003-as lipcsei pártgyűlés volt. Itt többek között határozatot hoztak a hírhedt egészségbiztosítási díjról (*fejkvótaként vált ismertté – A szerk.*), ami komoly szakadást idézett elő a párt berkeiben. A kereszténydemokrata törzsasztaloknál nagyon nehezen lehetett tartalommal és hosszú beszédekkel indokolni azt a tömör érvet, hogy a portás ugyanannyit fizet a betegbiztosításáért, mint az igazgató. Merkelnek rá kellett jönnie, hogy a pártja másként működik. A kemény és gyors reformvonal nem illett a konzervatív érzelmi attitűdhez sem a párt jobb, sem a bal szárnyán. Ez a fentről diktált megújulás az ellenzékben nem működött.

A 2002-es választási vereség, ahol a CSU elnöke, Edmund Stoiber volt a kancellárjelölt, megerősítette Merkelt megújítási politikájában. Ezzel szemben a 2005-ös választási év, amikor a CDU népszerűsége a magasságokban szárnyalt a felmérések során, majd óriásit zuhant a választáson, traumatikus élményt jelentett mindenki számára. Ez különösen megmutatkozott, amikor Merkel a leendő kormányába a nem CDU-tag Paul Kirchhof egykori alkotmánybíró és adószakértő pénzügyminiszterré jelölte. Schröder SPD-kancellár a kampányában fellelkesítette az embereket, miközben sok választó túl „radikálisnak” érezte, hogy a merkeli CDU-ra váltson. Ez a történelem kegyetlen írónője. Schröder, aki a 16 évig tartó Kohl-érát a „Nem akarunk

mindent másképp, de sok mindent jobban akarunk csinálni" elővigyázatos szlogenel zárta, óvatosabbnak tűnt a radikális változásoktól tartó németek szemében. Merkel ennek ellenére – nagyon kis többséggel – de a nagykoalíció (CDU-SPD) kancellárja lett. Ám a tanulság, melyet ebből merített, nem a további profilátalakítás volt, hanem a kiegyezés és az önmérséklés a lassú, szinte lappangó változások közepette. Ezzel visszatért a CDU évtizedek óta gyakorolt sikerprogramjához. És ennek köszönhetően választották újra 2009-ben Merkelt. Számos kritikus egyfajta felderítő túraként jellemzi a CDU-ban megtett útját. Az NDK-ban szocializálódott Merkelnek, aki nem gyermekkorától kezdve nőtt bele a CDU-ba, a felemelkedésével párhuzamosan kellett megismernie a pártját is. Ebben van valami igazság. Ám azt nehezen lehet megmondani, hogy ebben a fejlődési-közeledési folyamatban ki kit változtatott meg jobban, Merkel a pártot, vagy a párt Merkelt. Sok minden szól amellett, hogy a párt Merkellel éppen az 1999/2000-es válság után egy erősen ösztökélő erőt választott magának – félig tudatosan, félig véletlenszerűen. Merkel kezdeti, reformok és változások iránti lelkes buzgalma egy folyamatos, de időközben kevésbé jellegzetes változási folyamattá vált.

A nagykoalícióban a lipcsei határozatokat nem lehetett átültetni a gyakorlatba, ami az Unióban néhányakat boldoggá tett, míg másokat frusztrált. Azóta a „kezdeti alap”, a CDU „nagy meséje” szerepel a napirenden. Kérdés, hogy ez a reformpártról, a gazdasági fejlődés pártjáról, vagy talán a konzervatív pártról szóló mese? A valuta-, a pénzügyi és az adósságválság ténye háttérbe szorította az ilyen kérdéseket, fejtegetéseket. A nagykoalíció alatt a CDU arcúlatá körüli vita kezdett érzelmi jelleget magára ölteni, és egy körülhatárolhatatlan, „tisztá CDU” utáni vágyakozás fogalmazódott meg. Ennek a 2007-ben elfogadott, „Szabadság és biztonság – irányelvek Németország számára”

elnevezésű alapprogramban kellett kifejeződésre jutnia. Ám a CDU nem lenne önmaga, ha a következő években nem a kormányzati tevékenység lett volna döntőbb, mint egy valamiféle pártkongresszusi lírai költemény.

A kancellár asszony legélesebb hangú, ugyanakkor legérzelmesebb kritikusa 2012 nyarán *A keresztanya* címmel jelentette meg a Merkellel való leszámolását. Gertrud Höhler irodalomprofesszor egy olyan pártelnök és kancellár képét festi itt le, akinek egyetlen célja a hatalom megszerzése. Ennek érdekében Merkel megfosztotta a CDU-t a központi lényegétől, és a pártot egyfajta egységpárttá torzította, és megszervezte a „kilépést” a „CDU-értékkódexből”. Höhler annyira erősen ütötte a vasat, hogy a könyv társadalmi fogadtatása inkább a szerzőjének szólt, mintsem a benne írtaknak. De Höhler kiélezi és felfokozza azokat az érzelmi állapotokat, melyek a CDU-ban valóban jelen vannak. Ez a következménye annak a politikának, amely az elmúlt években óriási sebességgel dolgozott át olyan témákat, melyek addig a CDU-ban kőbevésett pozícióban látszottak. Nos, a párt egyes szervezeteiben az egyszerűség kedvéért ezután egyedül a kancellárt hibáztatták ezért a változási folyamatért és a tagság rossz hangulatáért. Höhler értékkérdéssé egyszerűsítette a témát. Az egyik oldalon a lelkiismeretlen „keresztanya” antidemokratikus, tekintélyelvű, sőt, szocialista hajlamokkal, a másik oldalon a becsületesek, a régi, nyugati CDU-tagok és ezek rászédett vezetői. Höhler ezt írja: „A fel nem dolgozott feszültségek a CDU tagság nagy része és Angela Merkel között emiatt a haszonelvűség miatt áll fenn, ami a szükség szerint az egész értékpotenciált elmosza.”

De valóban Merkel tetszőlegessége jelent veszélyt, és ő nem csupán a katalizátora egy olyan pártnak, amely kezdettől fogva pluralista volt, és haszonelvű hajlamokkal bír? Angela Merkellel

egy olyan kérdés került a politika napirendjére, írja Höhler, „amelyet a CDU egyelőre ösztönszerűen, idegesen és alapjaiban bizonytalanul kezel”. Az író szerint az „a kérdés, hogy az értékconszenzus, melyet minden polgári párt oszt, elveszíti-e az értékét a szereplők adott helyzetben való kiszámíthatatlansága miatt.” Höhler egyszerűen Merkelre keni a választók körében kialakult nagy elbizonytalanodást. Ám a modern világ elbizonytalanodása és kiszámíthatatlansága társadalmi jelenség, nem Merkel váltotta ki, nem ő szorgalmazta, sőt nem is ő használta ki. Éppen attól lesz zavaros a helyzet, ha az ilyen elemzések során a Kohl-féle CDU-t tartják az örök igazság, szépség és jószág mentevárának. Ami esetleg helytálló, az az, hogy Merkelnél (és vele együtt sok keletnémetnél) sokkal csekélyebb a nagy változásokkal szembeni kellemetlen érzés, mint a régi szövetségi köztársaság elitjénél. Ám abban nincs egyetértés a nagy szellemek között, hogy a pártjában vajon Merkel-e minden jónak és rossznak a tanítója. Úgy tűnik, egy viszonylag nagy többség nem osztja Höhler apokaliptikus gondolatait.

A külföldiekből migránsok lesznek

2006. december 18-án Wolfgang Schäuble meglátogatta a berlini Német Állami Operát. Azon az estén az *Idomeneót* játszották. Schäuble egyszer már látta ezt a rendezést – és nem különösebben tetszett neki. Újabb látogatása politikai lépés volt. A német védelmi, alkotmány- és vallásügyi miniszter a muszlim közösség képviselőivel együtt nemzetközi médiamegfigyelés mellett tekintette meg Mozart operáját. Ez egy jelképes jelente annak, hogy milyen erőteljesen megváltozott a CDU, mennyire más képet festett magáról most Schäuble, az új belügyminiszter – talán szemben az első hivatali idejével, amit ebben

a funkcióban eltöltött Kohl alatt az 1990-es évek elején. Ezt aligha lehet megérteni 2001. szeptember 11. és következményei nélkül, de a CDU bevándorlási és integrációs kérdésekben hozott új vonala nélkül sem lehetséges a megértése. Ebben az operátogatásban egyesül a CDU idegenpolitikájának a befejezése, az átalakulás az integrációs politika irányába és Schäuble képviselőházban elhangzott mondata felé, mely szerint az iszlám hozzátartozik Németországhoz.

A krétai királyról szóló daljáték, akinek fel kell áldoznia a fiát az isteneknek, Hans Neuenfels rendezésében egyfajta provokációvá vált. A darab végén bemutatja Buddha, Mohamed, Krisztus és Poszeidon levágott fejét. Ez nemzetközileg is jelentős botrányt kavart. Kirsten Harms, az Opera intendánsa figyelmeztetéseket kapott, hogy iszlám terroristák veszélyeztethetik az előadást. 2006 őszén le is vette a műsorról az operát. Ez ismét felháborodást váltott ki, mert az erőszakos muszlimoktól való félelem a német művészeti szabadság és liberalizmus feladását jelképezte. *(Az operaházi látogatás óta tíz év telt el. Ez alatt a tömegessé vált menekülthullám – különösen 2015-től – egészen új megvilágításba helyezte a CDU számára is ezt a kérdést. – A szerk.)*

A charlottenburgi palotában 2006. szeptember 27-én ülésezett első ízben a Német Iszlám Konferencia. Schäuble hívta össze a gyűlést. Ez volt az első hivatalos és nyilvános beszélgetés a német állam és a muszlim közösség reprezentatív képviselői között. A bevándorlás és a vörös-zöld kormányzás alatti „multikulturális társadalom” körüli hosszú évekig tartó vita után éppen egy CDU-belügyminiszter helyezte erre a hangsúlyt.

Az integrációs politikában elsőként az iszlám dialógus alakított ki egy tisztán szociálpolitikai és állampolgársági összefüggést. „Az iszlámkonferencián zajló párbeszéd arra szolgál,

hogy a muszlimok megértsék, szívesen látjuk őket az országunkban.” Ez az egyetlen útja annak, hogy megakadályozzuk a muszlimok radikálizálódását. Schäuble a muszlimok felé közeledést egyértelműen összekapcsolta az erőszak-megelőzés gondolatával. Ám az iszlámkonferencia már egy olyan vita kezdetét is jelzi a „C”-pártokban, amely arról szól, hogy inkább vallási csoportként, semmint „idegenekként” tekintsenek a muszlimokra. Akkoriban a radikálisnak tartott és támadott bajor belügyminiszter, Günter Beckstein meglátogatott minden mecsetet a tartományában. Abban az időben, amikor a legtöbb bajor egyáltalán nem tudta, hogy szeretett vidéküknek hány hátsó udvarában találhatók mecsetek.

A konferencia – amely az állam és a települések képviselőiből, valamint muszlim szövetségi képviselőkből és szervezeteihez nem tartozó muszlimokból verbuválódott – napirendje folyamatosan a körül a kérdés körül forgott, hogy mit kellene megkövetelni a muszlim közösségektől a beilleszkedéshez, illetve, hogy az iszlám egyáltalán demokráciaképes-e. Elsőként itt, az iszlámkonferencia kapcsán merült fel ez, mint nyilvános vitatéma: Az egyik oldalon olyan célok fogalmazódtak meg, mint az iszlám vallásoktatás vagy a mecsetépítések elfogadása, a másikon pedig a német állam igénye egy olyan partner iránt, amely vallás-alkotmányjogilag más egyházakhoz hasonlóan lenne értelmezhető. Az iszlámkonferencia elindított bizonyos impulzusokat, akkor is, ha időközben megakadt a folyamat és inkább a tartományok szintjén zajlott tovább.

Az első plenáris ülések egyik konkrét határozataként fel szólították a Német Állami Operát, hogy újra tűzze műsorára az említett Mozart-darabot. A megállapodásnak megfelelően, közösen látogatták meg az *Idomeneót*. Sőt, Schäuble elmondása szerint az előadás után még egy étterembe is elmentek közösen. Egy asztalnál étkeztek a muszlim szövetségi képviselők

a kemény iszlámkritikussal, Necla Kelek asszonnyal. Schäuble késő éjjelig beszélgetett a szociológusnővel az iszlám párbeszédre való képességéről. De egyetérteni elsősorban Mozart zenéjének szépségében tudtak.

Amikor Christian Wulff szövetségi elnök 2011-ben a német egység napján elhangzott beszédében szintén megfogalmazta a mondatot, miszerint az iszlám hozzátartozik Németországhoz, számos kritikát kapott. Schäuble tehát egy olyan folyamatot indított el, amely semmi esetre sincs lezárva. A CDU-ban sem. Az iszlámkonferencia óta máshogy tekintenek az integrációs problémára és az iszlámra. A CDU újra megtalálta a párbeszédre való képességét. Az 1994-es alapprogramban még nyíltan egyáltalán nem fordul elő az iszlám- vagy a muszlimkérdés. Némileg nehézkesen így kerülték ki ezt: „Külföldi, idegen polgártársaink gazdagabbá teszik az életünket. Azonban a más kultúrkörökből származó emberekkel való közösség problémákat és félelmeket is magában hordoz, melyek idegenellenességhez és idegengyűlölethez vezethetnek.” Aztán a 2007-es *Szabadság és biztonság* alapprogramban már ez áll: „A politikai iszlamizmus és a terrorista iszlamizmus, melyek az iszlám radikális értelmezését az alkotmányunk fölé helyezik, sajátos veszélyt jelentenek a Németországban élő emberekre, de az alkotmányhű muszlimok közötti többségre is.” A függelékben ezzel az idegen vallással szembeni pozitív megközelítés is megfogalmazódott: „Aktívan előmozdítjuk minden demokrata társadalmi összefogását a valláshatárokon túl, és egyúttal következetesen harcolunk az erőszakra kész fundamentalizmus ellen.”

Talán az „idegenkérdés” ezen új irányvonala a szülőanyja a Merkel-korszak valamennyi „modernizálási törekvéseinek”. Rögtön CDU-elnökké választása után felállított egy bizottságot

a saarlandi Peter Müller vezetésével, melynek egy új koncepciót kellett megfogalmaznia a CDU bevándorlási politikájához. Egyetlen más témához sem hasonlíthatóan az Unióban görcsös beszédmod és erős fogalmi akadályok vették körül ezt a témát. A párton belül rendkívül vitás volt a hozzáállás mindehhez. 1999-ben a hesseni miniszterelnök Roland Koch – mások mellett – még a kettős állampolgárság ellen folytatott, igen vitatott kampánnyal nyerte a parlamenti választásokat. Akkor a szemére hányták, hogy idegengyűlöletet szít. A vörös-zöld szövetségi kormány meg akarta változtatni az állampolgársági törvényt. Koch érzékelte az ezzel kapcsolatos konzervatív gondokat, és így képes volt mozgósítani a CDU-szavazókat. A CDU dilemmába került. Egyrészt nem akart ráfordulni a vörös-zöld multikulti irányra, másrészt nem akarta, hogy a szélsőjobb sarokba szorítsák. Koch választási stratégiája a párton belül a CDU-t is megosztotta. Hogy kimondottan a Rita Süssmuth prominens CDU-politikus vezette a bevándorlási bizottságot a vörös-zöld szövetségi kormány megbízásából, jól mutatja, mennyire tartottak attól a CDU-t modernizálni akarók, hogy ellenzékéből nem tudnak felülkerekedni a párton belüli konzervatív profilt védőkkel szemben. Majd Merkel éppen ezt a témát használta fel arra, hogy egy nagyon jól kivehető kezdő lökést adjon a Schäuble és mások által ígért CDU-s változásoknak.

2001. június 7-én, a CDU kis pártkongresszusán, Berlin-Köpenickben tartott beszédében Peter Müller a párton belüli gondokra is kitért. Többen arra figyelmeztették, hogy pontosan ez a téma az, ami szétszakíthatja a CDU-t. Mert ebben nem tud a párt egységes véleményre jutni. A végül elfogadott koncepció úgy közelíti az eltérő véleményeket, hogy tényként ismerik el a bevándorlást, ezzel a CDU-ban régóta tabuként kezelt, a „Németország mint bevándorlási ország” téma is végre tárgyalható lehet. Ugyanakkor olyasvalamiként jellemzi

a bevándorlást, aminek a német érdekekhez kell igazodnia. A bevándorlás valami olyan fogalommá válik, amit azért alkalmaznak, hogy szembeszálljanak a negatív demográfiai változásokkal. Müller egyik kijelentése szerint a CDU-ban nincs helye az idegengyűlöletnek. A másik úgy hangzott, hogy a társadalom integrációs képessége kell hogy legyen a mércéje a bevándorlás mértékének. Végül mindenki elfogadta ezt a koncepciót. Még Brandenburg belügyminisztere, Jörg Schönbohm is áldását adta az elképzelésre. A később folyamatosan a modernizálás kritikusaként fellépő egykori altábornagy és időközi berlini belügyi szenátor ezen a kis pártgyűlésen jó ellenzéki németiséggel így foglalta össze a párt új irányvonalát: „A világra nyitott és toleráns ország vagyunk, ám aki hozzánk jön, annak tudnia kell: Németországba jön, és nem egy multikulti-fantázia országba.” A CDU Köpenicker-határozata után néhány héttel csapódtak be a repülők a new yorki World Trade Center tornyaiba – és a világ megváltozott. A CDU számára ezzel az éppen megfogalmazott új hozzáállásából elkezdődhetett a visszakozás, és az összeütközés az iszlám terrorizmussal, ami már több volt annál, hogy csak a régi reflexeket hozza ismét vissza.

Hogy még mindig milyen mértékben képes az integráció és a muszlimokkal való együttélés kérdése a CDU elevenébe találni, jól mutatták például a mecsetépítés körüli viták Kölnben, Duisburgban vagy Berlin-Heinersdorfban. Amikor 2006 elején az Ahmadiyya-közösség bejelentette, hogy a berlini Pankow kerület Heinersdorf nevű településén egy mecsetet akar építeni, az ellenállás a CDU-t is magával ragadta és megosztotta. Merkel, aki éppen akkor lett szövetségi kancellár, központi kérdéssé tette az integráció témáját. Maria Böhmer CDU-politikus lett az integrációért felelős államminiszter, Schäuble tervezte

az iszlámkonferenciát. Armin Laschet korábbi Európa-politikus volt Düsseldorfban a Jürgen Rüttgers-féle, CDU által vezetett tartományi kormány első integrációs minisztere. Ő gondoskodott arról, hogy az új integrációs politika új stílust is kapjon. Olyan munkatársakat állított be, akik rendelkeztek már migrációs háttérrel. A berlini újságírókat sajtótájékoztatóra hívta egy kreuzbergi török teázóba. Laschet térdelő pózban mesélt a médiának arról, mit szándékozik tenni a „C”-párt az integrációs politika területén.

Ám a helyi CDU-sokra semmilyen hatással nem volt az új performansz. Heinersdorfbán René Stadtkewitz helyi CDU-főnök mozgósította a tagokat a mecset ellen. A berlini légkör olyan szinten felforrósodott, hogy még Friedbert Pflüger, a berlini parlamenti választások vezető CDU-jelöltje is tiltakozott a mecsetépítés ellen. Pflüger „szektának” nevezte a muszlim csoportosulást, és felrótta nekik, hogy hittérítői szándékaik vannak. Pedig Pflüger egyenesen a modernizálás megtestesítője volt az Unióban. Már korán szembehelyezkedett Kohl-lal, 1993-ban Steffen Heitmann szászországi CDU-politikus szövetségi elnökségi jelölése ellen emelt szót, mivel az jobbosnak számított. Emellett a híres Pizza-Connection tagja volt, amely Bonnban a fekete-zöld közeledésre törekedett. A hesseni parlamenti választási küzdelemben a Koch-féle kampánnyal is nyíltan szembeszállt. Most azonban Pflüger Stadtkewitz-et támogatta. Pflüger elveszítette a választásokat és további Berlinen belüli viták után 2011-ben végérvényesen visszavonult a politikától. Stadtkewitz 2009-ben kilépett a CDU-ból, de még 2011-ig a képviselőház tagja maradt. A CDU-frakció kizárta őt a sorai-ból, miután a holland jobbos populista Geert Wilderst meghívta Berlinbe. Azóta Stadtkewitz a Die Freiheit nevű új párt élén áll (2013-ban lemondott erről a funkciójáról – A szerk.) és azóta nem rendelkezik politikai jelentőséggel.

A CDU 2012. decemberi hannoveri szövetségi pártgyűlésén választottak első ízben migrációs háttérrel rendelkező CDU-politikusnőt a párt elnökségébe. Ő Emine Demirbüken-Wegner (51) berlini államtitkár. A török származású politikus asszony 2004 óta tagja a CDU szövetségi választmányának. Rajta kívül három másik migrációs háttérű politikust választottak be a bővített szövetségi választmányba. A CDU vezetőségének új tagja lett az egykori alsó-szászországi szociális ügyekért felelős miniszter asszony, Aygül Özkan (41), az észak-rajna-vesztfáliai parlamenti képviselő Serap Güler (32), valamint a marokkói ősökkel rendelkező türingiai Younes Ouaqasse (24). A párt vezetőségének mind a négy új tagja muszlim vallású. Az átideologizált téma régóta stratégiai kérdéssé vált. A migránsok beépítése a CDU-ba a kancellárgépezet úgymond kötelező programja lett.

A gyermekgondozási díj paradoxona

A nagykoalíció családügyi minisztere és a mostani szövetségi munkaügyi miniszter (2013 óta *honvédelmi miniszter* – A szerk.) Ursula von der Leyen (CDU) ezt válaszolta, amikor kedvenc politikai ellenfeléről kérdezték: „az otrombákat és a hangosakat” szereti a legjobban, ők viszik a nyilvánosság elé a kényes témákat, elvi vitákat provokálnak, és ezzel végeredményben őt segítik. Ez volt az az idő, 2006 és 2007, amikor az Elterngeldért (egy állami támogatási forma a szülőnek az otthoni gyerekneveléshez – A szerk.) küzdöttek. És a leírásából sejthető, kire gondolhatott. Walter Mixa augsburgi püspök a katolikus egyház egyes részeiben az új családpolitikáról alkotott kritikát a média számára egy hatásos képbe foglalta. Érvelése szerint von der Leyen „szülőgépekké” akarta alacsonyítani az anyákat.

Később finomította ezt a megfogalmazást, ám a nyilvánosság már a miniszter asszonnyal szembeni durva támadónak tartotta a püspököt. A vita kiéleződése valójában a harcos kedvű miniszter asszonynak vált a hasznára. Hiszen a többi kritikussainak is mérsékelniük kellett a terv drasztikus elutasítását. Így nagy lépést tudott tenni afelé, hogy kialakítsa magáról a CDU új, erős nőalakja képet.

Az Unió új családpolitikája, amely a nagykoalícióban az Elterngelddel és a bölcsődekiépítéssel alapozódott meg, némelyek szemében az Unió állítólagos szociáldemokratizálódásának mintapéldája. Kivált, hogy Ursula von der Leyen a munkája során visszanyúlt szociáldemokrata elődeinek a terveihez. És a valóságban aztán úgy is tűnt, hogy az SPD zártabb sorban állt volna az új miniszter asszony mögött, mint a saját frakciója. Emellett mintha a nagykoalíció még siettetne volna is a változást, hisz a CDU 2005. évi választási programjában még nem szerepeltek ilyen egyértelműen ezek az intézkedések.

Ursula von der Leyen nem kisebb dolgot hirdetett meg, mint egy kultúrharcot. Pozitív értelemben visszahódította a családpolitikát, mint az Unió ős szakterületét: újra a társadalmi viták középpontjába helyezte a családot. A „hogyan akarunk élni” kérdése újfent megélenkült a nyilvánosság előtt folyó vitákban. Negatívan nézve egy közös családeszmény kötelékét kérdezte meg. A kritika a „magánélet az állam előtt” elv visszatérésének szólt olyan gazdasági előnyökért, amely nem a gyermeket helyezi előtérbe. Az igazság egészen biztosan valahol a kettő között van. Ám az is biztos, hogy – a CDU-s vonal Merkel alatti valamennyi változásához hasonlóan – már sokkal korábban lefektették ennek a forradalmi tervnek az alapjait, így az nem a semmiből jött. A Kohl-érában már írásban rögzítették az óvodai férőhelyre való jogigényt, biztosították a gyermekgondozási szabadságot és a gyermeknevelési támogatást – viszont ott még

mindez erősen a hagyományos családmintára és szociálpolitikára lett kidolgozva.

Ursula von der Leyen a család és a hivatás összeegyeztethetőségével indít. Családpolitika, az a nők ügyeivel foglalkozó politika. Az „apahónapokkal” (Vätermonate) az eredeti szerepek és az apaszerepről alkotott felfogás kérdőjeleződik meg. A családi terhek közös viselése is szóba kerül. A jól kereső, egyetemi végzettségű nők profitálhatnak ebből. Már egyévesen bölcsődebe adják a gyermeket, hogy ne essenek ki olyan hosszú időre a munkából – ez a „szülői hónapok” és a bölcsődei hálózat kiépítésének alapgondolata. Ezzel lehetővé válik a nők munka iránti vágyának, és ezzel egyszerre a gyermekvállalásnak a megkönnyítése. E politika gazdasági alapja a demográfia helyzetének javítása és a szakemberhiány megszüntetése. Az egyház folyamatos kritikával övezi ezt az irányzatot. Véleményük szerint ezáltal gazdasági egységgé alacsonyítják a családot. Az Unióban többek között éppen ez az ökonomiai szemléletmód kapott teret. A jelmondat: A nők munkába állásának lehetősége nem pusztán az önmegvalósítás kérdése. Sok család – úgy tűnik – egyszerűen rákényszerül arra, hogy mindkét szülő dolgozzon. Emellett a válások számának emelkedése miatt az állam számára fontossá vált a nők gazdasági függetlensége. Nem utolsósorban az idősök ellátását nézve, és a fenyegető időskori elszegényedés miatt is szükség van arra, hogy a gyermeket vállaló nők is dolgozzanak.

A család témája erősen megmozgatta a CDU belső szerkezetét. A család mint a társadalom alapvető építőköve a katolikus-szociális tanítás szubszidiaritási elvének értelmében az a biztos pont, amelyre a közösség alapul, és amelybe az államnak – a saját érdekében – nem kell mélységében beavatkoznia. Ezért ennek a témának az átideologizálása a CDU

minden tagozatában és leágazódásában problémákat okozott. Természetesen a CDU 2007-ben összességében már nem „hitt” egy mindent átfogó normatív családképben, melyet a katolikus egyház egyes köreiből annyira nagyra értékelnek. Az apa dolgozik, az anya otthon marad és neveli a gyermekeket – ez az a mintakép, amelyhez a legtöbben még mindig igazodtak, amely azonban egyre gyakrabban törik össze vagy kerül elutasításra. De a kérdés az volt, hogy a sokféle élettervezés mellett szükség van-e még erre a csalásideálra. Az esseni püspök, Franz-Joseph Overbeck akkoriban „normatív nézőpontot” követelt meg a családpolitikát tekintve, és olyan fogalmakkal jellemezte ezt, mint a házasság szentsége, valamint a „gyermek-jólétéhez” való igazodás. Ursula von der Leyen és utódja, Kristina Schröder elsősorban a normativitásnak ezt az elképzelését támadta meg. „Egyáltalán nem akarok eszményképet”, magyarázta 2006-ban egy interjúban von der Leyen. „Az állam nem írhatja elő, hogyan éljenek az emberek. Ugyanakkor annak a lehetőségét sem veheti el, hogy a saját vágyaik szerint éljenek.” Ebből a hozzáállásból fejlődött ki a „választási szabadság” mostanában divatos fogalma, mint új családpolitikai vezérfonal. Ehhez szükség van a szülők támogatására (Elterngeld), a bölcsődekiépítésre és a gyermekgondozási díjra (Betreuungsgeld), ami elismeri, hogy az otthoni nevelés is munka.

Már az ellenzéki idők erfurti irányelveiben is ez állt: „A család ott van, ahol a szülők felelősséget vállalnak a gyermekeikért, és a gyermekek felelősséget vállalnak a szüleikért.” Ez volt a CDU válasza a szép és egyszerű szociáldemokrata szlogenre: „A család ott van, ahol gyermekek vannak”. Bár a CDU a felelősséget átmentette, és a szülők szerepét is, ám a házasságot átértelmezte – vele mindenekelőtt a családpolitika normáit is. Az új családpolitika olyasvalami, aminek már nincsenek fennkölt eszmény-

képei, ezzel szemben egy új „ideálban” fogalmazódott meg, amit választási szabadságnak hívnak. Ez végeredményben minden fájdalomnak, melyet kíváltott, az antiideologikus alapja, amely jól illik az új Unióhoz. Hermann Kues, családtügyekkel foglalkozó államtitkár, aki a katolikusok között a von der Leyen-féle vonal élharcosa volt és a katolikus nő- és családegyesületek néhány nagygyűlése által megedződött, egyszer beszámolt a „nagyszülőbónuszról”. A nagypapák és nagymamák körében, úgy vélte, nagyobb népszerűsége lett az új idea, mint a szülőknél. A nagyszülők korosztálya jobban megérti felnőtt unokái vágyait, akik a hivatást és a családot össze szeretnék kötni, mint a régi NSZK jóléti generációja. Az idősök élénken visszaemlékeznek a háború utáni időkre, amikor sok nőnek egyedül kellett boldogulnia. Ezzel szemben a középkorú asszonyok gyakran „viszszamenőn védik a saját életüket”, ahol az, hogy a nő lemond a szakmai önmegvalósításáról, a polgári élet részévé vált.

A CDU-ban két oldalról támadták az új családpolitikát: keresztény-szociális oldalról, valamint konzervatív irányból. Nincs egyetlen más olyan téma sem, amelyet illetően Erwin Teufel ennyire feltűzelve volna magát. Számára a szülők támogatása (Elterngeld) és minden, ami azzal összefügg, aszociális. „Ez a legnagyobb igazságtalanság, melyet csak el lehet képzelni”, írja a korábbi baden-württembergi miniszterelnök. Éppen azért, mert egy pénztárosnőt csak a fele illeti meg annak, amennyit egy szakképzett, bankban dolgozó nő kaphat. Az ő álláspontja szerint a családpolitikának szociálpolitikának kell lennie, mégpedig úgy, hogy a rászorultakat támogatja, és nem a jobban keresőket. Ez a Teufel által kritizált lentől felfelé irányuló támogatás természetesen megtalálta a maga ellenzőit a liberálisok és a konzervatívok körében is: „Bölcsőderögeszme és kényszerboldogság”, ezt a címet adta négy szerző az ehhez a témához kapcsolódó írásának. A négyes a CDU hanyatlásáról írt könyvet, ezzel a némileg

megtévesztő címmel: „Vége a kiárusításnak!” A bölcsődefejlesztés és ezzel együtt a három éven aluli gyermekek gondozása, egy sötét hanyatlási korszak építőkövének szimbóluma lett. Sőt, Arnulf Baring politológus és jogász ebben a mondatban foglalja össze a tanulmányát: „Tömegesen lesznek zavart utódaink”. Mechthild Löhr, a Kereszténydemokraták az életért (CDL) elnökét a szocializmusra emlékezteti a bölcsődepolitika. „Az ilyen egyoldalú támogatásnak, mely a dolgozókat részesíti előnyben a családok helyett, semmi köze sincs a választási szabadsághoz.” A könyv prominens társszerzője Jörg Schönbohm, a párt konzervatív részének önjelölt pecsétőre. Egyszer állítólag megegyezett Merckelkel abban, hogy ő a CDU „családi ezüstjének” védelmezője, Merckel feladata pedig ennek az ezüstnek a tisztogatása. Időközben már nincs szó meleg barátságról. Schönbohm már csak rosszat mond a kancellár asszonyról. A születési arányok csökkenését azzal magyarázza, hogy Németországban nem annyira gyerekszeretőek az emberek, mint más országokban. „Számomra az tűnik a legdöntőbb különbségnek, hogy ott jobban szeretik a gyerekeket. Amerikában, de egyébként Franciaországban is, mindenütt érezhető a gyerekek felett érzett öröm.” Amikor 2011-ben egy berlini szalonban bemutatták a könyvet, háttérben a Bismarck-mellszoborral, a *Spiegel* gyalázkodó írása szerint 15 érdeklődő érkezett az eseményre. Jóllehet a viták jól eladhatóak – lásd Sarrazint –, a konzervatívoknak nehéz dolga van. A téziseik már nem érnek célba, nemcsak a *Spiegel*nél, hanem a párton belül sem.

KT és a hadkötelezettség

Karl-Theodor zu Guttenberg (CSU) védelmi minisztert, akit KT-nek becéztek, a kancellári hivatalban 2010. június 6-án

és 7-én a kormány hírhedt zárt ülésén „őrült manónak („Rumpelstilzchennek”) gúnyolták. A kormány szóvivő hivatalosan tagadta ezt a kijelentést, mondván, a mesékre senki se adjon. Ugyanakkor a CSU-politikus a szokott ravasz módján tudatta a médiával, hogy neki tetszik a Grimm-fivérek meséjéből származó figura. Feltehetően a neki ezt a gúnynevet adó (ha volt ilyen) nem ismerte a mese szövegét. Hiszen Rumpelstilzchen az a kis manó, aki arannyá tudta fonni a szalmát, jegyzi meg Guttenberg. És ez a hasonlóság találó is, mivel Guttenberg felemelkedéséhez részben ilyesfajta csodás remények fűződtek. Úgy tűnt, a személyében egy méltó trónörökös nőtt fel Merckelhez, aki egészen más volt, és aki nemesi származása révén képes lenne kielégíteni a reprezentálás és az ékesszólás iránti hő kereszténydemokrata vágyat. A mese végét ismerjük, az emberke saját magát szakítja szét. Volt egy áruló, aki megszabadította a lányt a gonosz varázslótól. „Az ördög árulta el neked”, tombol Rumpelstilzchen, amikor a lány meg tudja mondani a nevét.

KT kiesése a politikából magában hordozza a tragikumot is, hiszen a hibájának – legalábbis közvetlenül – semmi közük sincs Guttenberg politikai teljesítményeihez. Az a felületesség és talán elbizakodottság, amellyel a doktori disszertációját elkészítette, nem tükrözik megfelelően politikai teljesítményének lényegét. Lemondása saját válságkezelésének egyik következménye, ebben az értelemben ő maga is hozzájárult a bukásához. Azonban mindez nem érinti politikusi tehetségét és kiváló képességeit.

A Merckel-féle kormányzati éra egyetlen más reformtervezete sem végződött olyan ragyogóan a betervező számára, mint a véderő reformja. A szövetségi véderő reformja és az a bejelentés, miszerint megszüntetik, illetve felfüggesztik az általános

hadkötelezettséget, 2010 nyarán és őszén heves vitát váltott ki. Azok, akik a kereszténydemokrata alapértékek sírásóját látták Merkelben, újra igazolva érezték magukat. Sőt, még Helmut Kohl, volt kancellár is leadott egy figyelmeztető kiáltást, bele a politikai arénába. Miszerint semmi olyat nem lát, ami a hadkötelezettség felszámolása mellett szólna. Maga Merkel rendkívül szkeptikus volt, amikor Guttenberg bejelentés és előzetes megbeszélés nélkül a hadkötelezettség megszüntetésének ötletével robbantott a kancellária hivatal költségvetés-megtakarítási tanácskozásán. Magyarázata szerint másként nem lehet teljesíteni Wolfgang Schäuble szövetségi pénzügyminiszter megtakarítási követeléseit. Később aztán folyamatosan bizonygatták, ő maga is, hogy nem volt szerencsés dolog a szűkös erszénnyel indokolni a hadkötelezettség felszámolását.

Időközben a védelmi szakértők egyetértettek abban, hogy a hadkötelezettség befejezése szükségszerű és elengedhetetlen volt – és előfordulhat, hogy a kormányzás csak megelőzte a bíróságokat, melyek mindenképpen kikényszerítették volna ezt a lépést. Guttenbergnek sikerült megvalósítania egy fontos reformot, és abban is sikeres volt, hogy a párt identitása és önértékelése szempontjából fontos témára mért súlyos csapás ellenére is közkedvelt maradjon. A CSU-politikus ezzel a témával végigjárta a járási CDU szövetségeket, nagy propagandát csinálva e reformnak – és bár a kötelező hadkötelezettség eltörlése nem volt népszerű, a védelmi miniszter a későbbiekben a CDU/CSU-ban még kedveltebb lett, mint azelőtt.

A 2010 novemberi karlsruhei CDU-gyűlésen a CSU-tag Guttenberg hatalmas ünneplés közepette szólalt fel. Élvezte a vörös szőnyeget, melyet a testvérpár terített le elé. Horst Seehofer CSU-elnököt hozzá képest igen visszafogottan üdvözölték. Guttenberg beszédét még a kritikusai is dicsérték. Ez azt

mutatja, ahogy ezt az irányváltoztatást át tudta vinni, ahogy eladta az Unió alapprogramjának ezt a 180-fokos fordulátát.

Guttenberg eszköze a megérzés volt. Pontosan tudta, hogy a teremben megjelent ezer küldött ismeri a tárgyi érveket. De maga a probléma érzelmi természetű: „Mindig a hadkötelezettség mellett voltunk – nem jó, hogy most ellene kell lennünk.” Vagyis az első, amit Guttenberg mond, az az, hogy ő maga is a hadkötelezettség mellett állt – és még mindig így gondolja. És hogy senkinek sem kell fogásra akasztania a meggyőződését. Beszéde szerint ő még mindig a hadkötelezettség „leglelkesebb védelmezője”. Sikermoddellnek tartja a hadkötelezettséget. „És mi, az Unióban, nem akarjuk, hogy napjaink okoskodói miatt szem elől té vesszük az érdekeinket.” Merkel nem képes ilyesmire, nem tud ennyire mélyen belenyúlni az érzelmi bűvészkalapba. Mindenki bólogatott magában, miközben Guttenberg egész hátralévő beszédében azt magyarázta, hogy a hadkötelezettség már mégsem tartható fenn, és hogy Kohl ez irányú tévedését már korábban is fel lehetett volna ismerni. De ezt már senki nem vette rossz néven tőle. „Ha valaki egy évvel ezelőtt azt mondta volna nekem, hogy egyszer azzal a helyzettel szembesülök, hogy a hadkötelezettség felfüggesztéséért érvelek, akkor úgy vélem, szitkozódva kergettem volna ki a teremből.” Ezek után ki tudna még haragudni rá? Itt nem az újító lépésről van szó, aki lerombolja a CDU-bástyát, hanem aki együtt érez, és akinek nehezebb esik a dolog. A beszéde, a vita és a szavazás után Guttenberg körülrajongva és a nagy többséget maga mellé állítva ment le a pódiumról. Az a képessége, hogy simogatni tudja a párt lelkét, hozzájárult ahhoz, hogy a CDU nagyobb károk nélkül átélte ezt a jelentős reformot.

A védelmi miniszter tartalmi érvelése retorikai szempontból elmésen használta ki a delegáltak kedélyállapotát. A had-

kötelezettség felfüggesztésének legfontosabb oka a hiányzó igazságosság. Egy-egy évjáratnak mindössze a 16 százaléka vonult be. Ezenfelül pénzügyi okok is felmerültek a döntés meghozatala során. Guttenberg szerint a hadkötelesek kiképzéséhez kereken tízezer hivatásos katonára van szükség, azonban a hadkötelesek soraiból csupán nyolcezer katona került ki. Ezzel súlyos alkotmányjogi kérdések vetődnek fel. Szabad az államnak fiatal férfiakat hadszolgálatra kötelezni, ha az biztonságpolitikai szempontból nem feltétlen szükség-szerű? Guttenberg ezzel is érvel. A hadkötelezettség védelme-zői ennek ellenére helyesnek tartják, ha fiatal emberek a köz-javára is végeznek szolgálatot. Másrészt a hadsereg elfogadása és a társadalomban való meggyökereződése összekapcsolódik a hadkötelezettséggel. Guttenberg kiemelt még egy érvet, egy fogalmat, amely egyenesen az ellenfelei szókincséből szá-rmazik. A megrövidült honvédelmi szolgálati idő, a hadkö-telesek rossz bevezethetősége miatt, és végül amiatt, hogy bárki igen könnyen ki tudja vonni magát a kötelezettség alól, éppen a hadkötelezettség az, ami lógáshoz vezet. Még hozzáteszi: „Ezért mondtuk azt – ami az én keresztény emberképemnek is teljesen megfelel –, hogy ha az ilyen szolgálat már nem működik kötelezően, akkor alapjában még sokkal jobb is, ha az emberek önként készek arra, hogy elvállaljanak egy ilyes-fajta szolgálatot.” Úgy véli, ez az egyetlen útja annak, hogy ne alakuljon ki „lógáskultúra” az országban. Ez természetesen igen erős Guttenberg részéről. Nem a hadkötelezettség farag férfit a fiúkból, nem ez tanítja őket felelősségre és rendérzetre. Éppen ellenkezőleg. Mivel – ahogy a *Spiegel* észlelte – a szol-gálati körletekben feladat híján csak „lebzselnek”, ezért va-lami újjal kell előállni. Ezzel szemben az önkéntes szolgá-lat azt az eszményképet testesíti meg, hogy a férfi sikraszáll a hazája védelméért. Ezzel Guttenberg egy abszolút zseniális

fogást alkalmazott, amit a közönsége óriási tetszéssel honorált a karlsruhei vásárcsarnokban.

A hadkötelezettség megszüntetésére vonatkozó rendeletet Merkel a befolyásos báró nélkül nem tudta volna ilyen elegán-san elérni. A megvalósításhoz most rendelkezésére áll Thomas de Maizière, akinek Ulrich de Maizière tábornoknak, a Bundes-wehr, a szövetségi haderő egyik atyja fiaként úgy tűnik, ideá-lis helye van a védelmi miniszter posztján. (*Thomas de Maizière 2013-tól belügyminiszter lesz, jelenleg a védelmi tárcát Ursula von der Leyen tölti be. – A szerk.*) A katolikus, forrófejű ifjú lebontja a régi falakat, a megfontolt protestáns férfi újjáépíti őket – ennél job-bat ki sem találhatott volna Merkel pragmatizmusa.

A magolvasás

A legnagyobb hirtelen jött bizonytalanság minden bizonnyal az úgynevezett „energiafordulat” volt a CDU életében. So-ha nem történt azelőtt olyan, hogy egy szövetségi német párt, főként kormányzati felelősséggel, ilyen gyorsan, radikálisan és hangtalanul 180 fokkal fordított volna programjának tartal-mán. Az atompárti CDU-ból egyik napról a másikra egy atom-ellenes párt született. A 2011 márciusában Japánban pusztított cunami és a fukushimai atomerőműben történt magolvasás szolgáltatta a CDU-FDP kormány legnagyobb témáját – az euró 2008-as megmentése mellett. A kancellár és pártelnök asszony először moratóriumot hirdetett ki, majd 2011 júniusában beje-lentette az atomenergia békés felhasználásából való végleges kilépést. A kilépési jelenet céltudatosabb volt, mint előzőleg, a Schröder-években a vörös-zöld szövetségi kormány hasonló határozathozatala. Azért is volt különösen drámai az irányvál-tozás, mivel a koalíció csupán hat hónappal azelőtt, 2010 őszén

döntött úgy, hogy heves társadalmi tiltakozások, ellenzéki pergőtűz és a saját soraikon belüli számos aggály ellenére meghosszabbítja az atomerőművek működési idejét. Ez a koalíciós szerződés kitétele volt, egy választási ígéret egyben, és többek között az FDP nyomását tették felelőssé érte.

Merkel minden esetben személyesen indokolta az irányváltást. A japán katasztrófa az egész világ számára világossá tette, hogy az úgynevezett „maradék kockázatok” sokak szilárd meggyőződése ellenére sem uralhatók. Még egy olyan technológiailag rendkívül fejlett országban sem, mint Japán.

Merkel kritikusai populizmussal vádolták, szerintük a német többségi vélemény után fut, amely azonban érzelmi és nem észszerű alapon közelít az atomenergiához. Állandó igyekezete a konfliktusok kerülésére ennek az oka, és az, hogy ellopja a témákat az ellenzéktől. Emellett az atomkilépés túl tervezett, megrendezett volt. A kritikusok véleménye szerint ez az ipar helyzetének meggyengülését jelenti majd. Tartani lehet attól, hogy a drága áram szociális aránytalanságokat idéz elő. Sőt, akár áramszünetek is felléphetnek. Ráadásul Merkel nem hívott össze pártgyűlést, hanem felülről kényszerítette rá a CDU-ra az energiafordulatot. Az úgynevezett „atommoratórium” hórúkk akciójának kellett volna megmentenie a választáson Stefan Mappus baden-württembergi miniszterelnököt is, ami óriási kudarccal járt.

Az atomenergia egy fontos szimbolikus téma volt a CDU számára, érzelmekkel és észszerűtlenségekkel megpakolva. Ez a Mappus-Röttgen-akcióban nyilvánult meg igazán. 2010 nyarán és őszén az atomerőművek működésének meghosszabbításáról folyó vitában az akkori szövetségi környezetvédelmi miniszter, Norbert Röttgen, az atomenergia kritikusaként szállt síkra. Ez arra indította Mappust, aki az Unió konzervatív

szárnyán akarta megkedveltetni magát, hogy kikövetelje a miniszter lemondását. Felháborító eljárás volt, amit Mappus közeli politikai barátai is elismertek. Az atomenergia körüli vita a háború utáni Németország egyik legfontosabb témája és egy egész generációt érintett politikailag. A CDU az atomellenes mozgalom egyértelmű ellenfeleként lépett fel. Az SPD-től eltérően, aki sokáig bizonytalan volt ebben a kérdésben, a CDU a megosztásra használta fel az atomenergiát. Ezzel egy politikai koncepciót testesített meg: jövőre vonatkozó optimizmus, az erős gazdaság melletti hitvallás, valamint az egyértelmű növekedés. Az 1970-es és 1980-as években az antikommunizmus mellett valószínűleg semmi más olyan téma nem volt a CDU számára, amin többet lehetett volna nyerni. Például Jens Spahn CDU-képviselő, aki 1980-ban a münsterlandi Ahausban született, és még mindig a legfiatalabb berlini országgyűlési tagok egyike, az atomenergiára mondott igent és az ahhoz kapcsolódó, szülővárosának „balos tanárai” irányában érzett ellenségeséget döntő oknak látja abban, hogy a CDU ifjúsági szervezete (a Junge Union) és a CDU tagság mellett döntött. Ahausban van egy atomraktár, a veszély és a haszon tehát ott van a közelben. A helyszínen tartott atomellenes demonstrációk nagyon meghatározóak voltak számára. Spahn a következőket nyilatkozta a *Spiegel*nek: „Engem politikai szempontból az atomenergiáról folyó vita szocializált. Akkoriban a tanárok minden hétfőn megkérdezték, hogy vasárnap miért nem voltunk ott az atomerőmű-ellenes megmozduláson. Ez egy egészséges reflexet váltott ki nálam. Nem akartam, hogy a tanárok írják elő, mit kell gondolnom. A CDU-ba való belépésem helyesnek bizonyult – máig nem bántam meg.” A CDU-vezette szövetségi kormány által meghozott atomkiszállásról szóló végleges határozat egyértelműen felvillanyozta a CDU bázisát. 2011 tavaszán és nyarán nem volt olyan helyi egyesület, olyan helyi előljárásság, olyan

képviselői fogadóóra, amely ne foglalkozott volna a témával. Úgy nevezték: az Unió programjának „magolvadása”. De ez nem a teljes igazság. Merkel csak a végrehajtója volt egy nagyon régóta előkészített döntésnek. Mert amilyen gyorsan lezárta Merkel a kínos témát, olyan régóta élt és forrt már ez a gondolat. Természetesen 2011-ben a CDU már régóta nem volt az az izzó atompárt, ami talán az 1980-as években volt. A 2009-es koalíciós szerződésben szerepelt a „hídtechnológia” kifejezés. A vörös-zöldek kilépési terveit ez nem ingatta meg. Az atomerőművek működési idejének meghosszabbítása kedvezmény volt az energiagazdálkodás szereplőinek. A megszüntetéshez vezető híd bölcs meghosszabbítása. De semmiképpen sem jelentette az atomenergia politikájának alapvető újraértékelését, ahogy már a régi lelkesedést sem. Újabb atomerőművek építésében már régóta nem hitt senki. A hirtelen energiafordulat a gyorsabb átültetése annak, amit a CDU régóta akart, de érzelmileg talán kicsit több időre lett volna szüksége hozzá. Erre az érzelmi állapotról Merkel nem volt különösebb tekintettel.

A CDU energiaforradalmának ezekben a hónapjaiban kemény viták zajlottak a kis- és középvállalkozók és falusi gazdálkodók között. Az összegyűlt urak abban értettek egyet, hogy a kancellár asszony döntése lehetetlen lépés, gazdaságellenes, jövőellenes és egyáltalán, semmi tekintettel sincs a középosztályra. Heves szóváltások után végül az egyikük megkérdezte: „És mit tegyünk most?” Hallgatás. „Megpróbáljuk” – mondta egy másik. „Ha sikerülne, az persze zseniális lenne.” Szükség esetén több gázt lehetne tüzelésre használni. A CO₂-kibocsátással kapcsolatos célok végül is annyira nem lényegesek. Vagyis: már az is elgondolkodtató, hogy a kancellár asszony feltételezte ezt az emberekről. Biztos, hogy sok hasonló helyzet volt, bizonyára nem mindegyik végződött ennyire pozitívan a pártelnök számára. Ám természetesen azt is sokan tudják a párton

belül, hogy a CDU-ban, és főként annak ifjúsági szervezetében, már az 1980-as években beszéltek a kiszállásról – többnyire titokban. És néhány választási jelöltnek már az utóbbi években is nehezebbre esett kiállni az atomenergia mellett a sétálónegyedben felállított pártstandoknál. Előfordulhat, hogy a gyors kilépés nem volt helyes, lehet, hogy gazdaságilag vakmerő tett volt, a bázison továbbra is elégedetlenség uralkodik, de már kevésbé meghatározóan. Most az áramdíj van terítéken. Az energiafordulat után két évvel a CDU durván négy csoportba sorolható. 1. Azok, akik mindig is ellenezték az atomenergiát. 2. Azok, akik időközben váltak atomellenessé. 3. Azok, akik még mindig az atomenergia mellett vannak, de belátják, hogy a pártban már más szelek fújnak. 4. Végül azok, akik ragaszkodnak az atomenergiához, elsősorban gazdasági okok miatt. Egy elnökségi tag 2012 telén még 20 százalékra értékelte a negyedik csoport CDU-tagok közötti arányát. A jól elkészített beszédeknek és a meggyőző munkának köszönhetően közülük nagyon sokan átvihetők a harmadik csoportba. Peter Altmaier, az „új” környezetvédelmi miniszter, pártjának szimpátiaalakja, úgy tűnik, ezért különös erőfeszítéseket is tesz. *(Peter Altmaier 2013-tól miniszterként Merkel kancellári hivatalát vezeti. – A szerk.)*

Valójában Roland Koch volt hesseni miniszterelnök *Konzervatív* című könyvében, melyet egyfajta hagyatékként hagyott hátra az aktív politikából történő kiszállása után, még Merkel energiafordulata előtt beszélt annak az esélyéről, hogy „az elkövetkező években” képesek lesznek „kibékíteni egymással az ideológiai pozíciókat”. Koch, aki az 1980-as években a hesseni tartománygyűlésben Joschka Fischer ellenfeleként izzó szenvedéllyel védte az atomenergiát, lágy hangokat üt meg. „Közvetlenül annak a lehetősége előtt állunk, hogy az elkövetkező évtizedek nagy társadalmi gazdasági projektjévé tegyük az energiatermelést.”

Közüktatás Hauptschule nélkül

Werner Remmers alsó-szászországi CDU-kultuszminisztertől származik az a gúnyos mondat, mely szerint a gimnáziumokba csak a jó teljesítményű gyerekek járnak „és az enyéme”. A korábbi NSZK oktatáspolitikai – gyakran ideológiai töltésű – vitáiban mindig az iskolaformák kialakítása jelentette az egyik fő vitatémát. Vajon a tizenkét osztályos iskola a legjobb lehetőség a tanulók fejlesztésére? – ebben a kérdésben folyamatosan állóháború alakult ki, melyek identitásformálóak voltak a mindenkori táborok számára. A hosszabb közös tanulás és csak a későbbi differenciálás jelentette az esélyt az SPD számára arra, hogy a hátrányosabb rétegekből származó diákokat magasabb iskolai végzettséghez juttassa. Ezzel állt szemben a hagyományos elképzelés, amely a tagolt iskolarendszerben látta a helyesebb utat, azaz a Grundschule (elemi iskola 1–4. osztályig), majd a gimnázium (5–12. osztályig) vagy ezzel párhuzamosan az elemi iskola után a Hauptschule (5–9. osztályig). A régi elmélet szerint a Hauptschule sikeresebben előkészít a jó szakképzettség megszerzésére, a gimnázium pedig felkészít az egyetemi, főiskolai továbbtanulásra. (A Hauptschule az elemi iskola – az alsó tagozat – folytatása, azaz az 5–9. osztály. Valójában egy szakmai felső tagozat. Az alsó tagozat 4. osztályában a tantestület javaslatot tesz arra, hogy a gyerekek közül kit javasol gimnáziumi továbbtanulásra, és ki kerüljön a Realschuléba, ki a Hauptschuléba. Ezt a szülőknek nem kötelessége elfogadni, de ha valaki pl. Bajorországban az iskola javaslata ellenére gimnáziumba akarja küldeni a gyermekét, akkor a diáknak külön felvételit kell ott tennie. A Hauptschule jelenleg hat tartományban működik. A többi tartományokban más névvel, kicsit más metodikával, de szintén megvan. Általános képzést ad – nyelvet, matematikát, gazdasági ismereteket is tanulnak – de erősen központba állítva a szakképzéshez szükséges gyakorlati, munkaiügyi és kereskedelmi

ismereteket. Aki befejezi, az ún. Berufsschulereifét, szakiskolai érettségit kap. A Hauptschule kötelező, és valójában ez az iskolatípus készíti elő a szakmunkás iskolákba való helytállást. A Realschule hasonlóan működik, de még fókuszáltabban gyakorlatias, szakiskola központú. Itt a végzetek ún. Mittlerereifét, középszintű érettségit kapnak. Sok tartományban – elsősorban a szociáldemokraták vezette tartományokban – már összevonták ezeket az iskolatípusokat ún. Gesamtschuléba. – A szerk.) A CDU szerint az SPD nem akarja a Hauptschulét, helyette „szocialista egységes rendszerű iskolát” szeretne. Vagyis nincs mit csodálkozni azon, hogy ez az eleinte jelentéktelennek tűnő oktatáspolitikai téma mégiscsak alkalmas lett arra, hogy megmozgassa a CDU tagságát.

Annette Schavan, akkori oktatási miniszter elaknásított területre lépett, amikor elhatározta, hogy ezt a lényegében a tartományok kezében lévő témát szövetségi szintre emeli, és pártjának egy új oktatáspolitikai alapvetést készít el. Mielőtt Schavan 2005-ben bevonult Merkel kabinetjébe, tíz évig Baden-Württembergben volt kultuszminiszter Erwin Teufel miniszterelnöksége alatt. Már ebben az időben az iskolaszervezet jövőbe mutató változtatásán dolgozott. Az ő vezetése alatt vezették be Baden-Württembergben a „G8”-at, a 12. évfolyam utáni érettségit az addigi G9, a tizenhárom évfolyamos gimnázium helyett.

Tervében a Hauptschule létéről is volt szó, legalábbis Schavan kritikásai így fogalmaztak. A CDU elnöksége már 2011. június 27-én az új oktatási koncepció mellett döntött, melyet aztán a novemberi lipcsei „oktatási pártgyűlésen” kellett megszavazni. A „Német Oktatási Köztársaság” fennkölt cím alatt az élethosszig tartó tanulást, a jó képzést, a tudás társadalmának előmozdítását értették, mint jövőbeni célt, és mint ami létszükséglet Németország hosszú távú jólétéhez. Bizonyára a magasröptű, költői megfogalmazás miatt siklottak át a szövetségi elnökségi

tagok a terv érdemi részletein. Így az elfogadott anyag után egy másik vita is elindult, amely egészen őszig húzódott, és ami miatt Schavan és a baden-württembergi kormány összeveszett egymással. A látszólagos iskolamodernizálási orgiában ezzel egy új fejezet kezdődött. Az energiafordulat és a hadkötelezettség megszüntetése után a CDU egy további „védjegyet” lehetett kritizálni. Még gyengébb a párt arculata, még erősebb az összevisszaság, sóhajtoztak a kritikusok.

A sok vita ellenére még a lipcsei pártgyűlésen sem ültek el a hullámok. Az, hogy a főiskolatémát teljesen a kereszténydemokrata identitás alapelemévé emelték, sejtette, hogy elsősorban Baden-Württembergben a hatalom elvesztése után létkérdéssé vált a CDU-ban a „miénk” és az „összetéveszthetetlen” témák keresése. Peter Hauk, a stuttgarti parlament frakcióelnöke Lipcseben válaszolt Annette Schavannak. És kiszélesítette a témát, amivel az oktatáspolitikai vitát kihasználta a párt általános változásának és a modernizálásának kérdésévé: „Miközben az alapprogramunkkal lazán össze tudjuk egyeztetni az energiafordulatot – sehol nem írja a program, hogy atomerőművekre van szükségünk és azokból kell áramot nyernünk –, valamint a hadkötelezettség megszüntetését – sehol nem áll, hogy léteznie kell hadkötelezettségnek –, az oktatáspolitikai esetben azonban más a helyzet, itt valóban a CDU alapértékeiről van szó.”

Úgy tűnik, megvolt a vágy arra, hogy az oktatáspolitikai vitából kereszténydemokrata alapkérdés váljon. De az a drámai hang, amelyet Hauk megütött, már egyáltalán nem volt hatásos. A pártgyűlés természetesen a miniszter asszony módosított előterjesztésére szavazna inkább. Hauk az álláspontját így magyarázza: „Arról van szó, hogy egy balos, egy szocialista egységmodell lesz a szimpatikus, vagy hogy a keresztényi emberképünkhöz igazodunk, de közben elfogadjuk

a különbözőségeket, az ajánlatok sokféleségét, az emberek sokféleségét. Ez egy nagyon lényeges pont”. A Hauptschule védőbástya lesz a szocializmussal szemben. Ez viszonylag nehezzé tette a feladatot, mert már sok szövetségi tartományban a Haupt- és a Realschule összeolvadt egy új középiskola típusba. Hauk mégis ezt mondja: „Semmilyen kísérleti körülhatárolás – háromutas modell, kétutas modell; aztán majd valamikor úgyis az egyutas modell mellett fogunk kikötni – sem megfelelő az egyén számára.”

Schavan végül elfogadott előterjesztésében viszont arról van szó, hogy az ország sok részén „egyre lanyhul a szülők készsége, hogy Hauptschuléba irassák a gyermekeiket”. „Azzal a céllal, hogy hosszú távon biztosítsunk a differenciált, teljesítményorientált és a lakóhelyhez közeli oktatási kínálatot, egy sor szövetségi tartomány a gimnázium mellett olyan vonzó iskolaformákat fejlesztett ki, melyekben egy kalap alatt kínálják a Haupt- és a Realschule képzéseit. Emellett tovább fejlesztették a két képzés közötti átjárási lehetőséget. Ezek az iskolaformák sok vizsgálatban nagyon hatékonynak mutatkoztak és erősítik a differenciált oktatásügyet az egységes iskolával szemben.” Vagyis a dokumentum világosan elhatárolódik az „egyutas modelltől”. Ahogy az gyakran megesett, a konzervatívok tartottak most is attól, hogy a párt által hozott ezen változtatások rossz irányba indultak el.

Schavan Hessenből is nagy ellenszelet kapott. Az egész napos iskola és az egyéves iskola-előkészítő sem megfelelő, és most a Hauptschulével ismét „egy elvet” módosítanak, hangzott el a pártgyűlési vita hozzászólásaiban. Míg a CDU 1994-es alapprogramjában még a Hauptschule egyértelmű elismerése szerepelt, addig a 2007-es alapelvekben már fel sem merül a fogalom. Ott csupán a „tagolt iskolarendszer” melletti állásfoglalás rögzítődött. Merkelék „modernizálása” ismét egy

olyan vitát elevenített fel, amely már korábban is megvolt a pártban. És az ellentmondások, melyek napvilágra kerültek, a szereplőkhöz szorosan kötődnek. Az oktatás témájában már 2000 novemberében megrendezésre került Stuttgartban egy kisebb pártgyűlés. Akkoriban Schavan ott tartományi oktatási miniszter volt, és még a CDU politikai ellenzéki idejében előkészített egy oktatási tervet. Akkor még egyértelmű volt a Hauptschule melletti állásfoglalás. Azt tartották, hogy érdemes befektetni a Hauptschuléba, hogy fennmaradjon, hiszen ez a legfontosabb út a szakképzés felé, és a jövőben is így fog maradni. Schavan harciasan magyarázta a következőket: „Azt akarjuk, hogy az SPD vessen véget annak, hogy folyamatosan a Hauptschule rendszere ellen beszél; hiszen ezzel nemcsak egy iskolafajtának árt, hanem a gyerekeknek és a fiataloknak is.” Már akkor látható volt, hogy a Hauptschule válságban van. De az Unió még nem akart nagy reformokba kezdeni. Az első Merkel-évben még egészen másfajta gondjai voltak. „Sehol nem annyira népszerű a Hauptschule, mint a CDU pártgyűléseken”, kommentálta Hermann Gröhe főtitkár az „anyaszomorító” téma évekig húzódó vitáját. A Remmer-féle rendelethez híven: fenn kell tartanunk a Hauptschulét – a gyengébb „többiek” számára.

Érdekes módon a Hauptschule megszüntetése, illetve megváltoztatása iránti igény nem annyira egy mindig is meglévő CDU-akadémikus reformszárny találmánya, hanem egy CDU-bázistörekvés. Ez jól látszik a CDU észak-rajna-vesztfáliai iskolai megegyezéséből. A szövetségi pártkongresszuson a münsteri Thomas Sternberg, düsseldorfi tartománygyűlési képviselő, ennek az iskolakompromisszumnak az egyik szülőatyja, röviden és velősen megállapította, hogy jelenleg a CDU minden más tartományban a „kettős-beszéd” dominál. Észak-Rajna-Vesztfáliában azonban az ellenzékben helyet foglaló Unió megegyezett a kormányzó vörös-zöldekkel, akiknek

célja az „egységes iskola”, vagyis az egyesített Haupt- és Realschule megvalósítása. A szükséges nyomás éppen a CDU-többségű vidéki területekről érkezett, és az ottani CDU-s polgármesterek, valamint CDU-frakciók sürgették a megegyezést. A Hauptschule rossz híre mellett, és amellet, hogy lassan kisodródott az oktatáspolitikai peremére, ami már az 1970-es évektől megfigyelhető volt, az iskola állandó politikai dilemmát is jelentett. A diákok számának visszaesése a vidéki településeken elkerülhetetlenné tette az iskolabezárásokat, de egy közösség számára rendkívül fontos, hogy lehetőleg egy középiskolával rendelkezzen. Vagyis a Haupt- és a Realschule összevonása lehetőséget nyújt arra, hogy több iskola maradjon meg a régióban. Hasonló érvekkel alapítottak már az 1980-as években a konzervatív községek a tizenkét évfolyamos iskolákat, hogy ne kelljen valamennyi diákjukat a legközelebbi nagyobb városba küldeni. Ez a helyi gondolkodás megnehezítette a párt tartományi központokban működő oktatáspolitikusainak az életét. És Annette Schavan, erre a széles körben ismert és képviselt összevonási törekvésre hagyatkozhatott.

2011-ben, a szövetségi pártkongresszuson elhangzott beszédében ezekkel a gyakorlati érvekkel jobban meg tudta győzni a küldötteket, akik többsége közalkalmazott volt, mint elvi kérésekkel. Így magyarázta: „Hozzá tartozik a valósághoz, hogy a diákok száma drasztikusan esik vissza. Sok vidéki iskolát csak akkor fogunk tudni fenntartani, ha okos utakat találunk, és összevonjuk a Haupt- és a Realschulét. Kedves barátaim, ez nem csupán oktatáspolitikai feladat; ez struktúra átalakítási feladat is.” Ismét ledőlt egy eddig erősnek vélt bástya, és maradt helyette a növekvő bizonytalanság érzése. Christean Wagner, hesseni CDU-frakcióelnök, hozzászólásából érzékelhető, hogy a kereszténydemokrata oktatáspolitikai „lényegi magja” milyen apró részleteinek megtartásához is ragaszkodtak. A politikus

amellett szállt síkra, hogy maradjanak továbbra is a „tagolt iskolarendszer” fogalom mellett, és ne helyettesítsék azt ezzel az új, „differenciált iskolarendszer” fogalommal. „Merült fel 2007 óta új politikai cselekvési kényszer? Én nem úgy látom. Nem dobtunk el olyan CDU-alapelveket, melyek mellett mindig is kiálltunk” – magyarázta.

Schavan számára ez nem volt könnyű küzdelem. Még a saját ulmi szövetségében is hevesen támadták, és először nem is jelölték küldötként a pártgyűlésbe. Az egész országban megtartott oktatási konferenciákon sem bántak vele mindenhol barátságosan. Ehhez jött még az is, hogy a stuttgarti CDU-vereség 2011 tavaszán újra feltépte a régi sebeket: Annette Schavan és Peter Hauk, aki a CDU frakcióvezetője volt a Tartományi Gyűlésben, közös politikai történelemmel bírtak. És nem csak az oktatáspolitikában. A politikai megfigyelők hagyományosan két táborra osztják a baden-württembergi Uniót: az egyik oldalon a katolikus Erwin Teufel, a másikon a protestáns Wolfgang Schäuble – a követőivel. Ez természetesen durva leegyszerűsítés – és az utóbbi években jelentősen meg is bomlott ez felállítás. Mind Schavan, mind Hauk szeretett volna miniszterelnök lenni, de a másik tábor ezt megakadályozta. Ugyanakkor lehetséges, hogy mindketten hosszabb ideig maradtak volna a poszton, mint a két utóbbi stuttgarti CDU-kormányfő, Günter Oettinger és Stefan Mappus. Erwin Teufel 1991-től 2005-ig volt miniszterelnök, és nem úgy intézte az utódlását, hogy a leváltásakor, 2005-ben, az súrlódásmentesen megoldódott volna. A „protestáns” oldal a maga soraiból követelt jelöltet. Wolfgang Schäuble Günter Oettingert akarta a posztra, és ezt még azzal is megtoldotta, hogy nyilvánosan kétségbe vonta Schavan alkalmasságát. Ez a viszály még sokáig fennállt Schäuble és Schavan között – és csak sokkal később simították el Berlinben.

Egy tagok közötti közvélemény-felmérés során Schavan alulmaradt, és 2005-ben Oettinger lett a miniszterelnök.

A stuttgarti parlamentben az új CDU frakcióelnök kijelölése során heves harc alakult ki Peter Hauk és Stefan Mappus között. Haukot Oettinger favorizálta, Mappus Schavan bizalmasának számított. Végül Stefan Mappust választották meg, és ez már egyben egy előzetes döntés is volt, hogy ki legyen 2010-ben Oettinger utódja. Oettinger 2010-ben ugyanis visszalépett, és Brüsszelben lett energiabiztos. A médiában arról folyt a találgatás, hogy Merkel tudatosan „dicsérte ki” Brüsszelbe, hogy megszabaduljon egy kellemetlen tartományi riválisától. Mappussal, úgy tűnt, egy Merkellel barátságosan viselkedő háziúr vonult be a Reitzenstein Villába, a stuttgarti kormányzati épületbe. De ez minden bizonnyal tévedés volt. Mappus az Unió heves vitái során megpróbált pontot szerezni a konzervatív oldalon, néhány párttársa nem kis döbbenetére. Például feltűnést keltett a homoszexualitással kapcsolatos kritikus megnyilvánulásaival, visszautasította a Christopher Street Day (Meleg Büszkeség Napja) védnökségét, ami ugyan ismertté tette, mégsem hozta meg számára azt a hírnevet, amelyre talán számított. Végül az energiakérdésben is határozottan Norbert Röttgen szövetségi környezetvédelmi miniszterrel szemben, és az atomenergia mellett foglalt állást. Ez aztán Fukushima, és a CDU gyors atomkiszállása után megnehezítette a helyzetét – és szerepet játszott abban, hogy elveszítette a választásokat. Így mind az energiafordulat körüli vita, mind az oktatáspolitikai harc – a tartalmi viszály mellett – mindig hordoz súlyos hatalmpolitikai és személyes indokokat is.

Annette Schavan ebben a politikai szerepjátékban újtóként lép fel – és Merkel bizalmasaként. 2012 novemberében visszavonult a párt éléről, 14 évnyi elnökhelyettesi munka után. 2013-ban oktatási miniszterként is visszalépett, miután

a düsseldorfi egyetem megvonta tőle a doktori címet. A bírósági vita még várat magára. Schavan újra magabiztosan pályázik a parlamenti mandátumért. De politikai jövője bizonytalan. Pártpolitikai aktivitásának egyik értékelésében visszautasította azt a szemrehányást, mely szerint a CDU a programjának sok alapvető elemét elvesztette. „A politikában az veszíti el a profilját, aki nem ad lényeges válaszokat. Az veszíti el az arculatát, aki elmerül a monológokban.” A CDU az elmúlt 14 évben sokkal inkább „érzékeny” volt a társadalmi változásokra, és ezzel „erősítette a profilját”. A „régí CDU” konzervatív sarkaiból érkező kritikát tárgyaltalannak tartja. „Engedel-mükkel: én a régi CDU-ból származom. És amellet állok ki ma is. Negyven éve vagyok a tagja. A CDU-ban sosem volt érték a haladás megtagadása. A pártnak kezdettől fogva fontos volt az újszerű gondolkodásmód és az új utak feltárása.”

Minimálbér – az alulról szerveződő mozgalom

A forradalom 2011-ben, egy forró májusi napon vette kezdetét. A Kereszténydemokrata Munkavállalók Szövetségnek (CDA) nincs irodája a Reichstag (a Parlament) divatos és drága környékén. Valamivel északabbra, az Invalidenstrassén üléseznek a szociális bizottságok. A cím, úgy tűnik, illik a párt „munkásszárnyához”. A környék számos történelmi vonatkozással bír. Az oranienburgi elővárost a 19. században Tűzföldnek hívták – a rengeteg kémény miatt. Ez volt Berlin ipari magja, olyan nagy cégek székhelye volt itt, mint a Borsig mozdonygyár. 150 év elteltével már nincsenek gyárak. Az emeleti, kicsi tárgyalóteremben nagyon fülledt a levegő ezen a kora nyári napon. A CDA-nál nincsenek klíma-berendezések. Karl-Josef Laumann elnök leveszi a zakóját

és köszönti a tíz újságíróból álló kis társaságot, akik eljöttek ide, a Tűzföldre. Laumann elmondja, hogy most már a CDU is a minimálbér mellett van. Ki akart jutni abból a zsákutcából, melybe véleménye szerint az Unió programszerűen bemanőverezte magát. Sőt: a párt szociális szárnya végre megint győzelmet akart felmutatni. A 2003-as lipcsei pártkongresszus óta úgy tűnt, a CDU „vörösei” védekező álláspontra kényszerültek a feketékkel szemben. A nagykoalíció még elfedte ezt, de az FDP-vel kötött szövetségben már nem tartották olyan értékesnek a szociálpolitikát. Még a családpolitikában is, amely a szociálpolitikusok egyik munkaterülete volt, hirtelen másfajta szerepleosztás lépett fel az új Elterngeld (szülői támogatás) kapcsán.

A keresztény-liberális szövetségi kormány koalíciós szerződésében másképp áll: „Elutasítjuk az egységes, törvény által előírt minimálbért.” Kimondottan ezt az alapvetet vette elő Laumann. Sikerrel. „Egy általános alsó bérhatár az egyetlen útja annak, hogy harcoljunk a bérek leszorítására irányuló nyomás ellen”, jelentette ki a fülledt és forró szobában néhány nappal a CDA kongresszusa előtt. A minimálbér helyett a munkabér alsó határa volt a téma – egy kísérlet a program hátra-arc szerű fordulatának leplezésére. De Laumann nem tartott ki emellet a szellemi akrobatika mellett, és azt magyarázta, hogy szociális szempontból helyes politika lenne, „egy általános, törvényben megfogalmazott minimálbér bevezetése”.

A 2011. májusi szociális bizottságok felállítása volt a kezdet. Ami ezt követte, az egy alulról szerveződő kisebb lázadás volt. Ehhez Laumannnak egyrészt meg kellett győznie a pártot és a párt elnökét. Másrészt hidat kellett építenie, amely tartalmával valamelyest egyenes vonalúnak tüntette fel az irányváltoztatást. Ennek a hídnek a felépítési szükségességével nyitott meg egy kis sajtókonferenciát. Először azt ecsetelte, hogy a CDU szemében

a minimálbérek nem általánosságban ördögiek, már Norbert Blüm szociális miniszter is bevezetett szakmaspecifikus minimálbéreket. A tarifaszerveződés szerint kialakított bérek alsó határai a mindenkori üzletágban általánosan kötelező érvényűek. Vannak azonban fehér foltok, ahová ez a szabályozás nem képes betörni. Ezért kellene arra kötelezni a bértarifákról egyezkedő feleket (ezek általában a munkaadók és az adott szakszervezetek – A szerk.), hogy bevezessenek egy általános minimálbért, amit aztán törvényben is kötelezővé tesznek. Ezzel az ötlettel, mely szerint az új minimálbéreket nem az állam, hanem a bértarifákról egyezkedő felek létrehozandó bizottságai állapítják meg, Laumann és a fegyvertársai egy sikeres politikai húzást hajtottak végre. Ugyanis így jelentősen enyhült a várható rendszerpolitikai kritika – vagyis az a vélemény, hogy a minimálbér ügyébe az állam túl keményen avatkozik be. Az ötlet kidolgozásában Michael Fuchs, egy középállalkozó, és gazdaságpolitikai szóvivő is részt vett. Fuchs pontosan tudta, hogy a téma már gazdaságpolitikailag sem kenhető el. A CDU-nak egy felzabáló stratégiára volt szüksége.

Laumann módszere a helyi harc volt. Végigjárta a helyi szövetségeket és egyfajta „bázismozgalmat” kreált a minimálbér vitájából. Olykor népies és kemény, egyben ügyes beszédű fellépése segített a falusi gyökerekkel bíró, tanult szakmája szerint géplakatos Laumann-nak a roadshow-ja sikerében, s egyben a CDU új, országos népszerű alakjává nőtte ki magát. Laumann egyszerű mondataival ért célba. „Egyszerűen nem vagyok képes megérteni, hogy emberek, akik becsületesen dolgoznak, nem tudnak megélni a munkájukból, nem tudnak zöld ágra vergődni. Ez ellentmond az én ideálomnak.” Laumann nem tartják párttársai „balosnak”, amikor erről beszél. Sokkal inkább megtalál egy olyan CDU-tagokból álló kört, amely szintén nem nagypolgári származású. A CDU, mint

a kisemberek pártja is – mindig is ez volt az Unió fel nem ismert erőssége. Laumann-nak is csak Haupschule-végzettsége van, mégis sokra vitte. Az ilyet szeretik a CDU-szipatizánsok is, nem csak az SPD szavazói.

A *taz* „fű alól szerveződő lázadásnak” nevezi a Laumann-féle mozgalmat. „Ezzel hozzájárultunk a párt repolitizálásához” – magyarázta öntudatosan Laumann a *Zeit*-ben. Az biztos, hogy valamennyi Merkel-féle hátraarc közül a minimálbérkérdés az, amely leginkább a párt centrumából indult, de a párttagság zöme is felvállalta azt. Talán a sikernél is meglepőbb volt a párton belüli bámulatosan langyos ellenszél. A hagyományos CDU-bázis, úgy tűnik, szociálisabb, mint ahogy néhány párttanácsban, pártvezetőségben azt sejtették volna. Laumann-nak – másokkal együtt – még egyszer sikerült aktivizálni egy olyan politikán kívüli teret, melyről sokan már úgy vélték, csipkerózsika-álomba merült. Például olyan katolikus szociális szervezetek is Laumann oldalára álltak, mint a Kolping és a Katolikus Munkavállalói Szövetség (KAB). A katolikus egyház saját sarjának tartotta ezt az erélyes CDU-embert. Ő maga sokáig a Katolikus Munkavállalói Szövetség aktív tagja volt, valamennyi beszédét a katolikus szociális tanítasokra alapozta, de ha szükséges, pontosan idézte a megfelelő pápai enciklikákat vagy akár a püspöki nyilatkozatokat is. Laumann ebben az értelemben Norbert Blüm méltó utóda.

Blüm hivatalát Ursula von der Leyen CDU munkaügyi miniszter asszony vette át, aki a lipcei pártgyűlésen ezt az új CDU-munkásvezetőt is ünnepelte. „Ha az állhatatosságnak van neve, akkor úgy hívják: Karl-Josef Laumann. Karl-Josef, köszönjük neked, hogy makacs és kitartó maradtál.” Majd sejteti, hogy ő maga azonban másfajta személyiség. „Nemrégiben azt gondoltam, hogy miután én is 35 éve a CDU tagja

vagyok, akkor remélhetem, hogy olyan leszek, mint Karl-Josef Laumann.” Emögött ott rejlik a kérdés, hogy vajon a CDU valóban felszínre hoz-e még ilyen Laumann típusokat.

Merkel meggondoltabban indokolta a minimálbért. „Közülünk senki nem akar egy minden területre kiterjedő, törvényben szabályozott, egységes, politikailag meghatározott minimálbért”, szögezte le még egyszer, hogy aztán mégis elfogadja a Laumann-féle dialektikát. A tarifa autonómiáját erősíteni kell ott, ahol gyenge, segíteni kell rajta. „Ezért mondjuk azt, hogy ott akarunk alsó bérhatárt, ahol nincsenek tarifa-szerződések. Nem akarjuk, hogy az emberek mindenfajta jogi védelem nélkül éljenek.” Aztán hozzáfűzi még az Unió alapító korszakának egy másik alapelvét is: a CDU „a marxizmus alternatívája”, emellett „a kapitalizmus elposványosodásának” alternatívája is (Walter Eucken). A pénzügyi és gazdasági válság következtében kialakult új liberális CDU bélyegét, ezzel a programmal lemosta a pártról. A CDU szociális szárnya erkölcsi sikert ért el. Ez a pártelnök szerint is beleillik a párt koncepciójába. Csak annyi szépséghiba marad, hogy a minimálbér minden pártprogramváltozás közül az, amelyet még nem ültettek át a gyakorlatba. Kérdéses, hogy az FDP-vel sikerül-e ezt még a választás évében megtenni. *(Nem sikerült. A választás után az FDP kiesett a Parlamentből, Merkel pedig ismét nagykoalíció alakítására kényszerült. Az SPD-vel közösen azóta 2015. január 1-től bevezették a minimálbért. – A szerk.)*

A minimálbér kérdésénél – a többi modernizálási témától eltérően – nemcsak felvetettek egy párttémát, hanem kiszolgálták a párt egy bizonyos vonalát. A CDA egyik ünnepségén, melyet Norbert Blüm 75. születésnapjára rendeztek 2010 októberében, Merkel megtapasztalhatta, hogy mennyire érzékenyen érinti a párt lelkét a keresztényszociális eszme,

és milyen erősen hozzátartozik ez a CDU érzelmi tárházához. Blüm a CDU-n belüli munkavállalói mozgalom oszlopos szentje, és ennek megfelelő tömjénezéssel celebrálták a pártközpontban a nagymisét. Laumann, Merkel és a frissen bíborossá választott müncheni érsek, Reinhard Marx tartott beszédet. Nagy pátosszal szóltak a CDU keresztényszociális energiájáról. Blüm a maga utánózhatalan és lemásolhatatlan módján szinte osztályharcos felszólalást tartott. „Marx halott, Jézus él” – prédikálta. A kommunizmus és a kapitalizmus hanyatlása után a keresztényszociális eszmének ki kell használnia a kedvező időt és emberré kell formálnia a társadalmat. Ez Merkelt is megfertőzte, aki azért szállt síkra, hogy a katolikus szociális tanítás újra avatkozzon bele jobban a dolgokba.

Blüm személyében egy olyan politikus lépett színre, aki képes hordozni a CDU alapítási mítoszát. Ez egy olyan mese, amely mindenekelőtt a régi ideológiai akadályok áttörésére hivatkozik. Blüm „kommunista Adolf bácsikája” látja el a keresztszülei tisztséget. „Semmi rosszat nem enged mondani rá” – meséli Blüm, a ruhr-vidéki munkásszülők gyermeke. Igaz, kettőjüknek egészen Adolf bácsi haláláig éles nézeteltéréseik voltak, és Blüm a szemére hányta, hogy egy kapitalista-fasiszta rendszert szolgált ki. Azonban a náci időkben Adolf bácsi a gyárban megosztotta az ételadagját az „orosz lányokkal”. Emiatt koncentrációs táborba került. Az egyik munkatársa árulta be. Az áruló egy jámbor egyházi előljáró volt éppen abban a közösségben, amelyben Blüm volt ministráns. És a háború után az új köztársaságban megállíthatatlan karriert csinált. „Ki követi jobban Jézust, a kommunista vagy a keresztény?” – tette fel a kérdést Blüm. Már csak kevesen vannak a CDU-ban, akik így tudnak beszélni és mesélni. Aki hallgatja Blümet, az észreveszi, hogy mennyire megváltozott a CDU. A régi emberek ideje immáron lejárt.

A nagycsalád szerkezete

A körzeti pártszervezetek – a CDU anyakikötői

Ha a CDU nagycsalád, akkor a kerületi szövetségek a rokonok, beleértve az alattuk álló helyi, és a felettük álló kerületi szövetségeket. Ám többé-kevésbé mégis a körzetek a legnagyobb hatalommal bíró és a legerősebb identitást létrehozó szerkezeti egységek. *(A Német Szövetségi Köztársaság 295 Landkreiséből ill. Kreiséből, körzetből áll. A pártok – így a CDU is – nagyjából ezekhez a körzetekhez igazodva szervezik pártszervezeteiket, de általában még jobban megbontva. A CDU-nak 336 körzeti szervezete van. – A szerk.)* A körzeti pártelnök nélkül nem megy semmi. Legalábbis többnyire. Aki Bundestag- vagy tartományi gyűlési jelölt lesz, azt ugyan nem egyedül dönti el, de nélküle mégis nehezen kivitelezhető. A mindenkori régió Bundestag- vagy tartományi gyűlési mandátumai általában a körzeti elnök kezében vannak. És ha éppen nem maga a körzeti elnök az aktuális képviselő, akkor korábban biztosan az volt. Egy körzeti elnöknek mindig törekednie kell magasabb mandátum elérésére – mert a hatalom akarása nélkül nem működik a kancelláriagépezet. Ha valaki csak a pártmunkában jeleskedik, azt a párt nem sokáig tolerálja. A 336 CDU-körzeti elnök kereken hatvan százaléka parlamenti képviselő. Nagy részük tartományi szinten rendelkezik mandátummal. A körzeti elnökök pontosan negyven százaléka tartományi gyűlési képviselő, kereken húsz százalékanak pedig Bundestag mandátuma van. Ez a helyi pártegységek és a politikai döntési szint közötti szoros összefonódást mutatja.

A kommunális elkötelezettség emellett majdhogynem mindenkinél magától értetődő. Sőt, néhány körzeti elnök polgármester vagy a tartományi közigazgatás vezetője is – kereken tíz százaléuk. Egy fél tucat képviselő az Európai Parlamentben elfoglalt hellyel vagy egy-egy kormányzati tisztséggel is összeköti a körzeti elnöki hivatalát. Néhány tartományi miniszter is megtartja eredeti otthoni körzetében az elnökséget, azért is, hogy ne veszítsék el a szavazói bázissal való kapcsolatukat – és e bázisra gyakorolt befolyásukat. És ha éppen a hivatalban lévő szövetségi miniszter már nem körzeti elnök, ez korábban fontos lépcsőfokot jelentett számára politikai karrierjében. Például Kristina Schröder (2009–2013-ig *Családi-, időügyi-, női- és ifjúsági miniszter. – A szerk.*), Peter Altmeier (2013-tól a *Különleges Ügyek Szövetségi Minisztere és a Kancelláriai Hivatal vezetője. – A szerk.*) és Ronald Pofalla (2009–2013 között a *Különleges Ügyek Szövetségi Minisztere és a Kancelláriai Hivatal vezetője. Jelenleg a Bundesbahn, a Szövetségi Vasutak elnökségének tagja. – A szerk.*) körzeti elnök volt. Pofalla még ma is régiójának, Klevének a tiszteletbeli körzeti elnöke. A körzeti szervezet egy köztes politikai állomás, ahol fel lehet tankolni a párt fészekmelegéből és egy funkció, ahol természetesen be lehet mutatni az első vezetői erényeket.

A körzeti szervezetek jelentősége régióként eltérő. Van, hogy a kerületi elnökség jelentősebb. Ám a 17 tartományi szövetség és a 336 körzeti szervezet közötti köztes szerkezeti elemként a 27 kerületi szövetség kevésbé bír intézményes erővel, inkább reprezentatív funkcióval. Elsősorban a választások előtti listakészítésben van feladatuk. Általában itt is vannak olyan tagok, akik mandátumot viselnek vagy kormányzati tagok, különösen gyakran államtitkárok. Példaként említhetjük itt is Ronald Pofalla kancelláriahivatali minisztert, ő továbbra is – a kancelláriahivatalban betöltött tevékenysége ellenére

vagy éppen amiatt – az alsó-rajnai kerületi szövetség élén áll. (2014 óta már csak tiszteletbeli elnök. – A szerk.) Steffen Kampeter pénzügyi államtitkár vagy Hermann Kues családügyi államtitkár szintén a hazai régiójuk körzeti elnökei.

Ez jól rávilágít arra, hogy a CDU-ban a párthivatallal lehetőség szerint politikai hatalom is együtt jár, hogy ezzel húzóerőt biztosítsanak a párthivatali posztnak. Egy kommunális mandátum, illetve a polgármesteri szék – vagy legalábbis az arra irányuló törekvés – éppenséggel minimális előfeltétel a CDU körzeti elnökségi hivatalához. A CDU éppen az ellenkezőjét gyakorolja annak, amit a Zöldek, ahol a hivatal és a mandátum két külön dolog. Ahogy korábban egy szegény vidéki földműves nem lehetett polgármester, és egy lövészverseny győztesének, „királyának” is kellett, hogy legyen valami a zsebében, úgy hatalompolitikailag a CDU helyi főnökének is kell, hogy „agyag tapadjon a lábához”, vagyis vagyona van, ezzel van hátországa is. Szívesen használják erre a „helyi hatalom legyen” kifejezést is.

A CDU-nak 356 körzeti szervezete van, ezek alkotják a párt szívét. Helmut Kolhról azt mondják, hogy fejben tartotta az elnökök nevét, és a legfontosabbaknak – illetve a legkritikusabbaknak – a telefonszámát is. Nála a dühkitörések ugyanúgy hallhatóak voltak a telefonkagylóban, mint a dicsérek. Kohl értett ahhoz, hogy hogyan kell bánni a körzeti elnökökkel, hol keményen, hol barátságos bekerítő manőverekkel. Angela Merkel esetében a mobiltelefonszámok jelentik ezt, néhány számra sms-t küld, ez jelenti a címzett lovaggá ütését. Az uralkodónő ezzel láncolja magához a vazallusait. De természetesen fordítva is lehet gyakorolni a hatalmat. Németországban mindig is erősebb volt a fejedelmek nyomása felfelé, miközben a politikai centrum nem túlozhatta el a lefelé irányuló nyomást.

Amikor 2012 decemberében a párt 25. kongresszusán Walter Arnold hesseni tartományi képviselő és a fuldai körzeti szervezet elnöke, valamint kelet-hesseni kerületi elnök a szónoki emelvényhez lépett, nem kellett nyugtalankodnia. A kancellár és pártelnök asszony már régóta az ügye mögé állt. Arnold és a körzeti szervezete vetette fel igen részletesen a legvitatottabb kérdést a párt éves családi találkozásán. A pártvezetés eredetileg nem akart itt beszélni arról, hogy a bejegyzett élettársi viszony az adótörvényben a házassággal egyenjogú legyen. Ez a téma túl érzékeny, az Unión belül is túlságosan megoszlottak a vélemények ahhoz, hogy egy pártgyűlésen, ahol a határozottságot és az erősséget kell hangsúlyozni, egy ilyen vitatéma beleillene a stratégiába. De a dolog másként alakult. És Hannoverben, 2012 Mikulása előtti héten, kedd kora este a vita során valóban egyértelmű lett, hogy a jövőképet, a véleményeket és az életterveket tekintve milyen széles sávot egyesít magában a CDU.

Tizenhárom parlamenti képviselő kezdeményezésére reagálva a fuldai körzeti szervezet 2012 nyarán megfogalmazott és beadott egy kérelmet az országos pártkongresszusra. A fuldai terv megszövegezése abszolút éles volt. „A CDU szövetségi pártgyűlése határozottan ellenáll minden olyan kísérletnek, amely gyengítené az alkotmányunk által különösen védett házasság és család támogatását és adózási előnyeit”. Így hát elutasították a meglegházasság adózási egyenjogúsítását. A kérelem azután megfordult minden pártvezetőségi fórumon. A tagok elmondása alapján az országos vezetőség elnökségi ülésén is közreadták, de nem beszéltek róla. Az Unió e fuldai, hesseni tartományi szövetsége konzervatívnak számít, de egészen eltérő irányzatokat foglal magában. Az elnökségben helyet foglal Arnold, a fuldai körzeti elnök, valamint Matthias Zimmer Bundestag-képviselő, a liberális felhívás 13 aláírójának egyike. Ezenkívül Kristina Schröder családügyi miniszter

is hesseni, aki azt írta, hogy az azonos neműek élettársi kapcsolataiban szintén „konzervatív értékek” szerint gondolkodnak. És végül Christean Wagner a hesseni tartományi gyűlés CDU frakcióelnöke is helyet foglal a központi elnökségben, és a „Berlini Körrel” ő is erősíteni akarja a párt konzervatív arculatát.

2012-ben kezdődött ez az ügy, amikor egy 13 szövetségi képviselőből álló kör egy nyilatkozattal kereste fel a sajtót a bejegyzett élettársak egyenlő adózását követelve. A csoport, melyet Robin Alexander később a *Weltben* a „vad 13”-ként nevezett meg, elsősorban nem a magukat nyíltan homoszexuálisnak elismerő személyekből állt, akik a saját jogaikért harcoltak, hanem sokkal inkább család- és szociálpolitikusok szerveződése volt. Azzal a céllal, hogy kihasználják a lényegében jelentéktelen ügyet, és ezzel meghatározóan részt vegyenek a CDU irányvonalának és karakterének formálásában. A felhívásban ez áll: „Elismerjük, hogy az élettársak a bejegyeztetett élettársi viszonytal keretben biztosítanak a hosszútávra tervezett és a kölcsönös bizalomra és vonzalomra alapuló kapcsolatuknak.” Ez természetesen sokkal több pusztán adózási kérdésnél. Természetesen a CDU feltételezett modernségéről is szól, és arról is, hogy mit jelent konzervatívnak maradni.

Elisabeth Winkelmeier-Becker észak-rajna-vesztfáliai szövetségi képviselő is jelentős szerepet játszott az akcióban. A háromgyermekes édesanya hosszú időn át családjogi bírónaként tevékenykedett Siegburgban. Mióta 2005-ben a Bundestag tagjává vált, a női jogok és a családpolitika lett a fő profilja. A médiában pártjának „női jogi lázadójaként” emlegetik. Tőle származik az a kijelentés, hogy a szövetségi kormány nem tesz eleget a nők jogainak kiterjesztéséért. Így Ursula von der Leyenhez hasonlóan ő is a cégeknél kötelező női vezetői kvótáért

száll síkra. Csakhogy ő nem légüres térben mozog. Mint körzeti elnök és Bundestag-képviselő, aki rendszeresen tart fogadóórákat, nem teheti meg, hogy politikailag mást képvisel, és ezáltal szembehelyezkedik a pártjával. Ebben az esetben nem sokáig maradhatna meg a hivatalában.

A melegházasság adózási egyenjogúsításának kezdeményezése egy körzeti elnöktől származott éppúgy, mint ahogy arra az ellenreakció is egy körzeti elnöktől érkezett. Ez tehát egy olyan vita, amely a párt szívének tartott körzetekből indult ki. Ostobaság lett volna holmi eljárási trükkökkel távol tartani a témát a pártgyűléstől. Gröhe főtitkár arra hivatkozott, hogy ha a körzeti szervezetek így akarnak egy vitát, akkor az a párt egészének is ügye kell, hogy legyen.

A CDU-nak el kell tűrnie és el is tud viselni egy ilyen széles véleményssávot, ki kell bírnia egy kis huzavonát. 2012 márciusában már volt egy olyan jelenet a szövetségi parlamentben, amikor Winkelmeier-Beckernek spontán meg kellett védenie egy más kérdésben pártjának ezt az ellentmondásosságát. A női kvóta volt a téma. Winkelmeier-Beckernek ebben sincs többségi támogatása, de elszántan harcol, hogy e téren az Unióban változás legyen. „Az elmúlt hetekben és hónapokban egyre több olyan kijelentés hangzott el, amelyek egy gondolkodási változásra utalnak. Úgy vélem, nem ez az első téma, amely a frakción belül véleményváltozást jelentett” – magyarázta. Jürgen Trittin, a Zöldektől, még a képviselőnő beszéde közben gúnyos közbekiáltással kontrázott rá: „Ez igaz! Ebben teljesen igaza van!” – tudatva ezzel, hogy nem tetszik neki az Unió folyamatos „gondolkodásmód-változása”. Ám a CDU-szónok tovább folytatta: „Az, hogy néppárt vagyunk, amivel élünk is, nagyon jól illik hozzánk. Néha pontosan ilyen változtatni képes folyamatokra van szükségünk. Ezért nagyon büszke vagyok a pártomra.”

Hogy a vitás kérdésből újra egyetértés legyen, és a kancelláriagépezet ne vesztesse az időt a részletekre, a pártvezetés jóváhagyta a fuldai indítványt. Merkel igen szavazata volt a katalizátor. De előtte a fuldai megfogalmazás még áthaladt a főtitkári irodán. A javaslattevő bizottság határozati ajánlásában többek között végül ez állt: „Elismerjük, hogy az ilyen kapcsolatokban is olyan értékek szerint élnek, melyek alapvetőek a társadalmunk szempontjából. Ez az azonos neműek közötti partneri viszonyra is érvényes.” A fuldai konzervatív kezdeményezésből egyszerre hitvallás lett „a tolerancia mellett, a diszkrimináció ellen”. A pártgyűlés kétharmada mellé állt. Így ez az egész ügy a CDU-féle sokoldalú menedzsment mintapéldájává vált. De Michael Brand fuldai Bundestagképviselőnek otthon meg kellett védenie az eredeti javaslat átfogalmazását. A toleranciaszabálya a következő érvelésnek lett a része: „A házasság és a család alaptörvényben megfogalmazott előjoga nem az egyéb életformák diszkriminációját jelenti, hanem a gyerekeket nevelő családok erősítését – amely nélkül egyetlen társadalom sem képes hosszú távon fennmaradni” – magyarázta Brand. Ezzel a párt olyan megoldást talált, amely összeköti egymással a különböző, más-más véleményeket. A körzeti szervezetek így veszik át a CDU-ban a közvetítői szerepet.

Ebben az értelemben a körzeti szervezetek olyasmik, mint a párt politikai iskolái. Mert itt az érdekieggyenlítés és a döntésekhez szükséges többség kialakítása többnyire teljesen heterogén összetételű testületekben történik. A cipő általában kommunális szinten szorít jobban. Nem az atomenergia melletti vagy elleni állásfoglalás a lényeg, hanem az a kérdés, hogy vajon a helyi biogáz-létesítmény vagy a szélpark megvalósítható-e. Az egyik körzeti elnök nagyüzemi hízaldák körüli

vitákról számol be. Természetesen a CDU hagyományosan mezőgazdasági párt, sőt gazdálkodópárt, vagyis a gazdákat is támogatja. Manapság ennek ellenére a CDU-n belül is hallani hangokat, melyek az iparosított mezőgazdálkodás ellen szólnak. Ez egy olyan konfliktus, amely rendkívüli mértékben terhelő az Unió számára. Az alsó-szászországi tartománygyűlési választásokon a Zöldek pontosan a CDU ezen fájó pontját tudták kihasználni. A CDU-nak viszont muszáj a szavazó táboránál egyensúlyozni, ahelyett, hogy polarizálna.

Ezt az új politikai nemzedék sokszor nehézkesnek, fáradtságosnak találja. A körzeti vezetőség szerint a fiatal helyi politikusok sokszor frusztráltak a párt politikája miatt, mert úgy érzik, semmi nem történik egyértelműen és egyszerűen. Meglepő az új nemzedéknek, hogy a politikában nem pozíciókról van szó, hanem problémákról, nem véleményekről, hanem kompromisszumokról. Néhány körzeti szervezet most erőteljesebben ráállt arra, hogy olyan képzést kínál, ahol elmagyarázzák a hatalmi gépezet politikáját. Az egyik körzeti hivatalvezető szerint szükség van „a politika repolitizálására” a „polgári kezdeményezések demokráciájával” szemben. Ezt azonban nem mondhatja hangosan, mivel a zöldes színezetűvé vált helyi polgárság mindenütt jelen van. Az az elterjedt vélemény, hogy mindenki politizálhat, hiszen a demokráciában mindenkinek van szavazati joga. Ám az, hogy nem érvényesülhet mindenki politikája, és hogy folyton kompromisszumot kell kötni, számtalan frusztrációt idéz elő a fiataloknál, és politikailag rossz hangulatot teremt. Pontosán ez a politikai – kellemetlen – hangulat a következménye a „mindenki elmondhatja a véleményét” elméletnek. Ugyanis a vélemények helyett valójában tartalmi megoldásokra van szükség. A körzeti szervezetek ezért szabályos kompromisszumgépezetek. A sokat szidott pártfunkcionáriusok túlságosan is jól tudják,

jobban, mint az oldalról bebeszélők, hogy ritkán érvényesítheted a jogaidat, akkor is, ha igazad van. A politikai újoncok sokszor nehezen találhatnak utat ehhez az összehangolt politikai kozmoszhoz, amelyik a maga sajátos kifejezéseivel, szokásaival és hagyományaival idegen számukra. Nem ismeri minden fiatal azonnal a körzeti hivatal titkárságát, titkárnőjét, akinél nem csupán kávé lehet inni minden egyes alkalommal, ahol nemcsak az időszerű kérdésekbe és témákba kaphatnak betekintést, hanem a szokásokat és a sajátos szóhasználatot is meg lehet tanulni. A körzeti hivatal gyakran válik a beavatottak titkos helyévé. Ahová nem is lehet azonnal bekerülni.

A körzeti szervezet kompromisszumgépezetei többnyire a Berlinből leérkező meglepetéseknél is jól működnek. Amikor Merkel kihirdette az energiafordulatot, azzal nagy morgást indított el a párt bázisán.¹ Függetlenül attól, hogy jónak vagy rossznak tartották ezt a döntést, a kerületi vezetők azonnal megállították ezt a forradalmi hangulatot. Az ilyen megoldásokban szerepet játszik a helyi politikusok pragmatizmusa, és néha direkt egyéni érdeke, hogy a kritika mellett egyetértés is kialakuljon. Érdekes módon a régi konzervatív vidékeken kevesebb ellenállás mutatkozott az atomenergiából kiszállással szemben. Lehet, hogy azért is, mert több gazdálkodó sokat profitált a megújuló energiák kiépítéséből.

Ám ha a kancelláriagépezet elkezd akadozni, akkor az egész apparátus nem képes működni. A baden-württembergi, észak-rajna-vesztfáliai, schleswig-holsteini és az alsó-szászországi választási vereségek után krízishangulat terjed el a tagság és a vezetőségek körében. Hirtelen értelmetlenné vált a megmagyarázás és a vereség enyhítése, mivel elveszett konkrétan a hatalom. Merkel évente egyszer összehívja a körzeti elnököket a pártközpontba egy megbeszélésre. Ott aztán

kiereszthetik a gőzt. Legutóbb a hiányzó CDU profil és a hiányzó összetartás miatt panaszkodtak. A 2012 júniusi találkozó után a *Welt* idézett egy körzeti elnököt, aki azt nehezményezte, hogy hiányzik a párton belüli egység, egybeforrottság. Egy népszerű ifjúsági krimi könyvsorozatra utalva így fogalmazta ezt meg: „A TKKG egyetlen ügyet sem tudott volna megoldani, ha nem tartottak volna össze.” És ez az összetartás utáni vágy éppen az, ami nem engedi, hogy kialakuljon bármilyen párton belüli felkelés. A nyilvános üléseken a kritikus hangok alig kapnak tapsot a párttagok részéről, hiszen a harmónia még a nyílt beszédnél is sokkal fontosabb. Ez akkor is így van, ha például Norbert Röttgen kidobása után néhányaknak Észak-Rajna-Vesztfáliában még titkon ökölbe szorul a keze.

Ami a nagy kormánykerékhez való hozzáférést illeti, a körzeti szervezetek tisztán kormánypolitikai értelemben tehetetlenek, ott nem rendelkeznek hatalommal. A CDU nem bázisdemokrata párt. Legalábbis többnyire nem. Ez is frusztrál némelyeket. Wolfgang Bosbach Bundestag-képviselő már többször panaszkodott a tagság és a pártvezetés közötti egyre növekvő szakadék miatt. Egyre nagyobb ezért a probléma a fenti döntések közvetítésében – éppen az úgynevezett törzsválasztókhoz. A párton belül úgy hallani, hogy ezt nem csupán tartalmilag, hanem strukturálisan is kell nézni. A *Welt* Marc Henrichmannt, coesfeldi CDU körzeti elnököt idézi: „Érzékelem, hogy a tagsági bázis egy fokkal jobban morog”, mondta a körzeti elnöki konferencián Merkelnek az Adenauer Házban. A pártvezetés félreismeri, hogy mennyire „robbanékony” a helyzet. Ezt még a 2012-es észak-rajna-vesztfáliai elveszített tartománygyűlési választás utáni kábult hangulatban nyilatkozta. Ebből a hangulathoz ered egy megváltozott Unió utáni vágy. „A bázisrészvétel

számomra szent” – mondta Henrichmann. A düsseldorfi tartományi CDU-vezetőség a választási vereség egyik következményeként egy drága kommunikációs programot hozott létre, amellyel elérhető az annyira vágyott tagrészvétel. A CDU megy a Kalózpárt után. A „likvid demokrácia” pártjától mindenestre megtanulható, hogy mennyire nehéz az, amikor mindenki folyamatosan online van, és állandóan részt vesz a beszélgetésben. Eddig nem lehetett ebből hatalmat kreálni. Az új programnak azonban lehetővé kell tennie a CDU-tagok és a frakció közötti online kommunikációt. A jövőben a tagok javaslatokat nyújthatnak be a rendszeren keresztül, dokumentumokat tölthetnek le, és kapcsolatba léphetnek a miniszterekkel, vagy akár a kancellár asszonnyal is. Így a párt hamarabb ismerheti fel a fontos témákat, jobban kihasználhatja a bázis álláspontját és eredményesebben bekapcsolhatja a pártéletbe azokat a tagokat, akik nem rendelkeznek funkcióval, magyarázza Bodo Löttgen észak-rajna-vesztfáliai főtítkár. Az új virtuális konferenciateremben egyszerre akár ezer fő is elfér. Az észak-rajna-vesztfáliai CDU-ban új alapprogramot kellett kidolgozni. Most már a technika segítségével.

Amikor az ötvennégy észak-rajna-vesztfáliai körzeti elnöknek bemutatták az elkészült, ambiciózus és drága kommunikációs projektet, úgy hírlík, nem mindenki volt elragadtatva. Néhányan hagyományos struktúráikat és döntési folyamataikat érezték fenyegetve, míg mások úgy vélték, hogy nem az ilyen „játékokon” múlik a CDU sikere. Vagyis a CDU-ban uralkodó, nagyobb részvétel és több vita utáni vágy nem maga a válság, csupán a válságnak egy tünete. Egyre nagyobb a hatalom és a beleszólási lehetőség iránti igény, ezt az Unióban azonban biztosan nem lehet hosszú távon internetes kommunikációval, Facebookkal és Twitterrel kielégíteni.

Berlinben az országos CDU az előző képviselőházi választás előtt azt a felhívást tette közzé, hogy vegyenek részt a választási program megfogalmazásában. Ez legalább a médiában jól jött le. Azonban az újonnan érkező jövőkonferenciák és workshopok az észak-rajna-vesztfáliai CDU-ban vagy Baden-Württembergben is a kancelláriagépezet számára végeredményben csak kiegészítő szereplők. Szublimáció ellenzékben. A tulajdonképpeni cselekvési terület hiányzik, maga a kormányzás. Persze lehet, hogy az ilyesmi foglalkozásterápia szükséges időtöltés, főként, ha megfelel néhány tag igényének és hangulatának. De a szövetségi párt virtuális projektjeihez hasonlóan ezek (még) nem változtatják meg a párt karakterét. A döntési részvételhez még mindig konkrét hatalomra van szükség.

A regionális konferencia: törődés

A CDU regionális konferenciáin nagy vonalakban két fajta ember van, aki szót kér. Vannak, akiknek kérdései vannak – és vannak, akik párthatalommal rendelkeznek. A második kategóriában helyi elnökökről, körzeti elnökökről, többnyire kisebb funkcionáriusokról van szó, akik azt szeretnék, hogy a felszólalásuk miatt a pártelnök komolyan vegye őket. Az első csoportnak általában egészen konkrét törekvései vannak. Házi kötényesek a nyakkendősökkel szemben. Az csak természetes, hogy a második csoport gyakran idegesítőnek találja az elsőt. Azon az estén, 2012. október 15-én a CDU regionális potsdami konferenciáján, egy kötényt viselő asszony a mozgáskorlátozottak szállításának témáját viselte épp a szíven. Edzőtermekről beszél, a belügyminiszterről és a szükséges segítségről. Merkel hallgatja. A középkorú hölgy döcögős és körülményes fejtegetései közben úgy tűnt,

mintha a pódiumon helyet foglaló urak legszívesebben eltűnének az asztal alatt. A közönség soraiban is vannak, akiknek az arcán a szegyenkezés jelei mutatkoznak. Merkel jegyzetel. Összpontosítva figyel, mintha éppen az Európai Központi Bank elnökét hallgatná. Amikor a nézőtérrel felszólaló hölgy befejezi a beszédét, és a termen a fellélegzés sóhaja suhan végig, Merkel felpillant. Mindannyian arra számítanak, hogy elkezdődik az udvarias lerázás, hogy egy szokásos és begyakorolt öblögetés veszi mindjárt kezdetét, amelyet akkor indítanak el, amikor kellemetlen közönségkérdésekkel kell megbirkózni. De Merkel azt mondja: „Engedjen meg egy kérdést”.

Ha valaki rááll a bázissal való kapcsolatra, annak számolnia kell azzal, hogy nem csak gimnáziumi tanárok szólalnak fel – és ők is megerőltetők lehetnek. Merkel nem végez kitérő hadműveleteket. Érdeklődik egy részlet, egy időpont felett. A szövetségi kormány kénytelen tanácsolni valamit a témában, amellyel kapcsolatban a kérdező panaszt emelt. Majd Merkel belekezd a válaszbba. „A hozzáférhetőség egy nagyon fontos téma” – mondja a teremben ülőknek. Ebben Hans-Peter Friedrich belügyminiszter (CSU) illetékes, akit haladéktalanul tájékoztatni fog a problémáról. A fogyatékkal élők sportolására alkalmas sportcsarnokokról, a megfelelő támogatásról és felszereltségről folyik a szó. Merkel a következőket mondja a mikrofonba: rögvést leküldi Hermann Gröhe főtitkárt, aki felírja a hölgy címét, hogy felvilágosítást kaphasson a továbbiakban megtett lépésekről. Gröhe barátságosan mosolyog. Rövid úton azzá degradálták, ami a funkciója is, a kancellár asszony titkárává, aki átvállalja az írásban folytatott kommunikáció feladatát. A csarnokban taps fogadja a fellépést. A kancellár asszony társadalmi drámájának főszereplője a köténytelen hölgy lesz – és természetesen maga Merkel, a minden üggyel törődő kancellár.

A CDU legyen az emberek ügyeivel törődő párt – ez az az elképzelés, amelyet a pártelnök ezen az estén a potsdami regionális konferencián bemutatott. Keleten a baloldali párt, a Linkspartei, már sikerrel alkalmazza ezt. Valójában ez is a CDU ideálja. Gondoskodás, problémamegoldás – ezekhez nincs szükség nagyívű programokra. És így aztán nem is kell vitázni a program hiányáról. A pártnak összetartásra van szüksége, amire esküsznek. Van virsli és sör is. És végül mindannyian együtt éneklnek a német himnuszt. Merkel is. Ő amúgy is szívesen énekel.

Erre találták ki a regionális konferenciákat, mint a csúcs és a bázis közötti érintkezési pontot – a közöttük lévő akadékoskodó testületek és hierarchiaszintek megkerülése miatt. Aki tanulmányozni akarja a párt szociológiáját, aki meg szeretné ismerni a személyzetet és az érzelmi helyzetet, az ezen az estén, 2012 őszén megfigyelhette a babelsbergi Filmparkban lévő Metropolis Csarnokban a CDU-film szereplőit a nagy rendező által végzett casting közben – és kitalálhatja, milyen film készül ebből.

Potsdam természetesen nem jellemző a CDU egészére. A decemberi szövetségi pártgyűlés előtt, ahogy az időközben szokássá vált, országszerte meghívókat küldtek ki a regionális konferenciákra. Düsseldorf, Fulda, Falingbommel, Ludwigshafen – ezek mind a régi nyugatnémet CDU ismert bázisai, ahogy a keleti Brandenburgban lévő Babelsberg, a régi Nyugat-Berlin legkülső csücskének közelében. A Fal csak pár száz méterre volt tőle. A találkozók részben különböznek egymástól a témákat és a részt vevő karaktereket illetően is, de nem a „settinget” és az általános hangulatot illetően: elől, a pódiumon ül az elnök a mindenkor helyi uralkodóval egy nagy kék díszfal előtt. Jobbra, a színpad mellett embermagasságú piros betűk állnak: „CDU” – mint egy óriási játékszer egy óvoda tornatermében. A falakon jobb oldalt német, bal oldalt CDU-zászló. A díszlet

az egész országban egyforma, a főnökasszonnyal együtt utazik végig a tartományokon. Potsdamban többek között Szászország miniszterelnöke, Stanislaw Tillich foglalt helyet elől, mellette Frank Henkel, Berlin CDU-főnöke és belügyi szenátora, aki késett egy kicsit, amiért learatta az elnök extra megrovó pillantását. Angela Merkel mellett Gröhe ült. A némileg tartózkodó szász-anhaltbeli miniszterelnök, Rainer Hasselhoff is jelen volt, valamint a teljesen ismeretlen megbízott CDU országos főnök, Dieter Dombrowski Brandenburgból, aki vendéglátóként üdvözölte a több száz egybegyűltet.

Az Unió helyzete a keleti Brandenburg tartományban igen kétségbeejtő. Ellenzékekben vannak, a kormányzati részvétel nagyon távolinak tűnik, miközben a belső viták újra és újra fellobbannak. Legutóbb Saskia Ludwig tartományi frakció- és pártelnök lépett vissza, mivel tüntetően konzervatív hozzáállása miatt már nem volt többségi támasza. A közvetlen kiváltó ok az egyik általa megjelentetett cikk volt a szélsőségesen jobbos-konzervatívnak számító lapban, a *Junge Freiheit*ben. Saskia Ludwig támogatója, a korábbi belügyi szenátor, Jörg Schönbohm már néhány évvel ezelőtt saját személyes „védjegyévé” tette azt, hogy hivatkozik az Unió elhalványuló konzervatív magatartására, hol barátságosan, hol agresszívan, némelykor közvetlenül Merkelnek címezve. Ám mindennek semmiféle látható hátránya nem lett a tartományi pártvezetőségre nézve. Ludwig és Schönbohm is ott ülnek a potsdami Metropolis Csarnokban, a pártgyűlésen.

Hogy mennyire rosszul esik a CDU tartományi szervezeteinek, hogy ellenzékben kell maradniuk, az mind Berlinben, mind Brandenburgban jól megfigyelhető. Csak fáradtsággal lehet összetoborozni egy jobb párt- és funkcionárius elitet, akik elegendő átütő erővel rendelkezhetnek ahhoz, hogy többséget érjenek el. A CDU, mint kancelláriagépezet, aligha működik

hatalmi perspektíva nélkül. Saskia Ludwig megpróbálta szövetségi szinten folytatni a politikai karrierjét, és pályázott egy Bundestag választókerületre. Kimondottan a régió túl is ismert Katherina Reiche elől akarta elhalászni a választókerületet. Reiche környezetvédelmi parlamenti államtitkár Merkel kabinetjében. Ezen az estén Potsdamban a kancellár-pártelnök nem takarékoskodik a dicsérettel Reiche számára, aki természetesen szintén jelen van. Néhány nappal ezután döntöttek a Bundestag-jelöltségről. Reiche lett a győztes.

Katherine Reiche volt már „Miss Bundestag” is, és 2002-ben, Edmund Stoiber (CSU) árnyékkabinetjében családügyi miniszternek szánták. Akkoriban tiltakozó hangokat lehetett hallani a konzervatív tábor berkeiben, melyek szerint a hajdon Reiche nem lenne képes reprezentálni a keresztény párt családpolitikáját. Joachim Meisner kölni bíboros Reichében ürügyet talált arra, hogy ismét elvitassa a CDU-tól a „C” betűt. A később valóban megvalósított családpolitikát tekintve Ursula von der Leyen vezetésével az ilyen halott csatározások teljesen groteszknak hatnak. Ám a valóságban Reiche akkori elhivatottsága az Unió változásának útjelzője volt. És mindez a maga teljes ellentmondásosságában. Ugyanis Reiche időközben bepótolta az esküvőt, gyerekeket szült, és protestánsként támogatta a potsdami katolikus iskolák (Marienschulen) építését. De aztán kutatáspolitikusként a liberális szabályozások mellett szállt síkra például az összejtutásban, amivel újból kivívta az egyházak haragját. Reiche Merkel támogatását élvezi. Azért is, mert a kormányzati tagság többet nyom a latban, mint a látványos konzervatív küzdelmek. (Katherina Reichel 2015. szeptember 1-jén háttérként fordított a direkt politikának és a VKU – Helyi Vállalkozók Országos Egyesülete – első ügyvezetője lett. Ezzel együtt lemondott a képviselőségéről is. – A szerk.)

Merkel regionális konferenciák iránti szeretete 2000-ből származik, amikor ezzel a Wolfgang Schäuble által kezdeményezett eszközzel a központi funkcionáriusszinten túl a párt bázisában is ismertté válhatott – és végül ennek is köszönhetően választották elnökké. Nos, Potsdamban az időközben a világ legnagyobb hatalommal bíró asszonyává vált Merkel, a szónoki emelvényhez lép. Az emberek, akiket később a kamera elé citáltak, azt mondják, „előben” akarták látni a kancellárt. Természetes, hogy a kancellár asszony szinte teljesen eltakarja a pártelnök Merkelt. Kohl-nál más volt a helyzet. Hogy ez milyen veszélyes a CDU számára, ki is derült. A brandenburgi CDU kijelölt új tartományi elnöke felállt a tizedik sorból, és jelentkezett – és Merkel csupán elhanyagolható figyelemmel hallgatja. A regionális konferenciák kiegyenlítik a pártszerkezeteket. Merkel is így gondolja. A CDU-ban vannak nagy funkcionáriusok és kis funkcionáriusok, a fontosabbak azonban kormányzati tagok és mandátummal bíró képviselők – és természetesen a párttagsági bázis és a választók.

Annak a módja, ahogy Merkel a regionális konferenciákon aktivizálja magát, az a pártmunkájának a sajátosságát jellemzi. Ezt nem Merkel találta ki, de intenzívebbé tette, és kifejlesztette azt. Alexander Kissler szerző kritikusan „pszeudodemokratikus szimulációs gépezetnek” titulálja ezt a formátumot, ami hozzájárul a politikai ingerlékenységhez. Egyenesen apokaliptikus jeleneteket fest a falra. A *Spiegel* már jó ideje ír kritikákat a regionális konferenciákról. A hesseni Bundestag-képviselő Klaus-Peter Willsch csak „propaganda-eszköznek” tartja e konferenciákat. „Nem egyforma hosszú lánczakkal harcolnak” – állítja Willsch. Hiányzik a legitimitáció, panaszkodnak mások. Merkel sikerei egyszerűen félreseprik az ilyen kritikákat.

A regionális konferenciák dicsfénye a CDU nagy válságának idejéből származik, amikor a párt az illegálisan elfogadott pártadományügyek miatt a szakadék szélén állt. A 2000-es eseni pártgyűlésen Schäuble így magyarázta ezt: „Annak módja, ahogy a regionális konferenciákon országszerte és minden helyi szövetségben nyíltan beszéltünk a problémákról és az újrakezdésről, egy új fellendülést hozott.” És mintegy figyelmeztetésként hozzáteszi: „A hátsó szobák és a háttérből irányítás ideje lejárt.”

Polgári fogadóóra a hátsó sorral

A róla készült talán legszebb kép nem Barack Obamával vagy François Hollande-dal együtt ábrázolja Angela Merkelt, nem is mondjuk a vörös szőnyegen vagy egyéb pózban, hanem egy halászkunyhóban. 1990-ben választási kampányon volt Rügen szigetén, új politikai hazájában. Itt látogatta meg 1990. november 2-án Lobbe halászeit. A jelenetről készült fotó olyan, mint egy műalkotás. Számtalanszor kinyomtatták és kiállították már. Az öt munkaruhás férfi fáradtnak tűnik. A koszos ablakokon át beáramló napfény, mint egy Vermeer-festményben, különös, barátságos fényben tünteti fel a jelenetet. A falon viharöltönyök, a padlón benzines bádogganna. Az ismeretlen politikusnő a háttérben ül, a mellette lévő férfi tüntetően kinéz az ablakon, egy másik szundít egyet a jól megérdemelt reggeli-szünetben, melyet megzavart a Merkellel folytatott beszélgetés. Az előtérben szakállas tengerész ül, egy csikket tart az ujjai között, aki úgy tűnik, mintha éppen rávilágítana szakmai rétegének bizonytalan helyzetére. A fehér blúzos és farmerszoknyás Merkel érdeklődéssel figyeli.

Egészen biztos, hogy a választókerületi munka nem ennyire idillikus, mint ahogy ez a kép sugallja. De a helyzet

mégis olyan, mint egy parlamenti képviselő politikai munkájának a lényege. A CDU különösen erősen él a választókerzeti képviselők ilyen elkötelezettségéből. A képviselő, aki mint a választók szavazatainak halásza, és mint a nagy politika felügyelője, minden életterületet megismer, megvizsgál, mintegy összegyűjti a problémákat és a gondokat, és elviszi őket Berlinbe.

A Bundestag-képviselők kórházakat és autógyárakat, halászatot és pékeket, fogyatékkal élők otthonait és iskolákat, tűzoltóünnepélyeket és vásárokat, templomokat és mecseteket látogatnak meg a saját régióikban. Úgy átszövik a társadalom szociális és közéletét, mintha mindenért ők volnának illetékesek. Ennek a kettős egzisztenciának a másik oldala a berlini parkett, ahol ezek a képviselők semmilyen jelentősebb szerepet sem játszanak, talán egy kisebb politikai terület szóvivői, amely azonban a választókerzeten belüli problémákkal nincs összefüggésben. Ám néha ezek a választókerületi képviselők miniszterek, sőt egyenesen a szövetségi kancellár. A német politika sajátossága, hogy Angela Merkel képviselő marad a választókerületében – ez politikai egzisztenciájának a bázisa. Merkel illetékes Németország, Európa, a világ – és Rügen ügyeiben.

A német választójogban szövetségi szinten és számos tartományi alkotmányban jól ismert az első és a második szavazat. Az első szavazattal, a szavazatok többségével a parlamentbe küldenek egy képviselőt, függetlenül attól, hogy a pártja milyen eredményt ért el a második szavazattal. Szövetségi szinten legtöbbször az Unió állította ki a legtöbb közvetlenül megválasztott képviselőt. A 2009-es Bundestag-választáson ez majdnem háromszorosa volt annak, amit az SPD tudott elérni. 299 közvetlen mandátumból 173 a CDU-hoz került.

A CSU 45 direkt mandátumával együtt a választókeretek 72 százaléka uniós kézben van. Az 1998-as és a 2002-es választások idején, melyeket az SPD nyert meg, az Unió nagyot rontott a közvetlen mandátumai terén. Ennek ellenére a CDU-ban és a CSU-ban az összes többi párthoz képest sokkal inkább jellemző a közvetlenül megválasztott képviselők sikere.

Ezek az országgyűlési képviselők természetesen – a listás képviselőkhez hasonlóan – a pártjuktól függenek, a pártjuk tagjai maradnak. Mégis létezik egy ki nem mondott hierarchia a Bundestag uniós frakciójában. A közvetlenül megválasztott képviselő teljesen egyéni legitimációval és befolyással rendelkezik, olyan, mintha valamiféle védő aura venné körül. Kicsit olyan, mint egy fejedelem, aki egyéniségével és különlegességével reprezentálja a régióját.

Ez előnyt jelent az Uniónak. A választókerületi képviselőnek a pártban is van hatásköre saját hatalommal, legalábbis saját öntudattal. Manfred Carstens 1972 óta ült a szövetségi képviselőházban. A cloppenburgi képviselő karriert csinált Bonnban, majd később Berlinben is. Három minisztériumban szolgált parlamenti államtitkárként. Költségvetési politikusként és később a költségvetési bizottság elnökeként keresett ember volt parlamenti körökben. A dél-oldenburgi katolikus férfi emellett az Unió ismert konzervatív hangja volt. 1985-től 2009-ig, vagyis huszonnégy éven keresztül tevékenykedett az oldenburgi tartományi szervezet elnökeként, és ezáltal az alsó-szászországi CDU-ban igen befolyásos személy volt. A szavazatok 62,2 százalékaival, ami álomeredmény, utoljára 2002-ben nyert a választókerületében. Ez az a választókeret, amely szövetségi szinten rendszeresen a legkiemelkedőbb eredményt hozza az egész CDU számára a második szavazatoknál is. Ez a választókerület volt Carstens hatalmi bázisa. A 2005-ös parlamenti választásokon az akkor 62 éves

politikus már nem indult újra. Pontosabban: 33 év után a hűséges cloppenburgiak új arcot akartak látni, és Carstens helyett Franz-Josef Holzenkamp gazdálkodót jelölték. Hasonló volt a helyzet 2012-ben Norbert Geis CSU-politikus esetében is, aki megbukott a jelölési gyűlésen, és akarata ellenére át kellett adnia a helyét egy fiatalabb arcnak.

Carstenshez hasonló történik néhány képviselővel, akik kormányzási hatalommal rendelkeznek. Elhanyagolják a választókörzetüket, illetve a helyi párttagoknak úgy tűnik, mintha elveszítenék a kapcsolatot a párttagokkal. Ilyenkor lehet, hogy valamelyikük miniszter a fővárosban, ám helyben mégis megkérdezik tőle, hogy miért nincs még készen a kerülőút, és miért ne tudná ő ezt Berlinben elintézni. A választókerületi képviselőt helyben mindenekelőtt tekintik, és ezen képviselők polgári fogadóórái egyfajta sürgősségi ügyeletet jelentenek a mindennapok gondjainak megoldására.

A Berlinben az utolsó padban ülő képviselő helyben nagyra értékelt ember lehet – és fordítva: az államtitkárt, aki már nem jelenik meg a helyi lövészünnepélyeken, az otthonában lemondatták, mivel többé nem tartják alkalmasnak arra, hogy a régió képviselője legyen.

Aki az angela-merkel.de weboldalon utánanéz, meglepődve fogja tapasztalni, hogy a kancellár asszonyról szinte semmit nem talál. *(Ez a weboldal azóta megváltozott, az alább felsoroltak már csak a régi oldalra érvényesek. – A szerk.)* Látni fogja az „Elveim”, „Időpontok” és „A választókörzetem” linkeket. A világ legnagyobb hatalommal bíró asszonya még mindig Rügen, Stralsund és Nordvorpommern képviselője a Bundestagban. Internetes oldalán nem találni már halászokkal készült képeket, de látható, amint Merkel képviselő meglátogatja a barthi „Alsó-németországi Bibliaközpontot” és a Katharina von Hagenow Gimnázium diákjaival beszélget. Ezenkívül

ellátogatott a marlowi Scan-Haus nevű céghez. Mindamellett a legkorábbi képek 2008-ból származnak. A 2013-as választási évben nyilvánvalóan új fotók társulnak majd ezek mellé.

A választókörzeti képviselői élet az alap a CDU-politikus számára. És a legtöbben nem is felejtik el politikai létük ezen alapfeltételét. Ezért aztán a kabinetülés és a külföldi utazás között egy miniszternek gyorsan üdvözlőnie kell az otthonából érkezett látogatók csoportját. Az állami vendégeknek bizony várniuk kell a gazdálkodó asszonyok miatt, hiszen választókörzet nélkül nincs hatalom Berlinben. A védelmi miniszter a weboldalán szinte semmit nem tár fel a kormányzati tevékenységeiről. Ez áll a honlapján: „Thomas de Mazière Meissenért és Szászországért a Bundestagban” és legfontosabb információként a választókörzete új külseje látható. *(Ez a weboldal is megváltozott, az itt leírtak már nincsenek a miniszter honlapján, ahogy az alábbi információk is a különböző német politikusok honlapjairól. – A szerk.)*

Elisabeth Winkelmeier-Becker családügyi politikus internetes oldalán a Rhein-Sieg járásban tapasztalható, repülőgépek miatti zajártalomról tudósít. Ez foglalkoztatja a helyi embereket. Még az egykori oktatási miniszter, Annette Schavan is maradt helyi politikus, miközben miniszterként tevékenykedett és elmondta, hogy mint az Alb-Donau körzet képviselője, a célja „közlekedési útjaink kiépítésének előrelendítése”. Kristina Schröder családügyi miniszter wiesbadeni képviselő. Így számára nem csupán a nők támogatása és a szülői pénztámogatás a lényeges. Hogy a regionális cégtábla szerepnek megfelelően, „szívesen” vállal védnökséget, dicséri magát Schröder az internetes oldalán. Ez aztán oda vezet, hogy ő a védnöke „a Kerbe Dotzik 10. jubileumának”, egy nagy helyi népnepélynek éppúgy, mint a wiesbadeni AIDS-betegeket segélyező bálnak vagy az August Hermann Francke Iskolának.

Merkel igazi otthona Uckermark. Templinben nőtt fel, itt járt iskolába, édesapja itt vezette az evangélikus egyház lelkeszi szemináriumát. De politikai szempontból az újraegyesítés után nem ez lett Merkel hazája. A fordulat után a brandenburgi CDU-ban nem tudott érvényesülni. Otthonának választókerülete régóta Markus Meckel kezében volt, aki a keletnémet szociáldemokrácia őskövületének számított, és 1990-ben az NDK első szabadon választott kormányának a külügyminisztere volt. A 2002-es parlamenti választásokon a huszonöt éves Henryk Wichmann jogász lépett fel a CDU színeiben Markus Meckel ellen. Wichmann úgymond a CDU-s politikai karrier klasszikus példája lett, jöllehet az Unió számára különösen kedvezőtlen körülmények között indult, a Berlintől északkeletre fekvő vidéken, nem messze a lengyel határtól. Andreas Dresen dokumentumfilmес végigkísérte Wichmann 2002-es választási küzdelmét. Ennek nyomán egy megdöbentő és kíméletlen feltáró film született a megszokott politikai kubikosmunkáról, ami méltán lett a vidéki politikai mindennapok portréja.

Wichmann huzatos sarkokon és üres útkereszteződésekben állította fel a CDU-napernyőjét, mely gyakran magányosan áll a jelölt mellett és némelykor fel is borítják. Az egészet rendezhette volna a híres humorista Lorient is. Wichmann brossúrákkal és golyóstollakkal felszerelve, rendületlenül indul a járókelők felé, harcol a figyelmükért. A párbeszéd meggyőző tanúságai annak, mennyire messze áll a valódi politika attól, amit az emberek gondolnak róla, vagy attól, ami érdekli őket. „A golyóstollat mindig elfogadják” – hangzik Wichmann kijózanító összefoglalója. Iskolákat és vállalatokat; idősök otthonait és színpadi vitákat keres fel. Néha vitatkozik, néha együttérzést tanúsít. „Valaminek változnia kell” – mondja mindig. „Friss fuvallatot akarok bevinni a politikába”. A klisék

gyengén hatnak, mégis célt érnek. Majd elkezd szidni a zöldeket, mivel a túlságosan agresszív környezetvédelem megakadályozza új munkahelyek teremtését. De ez már túlonutúl sok információ egy járdai beszélgetéshez. „A fő, hogy egészség legyen”, mondja sokszor, mielőtt elbúcsúzik az emberektől. Ez mindenkinek jól esik. Az idősök otthonában leginkább a magány miatt panaszkodnak. Wichmann figyel és bólogat. A politikusnak a lekipásztör szerepét is fel kell vennie. „Meckel soha nem jön el hozzánk” – mondja az egyik idős ember. Egy pluszpont Wichmann-nak. Az egész idősök otthonát meghívja Berlinbe, ha bekerül a parlamentbe. Ezen mindenki nevet. Wichmann 21-ről 22 százalékra emelte a CDU első szavazatainak arányát. Ez azonban még mindig csak a fele volt annak, amit a külügyminiszter Meckel el tudott érni.

Wichmann, aki 1994 óta a CDU és a Junge Union tagja, nem adta fel. 2009-ben jelöltette magát a brandenburgi tartománygyűlésbe – és megint veszített. Végül nem közvetlen mandátummal, hanem a tartományi listán került be a parlamentbe, amikor Christian Ehler CDU-politikus visszaadta a képviselői megbízatását. Tíz évvel az első után Andreas Dresen leforgatott egy második filmet is. *Wichmann úr a harmadik sorból*. A következő mondatokkal reklámozták a filmet: „Wichmann legszívesebben oda megy, ahol a legjobban fáj valami. A bázisra.” A portré hiányos vasúti pályaszakaszokon, vidám nyugdíjas táncestéken mutatja a képviselőt, valamint a parlamentben szavazáskor, melyet a hátsó padban ülő politikus majdnem elszalaszt, mivel közben a mobilján játszik.

„Nem virtuális képviselő vagyok, hanem minden nap úton vagyok a körzetemben”, mondja Wichmann. 1998 óta a járási gyűlésnek is tagja, 2008 óta az ifjúsági segélybizottság elnöke, valamint az Uckermark Takarékpénztár igazgatótanácsának helyettes elnöke. Ezenkívül Wichmann tagja

a takarékpénztár polgári alapítványa elnökségének is. Hozzá hasonlóan sok képviselő egész Németországban gyakorolja politikai tevékenységét. A választókerületi képviselő nem a Bundestagban helyet foglaló politikus. Sokkal inkább olyan, mint egy pók, amely régiója közéletének közepén ül: egyházi elnökség, lövészegyesület, takarékpénztári felügyeleti grémium és kommunális mandátum, emellett még néhány egyet, kezdeményezés, védnökség. Ám ennek a mindenütt jelen lévő képviselőnek az ideálja gyorsan szétfoszlik. Egyrészt nem mindenki szereti idősek otthonaiban és egyházi grémiumokban tölteni a szabadidejét, és nem kedveli, ha újra és újra meg kell védenie egy olyan politikát, amelyért csak igen csekély részben felelős. Másrészt a mai életmodellek olyanok, hogy az ilyesfajta áldozat – melybe a hétvégék is beletartoznak – már nem egykönnyen illeszthető be a családi helyzetekbe. Ez nagy veszélyt jelent a CDU számára.

A CDU-nak mindig is az egyik erőssége volt, hogy szorosan összekapcsolódott a szigorúan vett politikán kívüli világgal, de éppen ez az, ami eltűnt. Ennek nemcsak az eltűnő közeg az oka, hanem egész egyszerűen az új politikusnemzedék egyre inkább eltűnő akarata, illetve az, hogy már teljesen más módon közelíti meg a politikai ügyeket. A Junge Union nem minden elegáns aktivistája érzi magát már hivatottnak arra, hogy kilincset koptasson a külvárosban. És nincs már arra vágy minden tanárban sem, aki be szeretne kerülni a városi képviselő testületbe, hogy egy piacon álldogáljon, és megmosolyogják a cédulaosztogatás közben. Nem beszélve a grémiumülésekről, melyek már nem annyira népszerűek, mint talán korábban voltak. A klasszikus politikai elkötelezettség válságban van. A pártközpont felismerte a problémát, és többek között emiatt bocsátott ki egy broszúrát, amely a következő

fellengzős címet viseli: *Hálózati projekt. Vezérfonal a társadalmi csoportokkal történő párbeszédhez.*

A füzetecskét olvasva olyan érzésünk van, mintha az orosz-lánnak kellene újra megtanítani, hogyan kell vadászni. Egy kissé abszurdnak hat, amikor a szövetségi hivatalokból akkurátusan elmagyarázzák, hogy vidéken fontos és észszerű kapcsolatot keresni az egyházakkal, a jótékonyossági szervezetekkel, a cserkészekkel vagy a helyi vöröskereszttel, vagy akár a helyi cégekkel és civil egyesületekkel. Éppígy elmagyarázzák, hogy aki a politika iránt érdeklődik, annak hébe-hóba újságot is kellene olvasnia vagy meg kellene néznie az esti híradót. Úgy tűnik, hogy a pártok és parlamentek zárt struktúráiban újra kell tanulni és újra be kell gyakorolni a demokratikus elkötelezettséget. A broszúrában ez így olvasható: „Akinek jó kapcsolatai vannak, az tudja, hol szorít a cipő, és képes ezt a tudást beleszőni a politikai munkájába.” A felismerés banális, ugyanakkor lehetséges, hogy már ez sem természetes. A politikában az odafigyelés, a meghallgatás nagyon lényeges, és hogy ez mennyire megerősítő, az a Wichmann-filmekből jól látható (A 2012-ben bemutatott film Henryk Wichmann, egy brandenburgi tartományi CDU-képviselő mindennapjait mutatta be. – A szerk.).

A pártközpont hálózati projektje megkísérli újra felébreszteni az érdeklődést a polgárokkal való rendszeres párbeszéd iránt. Úgy tűnik, a politikusokat ismét a pártbázishoz kell visszavezetni: „Az emberek részt akarnak venni a vitákban, és részesei akarnak lenni a történeteknek”, áll a kiadványban. „A párt, mint »zárt társaság« felett, amelyik csak a tagok számára ad »védőbástya« szerepet, már eljárt az idő – ha ez egyáltalán valaha is helyes út volt. Ezért erősíteni kell a párttagokkal, illetve a civil csoportokkal folytatott párbeszédet is, hogy eleget tegyünk a választóink nagyobb résztvállalás iránti vágyának.”

A pártnapok logikája

Az évente megrendezésre kerülő pártkongresszus a CDU első számú ünnepe, a naptári csúcspont, katolikus kifejezéssel élve a pontifikálási nagymise. (Csak a mindenkori választások fontosabbak ennél.) A magasztos érzés és az egybeforrottság, az egyéni vagy közös fellépés lehetősége áll a középpontban, ahol a lényeg az önmeggyőzés és az önszemlélet. Ne csak kifelé mutassunk hatást, hanem befelé is. És a CDU-nál is fontos, hogy milyen az esemény maga. A kiadós színpadi jelenetektől a vidám estekig mind arra szolgál, hogy a kereken ezer küldöttben jó élményként maradjon meg ez a politikai esemény.

Természetesen minden pártgyűlés része a részletes tartalmi vita. De a CDU számára ez többnyire nem olyan drámai és egzisztenciális kérdés, mint más pártoknál. Kivételt jelentett ebben az 1988-as brémai pártkongresszus, amelyen majdnem megbuktatták Helmut Kohlt. A pártnap általában nem a nagy viták fő terepe. A legendás 2003-as lipcsei (ellenzéki) pártgyűlésen a CDU elhatározta, hogy piacorientált reformpárttá szeretne válni. Ezért az egység bármilyen másnál fontosabb volt. Egyedül Norbert Blüm hozta a magányos lázadót a Merkel és mások által követett irányval szemben. A 2011-es lipcsei (kormányzati) pártgyűlésen kicsit vitáztak a minimálbér és a nők arányának kérdéséről, minden más a jó modor és a kulturáltság keretei között maradt. A nyugalom és a harmónia utáni vágy mindenkiben ott van, az elnöktől a fiatal küldöttekig.

Egy pártkongresszus megítélésekor a média elsősorban két kategóriát ismer. Az egyiket síri nyugalomnak hívják, a másikat erős vitának. A pártnap rendezősége megpróbál a kettő között lavírozni. Az utolsó pártnap 12 óra 14 perckor ért véget,

kereken két órával korábban a tervezettnél. Reggel még semmi nem volt fontosabb a napirendben, mint a gazdaságpolitikai vezérindítvány elfogadása. Ám a kimerítő vita elmaradt. Előzőleg átdolgozták a 294 oldalnyi indítványanyagot. A körzeti szervezetek már részletesen, az egyes megfogalmazások és szavak szintjéig megvitathatták a pártvezetés előterjesztését. Emellett egyéni javaslatokat is benyújtottak, és azokat befogadták. A Junge Union például többek között a kerékpárosok sisakviselési kötelezettsége miatt aggódott, a hesseni tartományi szövetség pedig a menekültek és száműzöttek emléknapja mellett kardoskodott. Téma volt már az időskori elszegényedés, az energiafordulat, az életvédelem és a meleg házassága. Ezen a reggelen gyorsan kellett végezni. Legyenek bármilyen szépek is, a CDU szívesen fejezi be hamarabb a pártnapjait. Ez nem igazolja a hiányzó vitakedvet, de bizonyíték a feszes és hatékony munkára. Horst Seehofer még egy testvérpárti dicsérettel is előállt. Majd Merkel zárószavai következtek. Elénekeltek a nemzeti himnuszt. És vége. Vissza a munkához.

Jól jellemzik a helyzetet Merkel mondatai, melyek 2012 decemberében, pártelnökké történt újraválasztásakor hangzottak el. „Gyerünk, fogjunk hozzá! Még sok dolgunk van.” A környezetében azt mondják, gyakran használja ezt a szófordulatot. Előfordulhat, hogy a kissé harcias kifejezés olyasmi, mint egy védekező reflex a túl sok érzelgősséggel szemben. Majdnem 98 százalék megerősítette Merkelt a posztján. Ez meglepően egyértelmű szimpátia volt a küldöttek részéről a még mindig nem igazán kedvelt pártelnök felé. Sőt, néhányan az elnökségi pulpituson mintha egy könnycseppet is láttak volna a szemében. Maga Merkel kis körben utólag beismerte, hogy bizony elérzékenyült. Eddig – Kohltól merőben eltérően – soha nem játszott érzelmi kártyákkal, mint a párttal

való látványosan érzelmes összeborulással. Pontosan tudta, hogy a Junge Unionból neki hiányzó gyerekszobát nem tudná ezzel pótolni. 2012-es hannoveri beszédéből különösen hiányzott az érzelem – az merkel általánosra sikerült. A párt elnézte neki ezt. Egyfajta megértést tanúsított vele szemben, amely egyszerűen annak a Merkelnek szólt, amilyen ő: egy CDU-s kancellár asszonynak, aki olyan kétségbevonhatatlanul és háboríthatatlanul áll a politikai terepen, hogy a pártgyűlés nem tehet mást, mint hogy szereti őt.

A pártkongresszus logikája tehát szigorúan hatalomközpontú, ami nem jelenti azt, hogy egy ilyen családi találkozón mellesleg még nem történik sok más is, például barátságok kötődnek, karrierök indulnak el, értelmes projektek születnek vagy vettetnek el, netán tektonikai elmozdulások történnek a párt programjában – vagy mégsem. A pártgyűlések egyben bajvívóterek is, ahol mindenki versenyezhet és bemutatkozhat. A szónoki pulttal felszerelt nagyterem mellett ott vannak még a folyosói csarnokok a standokkal, és a párt számos tagozatainak kínálatával, a szövetségek és érdekcsoportok megszületésével. Nem utolsósorban világcégek és gazdasági szövetségek is képviseltetik magukat ott kisebb vagy nagyobb fellépéseikkel. A sajtórészleg is fontos: akinek oda szabad bejárása van, az beszélgethet az újságírókkal, kapcsolatokat ápolhat, interjúkat adhat – és ami még fontosabb: interpretációs segítséget nyújthat a kancellár asszony beszédének értelmezéséhez. Vagyis a pártkongresszusok egyfajta politikai búcsúünnepek, ahol ilyenkor a párt körhíntája a szokottnál gyorsabban forog.

És néha az is egyértelművé válik, hogy a pártgyűlésnek mennyire viszonylagos a hatalma. A párt újra megerősödött szociális szárnya például a hannoveri pártnapon nagy igyekezettel

keresztülvitte, hogy az úgynevezett „anyai nyugdíj” (a *gyereknevelési idő beszámítása a nyugdíjba* – A szerk.) ügyében némi javulás következzen be. Itt azokról az anyákról volt szó, akik 1992 előtt születtek. Igazságtalannak találták, hogy ez az önkényesen megállapított évszám hátrányosan érinti az idősebb anyákat. Különösen a Női Unió (FU) viselte szíven a témát. Már több pártkongresszus is foglalkozott vele. A kritikusok kifogásolták, hogy itt egyfajta egyenlősdi szociálpolitikáról lenne szó, ami a szűkös keret miatt nem éppen észszerű. Ha csak ennyi pénzt lehet szétosztani, akkor azt inkább azok az anyák kapják, akik még családi kötelekben élnek.

Maria Böhmer, a Női Unió elnöke más uniós nőkkel együtt Hannoverben egy határozati javaslatot nyújtott be a pártvezetés számára, amely ismét kilátásba helyezte az érintett anyák helyzetének javítását a nyugdíjszámítás terén. A pártgyűlés a következő dodonai szöveget fogadta el: „Emelni akarjuk a nyugdíjazásban a gyermeknevelési időszak elismerését azon anyák tekintetében is, akiknek a gyermekei 1992 előtt születtek. Ez azonban a költségvetés konszolidálódásának fontossága miatt csak lépésenként történhet meg.” Ez a „lépésenként” máris veszélyesen hangzott. Sokan nem is tudták elképzelni, hogy ennyire egyszerűen és gyorsan elfogadják ezt a határozatot. Alig ért véget a pártkongresszus, Wolfgang Schäuble pénzügyminiszter máris tudatta a *Bild* című újságon keresztül, hogy nem lát esélyt ennek a méltánytalan határozatnak a megvalósítására. „A 2013-as költségvetésben jelenleg semmilyen lehetőséget nem láttok erre” – magyarázta Schäuble, jöllehet a pártkongresszus még abból indult ki, hogy a választási évben megvalósítják majd a határozatban foglaltakat. Schäuble nyilatkozata némi forrongást váltott ki. „A pénzügyminiszter elutasító magatartásával kárt tesz a CDU szavahihe-tőségében a nyugdíjpolitika terén” – hangzott a CDU soraiból.

Ám végül helyt adtak a javaslatnak. A tapasztalt pártpolitikus Schäuble tudta, meddig mehet el. És a pártban tudták, hogy egy miniszter fontosabb, mint egy pártgyűlési határozat. Előfordulhat persze, hogy a választási kampány majd a nők segítségére lesz. Mert az idősebb asszonyok az Unió elsődleges célcsoportjai. Ők érdeklődnek a sétálónegyedekben felállított kampánystandoknál. Merkel utalt is rá, hogy ezúttal nem lehet majd olyan egyszerűen megkerülni egy pártkongresszusi határozatot.

A hatalom kísérophajói

Hatalom – ez a CDU kulcsfogalma, melyet szívesen használnak egy kiegészítéssel együtt.¹ A belső hatalomról van szó. A legjobb érv, a legokosabb cél, a problémák legvilágosabb elemzése sem ér semmit, ha nincs mellette többség az elnökségben vagy a pártgyűlésben, a frakcióban vagy a kormányban. Egy belső párthatalomra van szükség ahhoz, hogy többségre tegyenek szert, csak így valósíthatók meg a sokat emlegetett alapcélok vagy egyáltalán a pártideálok. A párt egyesületei, a különleges egységek, munkakörök és csoportok – a hivatalos olvasat szerint – a társadalom meghatározott célcsoportjainak reprezentálását szolgálják. Ez természetesen igaz is. De ezek úgymond csapatrészek is, melyekkel a hadvezérek megszervezhetik a saját házuk, vagyis a nemzetségük hatalmát. Az SPD ebben alapvetően másként működik. A „szárnyak” és a szervezetek pozíciókat és szemléleteket képviselnek, melyeknek megvan a jogosultságuk, és meg is kell tartaniuk azt. Talán megfogalmazhatunk úgy is, hogy az SPD célzatosan inkább öncél, nem a célhoz vezető eszköz, mint amilyen a CDU.

A CDU seregei természetesen a tartományi szövetségek, és ebből eredően a Bundetag-frakcióban helyet foglaló tartományi csoportok. Ám ezek jelentősen mozgékonyabbak, és úgymond ők a hatalom csatamezején szolgáló hadosztályok. Egészen más ütőerővel és formációval rendelkeznek. A legfontosabbak a már említett Női Unió és a szociális bizottságok, valamint a gazdasági szövetségek. Ezen kívül az alapszabályzatban megnevezett egyesületek között ott van még a Kommunális Politikai Egyesület ugyanúgy, mint a Senior Unió és a Kelet- és Nyugatnémet Egyesülés. És persze a fiatalok, a Junge Union is ide tartozik. Ez utóbbi egészen sajátos szerepkörrel és funkcióval.

A CDU ifjúsági szervezetébe, vagyis a Junge Unionba (JU) 14 évesen lehet belépni, és legfeljebb 35 éves korig lehet a tagjának maradni. A JU-nak különleges figyelemben van része, mivel számos későbbi hivatásos politikus ebből a szervezetből került ki, sokuk számára ez volt a fészek, amelyben felépítették a kereszténydemokrata szellemet, és elsajátították a politikai alapképességeket. Angela Merkel nem élvezte ezt a JU-gyerekszobát, amit soha nem is fog tudni kompenzálni. Sokszor egy egész életen át nem lehet elfelejteni azt az örömet, amit a JU-partik jelentettek – és az ellenségeket sem. Egész CDU generációk vezethetők vissza a mindenkori JU-felállásokra. És többnyire a későbbi vitákban is az egykori harcok tükröződnek vissza – csak még tejfölösszájú kiadásban. Gyakran hallani, hogy a Junge Union korábban az újítás motorja volt, ma pedig már egy konzervatív frontállás. A szervezetbe belevátni nem veszélytelen.

1998-ban az akkori JU-főnök, Klaus Escher, Helmut Kohl kritikusaként vált ismertté. Nyomatékosan figyelmeztetett a változás szükségességére, sőt követelte a pártelnökség

és a kancelláariahivatal különválását. A *Focus* egy interjújában Kohl válaszolt erre, és szerinte Eschernek ki kell mondania, ha már kancellárnak sem akarja őt többé. Escher rátett még egy lapáttal. Támadási célpontja kimondottan a gazdaságpolitika. A fiatalok piaczgazdasági profilt akarnak, mert már akkoriban is terjedtek a CDU-ról a szociáldemokrácia felé tolódásról szóló hírek. A szociálpolitika hagyományos formája hibás, magyarázta Escher egy televíziós interjújában. A támadás Norbert Blüm, a régóta hivatalban lévő munkaügyi miniszter ellen irányult. Egy JU-iratban Escher és Hildegard Müller, aki utódja a Junge Unionban, azt írták le, hogy Blüm többé már nem szavahihető. A kormányzati hatalom elvesztése után új szövetségi elnökséget kellett választani. Escher azt akarta, hogy Blüm ennek már ne legyen a tagja. Viszont legyen több a nő, szólt a követelés. Kohl ellenállt, és Blüm bekerült az elnökségbe. Escher viszont már nem.

1998 őszén, az utolsó előtti szövetségi elnökségi ülésén, melyen pártfőnökként vett részt, Kohl közvetlenül Escher ellen vívott csatát. A nemrégiben megjelentetett jegyzőkönyvekben végig lehet követni a konfliktust – és annak keménységét is. „Escher úr, Önnek lehet egészen más a véleménye” – mondja Kohl. „Ma egészen nyíltan és őszintén tudunk erről beszélni.” És kimondja azt, amiről valóban szó van. „Nem tudom elfogadni, hogy azokat a régi kérdéseket, melyekben Ön nem tett szert többségre, most Norbert Blüm kapcsán újra felhozza.” Ezután a Junge Unionban megfigyelhető női arány miatt zsörtölődik. Végezetül az „emberi bánásmódra” apellál. Ez az a fogás, amellyel elhárítható a személyek elleni kritika: „Egészen világosan megfogalmazva nem akarok egy olyan párt tiszteltbeli elnöke lenni, amelyben minden ellentétnél – és rengeteg okom van arra, hogy ellentétes véleményen legyek –, aláásuk a CDU-ból a „C” alapértelmezését.” Így lesz a „C” betűből

egy utolsó kegyelemdöfés. Kohl ezúttal – ebben a kis vitában is – dörgegelmes érveivel, még győzedelmeskedik. Escher hamarosan ki is esik a politikából. Egyébként nemsokára Kohl is.

A Junge Union egy politikai bemelegítő medence, mindamellett a valós hatalmpolitikai erővitákban kis szerephez jut. A *Spiegel* „mérsékelt dacosságnak” nevezte azt, amit az ifjúsági szervezettől a „nagyok” elvárnak. Ez néha jobban, néha rosszabbul sikerül. A jelenlegi elnök Philipp Mißfelder (2014 óta Paul Ziemiak a JU elnöke. Mißfelder 2015-ben tudóembóliában meghalt. – A szerk.) portréjában úgy ábrázolják, mint Escher ellentétét. Nincs több tartalmi vita – csupán a hatalomra törekvés. Soha nem mondta, hogy jobbá akarja tenni a világot, mondta Mißfelder hangosan a *Spiegel*nek. Ez természetesen egy elnagyolt ábrázolás. Az Unió fiataljai és nem annyira fiataljai is jól tudják, hogy a hatalom a fontos. És hogy pontosan mi nyitja meg valaki számára a hatalom felé vezető ajtókat, és mi nem, az sohasem egyértelmű és világos.

Mißfelder az úgynevezett konzervatív témákkal arculatot teremtett a Junge Union számára. Személyesen szociálpolitikai pozíciókkal keltett feltűnést, például a hírhedt 2003-as „csípővitával”, amikor megkérdőjelezte, hogy a 85 év felettiek államköltségre kaphatnak-e csípőprotézist. 2007-ben többek között Stefan Mappusszal (CDU, Baden-Württemberg) és Markus Söderrel (CSU, Bayern) együtt megalapította az Einstein-Connectiont. Ezzel az volt a céljuk, hogy egy fiatal csapat szélesebb CDU-profilt kapjon. Ám a kezdeményezés eljelen-téktelenedett. Azért is sokat tett, hogy a Junge Union a pártnál korábban visszaemelte Helmut Kohlt újra a CDU jelentős vezetői közé. Az ifjúsági szervezet saját sikereként ünnepelte, amikor Kohl arcképével kiadtak egy új bélyeget. Az első években még a Merkel-kritika is része volt az utánpótlás

repertoárjának. Ám időközben az „Angela-generáció” már elfoglalta a Junge Union legfontosabb posztjait.

A 2012-es rostocki össznémetországi találkozón az ifjúsági szervezet egy új alapprogramot mutatott be. Ebben néhány „konzervatív” pontot is beleszóttak. A fiataloknál tett látogatása után Bernhard Vogel, volt tartományi miniszterelnök, állítólag kijelentette, hogy „ezek tényleg úgy gondolják, hogy egészen mások, mint mi voltunk korábban”. Kimondottan az ifjúsági szervezet emelt szót az egyneműek kapcsolatának azonos adózási jogai ellen. Mindezt úgy, hogy tudottan sok meleg tevékenykedik aktívan a Junge Unionban. Mißfelder, aki védte már a pápát és a katolikus papi cölibátust, itt szintén ellenszélre talált. Heves viták zajlottak ezzel kapcsolatban, az elnökségben és a JU alsóbb szervezeteiben is. Az internetes vitaplatformokon hirtelen józan és pragmatikus érvek álltak szemben a tradíció, az értékek és a jellemző CDU-profil utáni vágygal:

Vannak kritikusok, akik azt mondják, az ifjúsági szervezetben harc dúl a pragmatikusok és a realitásoktól elrugaszkodók között. Elsősorban azonban a ficsúrok és a karrieristák haladnak előre a JU-állatöviben, akik bármiféle partit fontosabbnak tartanak, mint a tartalmi vitát. De lehet, hogy mindig is voltak ilyen botrányos dolgok. A JU-újság, az *Entscheidung* főszerkesztője, Nathanael Liminski, az össznémet gyűléssel kapcsolatban azt írja kiadói előszavában, hogy a Junge Union „az egyre növekvő politikai ingatagság idején világos programnyilatkozatokat” foganatosít. És Liminski a következő végkövetkeztetést vonja le: „Ez egészen sajátos összetartást alakít ki”. Ami talán a Junge Unionnak mindig is jobban sikerült, mint a párt többi egységének, az a politika bizonyos mértékű értelmesítése, élethez való közelítése. A szövetség

online shopjában például a kínálat része a JU-kenyérpirító, ami a kenyérre égeti a szervezet logóját. De a választási küzdelmek egyik klasszikusa volt egykor a fekete színű óvszer, rajta a felirattal: „Black is beautiful”. Mégis némileg meglepő, hogy ezek az utánpótlás-közgazdászok a zászlók és a brosrák mellett az alapprogramjukat is online értékesítik, pénzzé teszik. Költségtétel: 1,95 euró.

Mißfelder ezt mondta, amikor bemutatta Junge Union-ját a Rostockba érkező kancellár asszonynak: „A Junge Union a párt legfontosabb gépezete a választási harcban.” Ebben mindannyian gyorsan egyetértettek. *(Philipp Mißfeldernek hamarosan le kellett mondania a JU vezetői tisztségéről, mert 2014-ben 35 éves lett, akkor el kellett hagynia a párt kísérophajóját. A Bundestagba és a párt elnökségébe már korábban bekerült, mert a JU helyét ott ő kapta. Időközben a külpolitikai bizottság elnöke lett, és ezzel új tevékenységi területe lett. Bizonyos értelemben – a magánéletében is, mint családapa – már kinőtt az ifjúsági szervezetből. 2015-ben hirtelen és váratlanul meghalt. – A szerk.)*

A hivatalos kísérophajók mellett persze ott vannak a nem-hivatalosak is. Ők a hatalom hátsó szobáiban szerveződnek, kis csoportok, körök és társaságok, a CDU egységei, melyekben az előkészítés történik, témák, amelyek csak később jutnak a nyilvánosság elé. A CDU leghíresebb ilyen „tengeralattjárója” az úgynevezett Andok-paktum volt. 1979-ben a Junge Union szövetségi elnökségének egyik latin-amerikai útján, Matthias Wissmann, későbbi miniszter elnöksége alatt néhány JU-tag bewhiskeyezett hangulatban esküvel fogadta meg, hogy a paktum egyetlen tagja ellen sem fognak harcolni, és amennyire csak lehetséges, kölcsönösen támogatják egymást. A repülőgépen talált cetlin pecsételték meg az egyezményt. „Jobb politikai környezetet” – ez volt a fiatal férficsapat „célja”. A legenda szerint azért annyira komolyan nem gondolták ezt

az egészet. Biztos, hogy számtalan hasonló kör alakul meg az ifjúsági szervezetben és a „felnőtt” CDU-ban is. Lehet, hogy pont ez egy olyan jellegzetesség, hogy egy ilyen nagy néppártban az ilyesfajta körök megalakításában tükröződik vissza a kisebb és bizalmasabb egységek utáni vágy. Ennek bizonyosan köze van ahhoz is, hogy náluk először a politika élvezetes szabadidős tevékenységként indul, amelynek aztán – komolyra fordulva – az életben is kifizetődőnek kell lennie. A kis csoportok, körök alakulása nem káros a pártban, éppen ellenkezőleg: hozzájárul a személyi kötődések megerősítéséhez. Mivel egy törzsasztalnál kedélyesebb a hangulat, mint a formalista pártgyűléseken, a CDU egyben „hátsó szobás párt” is – egy törzsasztalpárt. Bár a politizálás ezen módjának nagy korszaka már a vége felé jár. Elsősorban a női tagokon látszik ez, akik nem igazán tudnak megbarátkozni ezekkel a férfi törzsasztalos-sörözős rituálékkal.

Az Andok-paktum volt ezeknek a köröknek az abszolút királya, titkos, rendkívüli hatalommal bíró – de végül mégis elbukott a pártharcokban. Különös mítosza két dologból ered. Egyrészt az Andok emberei szokatlanul sikeresek voltak. Több miniszterelnök és tartományi elnök került ki a soraiból, sőt, még egy szövetségi elnök is. De Christian Wulff elnöki bukásával az utolsó Andok-ember is távozott az első sorokból. Előzőleg – többek között – Günther Oettinger, Roland Koch és Peter Müller paktumtagok fordítottak hátat a hazai politikának. Ehhez a körhöz tartozott még Ole von Beust, Hamburg korábbi első polgármestere, Volker Bouffier hesseni miniszterelnök, valamint a korábbi uniós frakcióvezető, Friedrich Merz. A sikeres karrier mellett a Merkel-ellenesség volt az Andok-paktum egyik összetartója. Ez a Merkellel szembeni ellenségeskedés kötőanyag is volt a csoportban amúgy már

meglévő ellentétek leküzdéséhez. Az Andok-paktum megtestesítette a politizálás régi, NSZK-módját – amit a német egység általában, Angela Merkel pedig különösen zavart. Kochnak vagy Wulffnak kellett volna kancellárnak lennie – végső soron ez az egyetlen dolog, ami zavarta őket Merkelben: „Alábecsültük őt” – hangzik a mantra, amit a tagoktól hallani lehetett. Ennyiben konzervatív volt a paktum. Mindamellett tartalmi kérdésekben korántsem volt ez igaz.

Kevés ezzel összehasonlítható kör létezik, melyeknek tudunk valamit a létezéséről. Az 1970-es években Bernhard Vogel és Werner Remmers tartományi politikusok körül szintén megalakult egy kör, amely elsősorban a kezdeményezőkhöz nevével kapcsolódott össze. Ennek a tagjai is szokatlanul sikeresek voltak. Kötőanyaguk a katolikus egyház volt és a laikusként való elkötelezettség az egyház felé. Az 1980-as években a Kohl kancellárságával szembeni kritikus szemléletük szintén az egyetértést fokozta. Ehhez a körhöz tartozott a korábbi miniszterelnök Erwin Teufel és Alois Glück, a bajor parlament egykori CSU frakcióelnöke, aki ma a Német Katolikusok Központi Bizottságának (ZdK) az elnöke. Friedrich Kronenburg korábbi Bundestag-képviselő és ZdK-főtitkár is az alapító tagok egyike. A későbbiekben felvették még többek között Norbert Lammert parlamenti elnököt, Annette Schavan egykori szövetségi oktatási minisztert, valamint Dieter Althaus hajdani türingiai miniszterelnököt. E kör tagjai még ma is találkoznak egymással. Már 1984-ben felhívták magukra a figyelmet egy könyvecske kiadásával. *Ahogy élni akarunk*, hangzott a vitairat címe, amely a CDU modernizálását volt hivatott előbbre vinni. Alois Glück a környezetvédelemről írt, Bernhard Vogel az élet védelméről és Erwin Teufel a családi életéről, és már akkoriban leírta a választási szabadságot arról, hogy a nő vagy a férfi végezhesse a gyerekneveléssel járó

munkát. Azóta a Remmers-Vogel-kör főként egyházon belüli kezdeményezésekkel hívja fel a figyelmet magára, a szűkebb politikai életben már nem játszanak szerepet.

Az teljesen ismeretlen, hogy ma milyen körökben beszélnek csendben és titokban a Merkel utáni időkről. Vannak, akik szerint ezeknek a köröknek az ideje lejárt. Ám az is feltételezhető, hogy a hatalom új előterei és hátsó udvarai többé-kevésbé titokban, láthatatlan módon most is alakulnak. A párton belül úgy hírlik, hogy az LSU (Leszbikusok és Melegek az Unióban) elnevezésű szövetség egyre jelentősebbé válik, mint párton belüli egység. A partijaik manapság fontosabbak, mint például a CDU jelentéktelenné vált Kelet- és Nyugatnémet Egyesületének (OMV) találkozói. A jövőbeli kancellárok és miniszterek, miniszterelnökök és szövetségi elnökök ma is meg fogják találni egymást, kapcsolatot fognak keresni egymással és szövetségeket fognak kötni. Ott van a BACDJ, a Kereszténydemokrata Jogászok Szövetségi Munkaegyesülete, a Diákunió vagy a Kereszténydemokrata Egyetemi Hallgatók Köre (RCDS). A csoportdinamikai és aktiváló szerepük mellett valamennyi szerveződésnek megvan az a feladata is, hogy politikai és a hatalomhoz vezető úthoz, azt egyengető eszközként funkcionáljon. Lehetőleg nem túlon túl nyilvánosan.

A nyilvántartott tetemek halála – tagok, hívek, választók

A hagyományos szerkezetű tagsági párt válságban van. A néppártok vége, különösen a CDU-é, már az 1998-as választási vereség után megjósolható volt. De a pártot temető harangok némák, Mariam Lau, a *Zeit* újságírója például optimistán írt a CDU-ról, mint az „utolsó néppártról”. Lehet, hogy igma van. Ami azonban biztosan látható, az a tagok – és a választók – megfogyatkozása. Ez minden nagy pártra jellemző. Az 1990-es évek elejének tetőpontja óta, amikor 750 ezer tagot számlált a CDU, folyamatosan zsugorodik a létszám. Először 2012-ben esett 500 ezer alá a taglétszám. Ez olyan érték, amelyet a párt növekedési szakaszában, az 1970-es évek elején értek el először. Attól kezdve – az általános társadalmi politizálódás korában – kerek tíz éven belül megkétszereződött a tagok száma.

Az, hogy az SPD-ben még drámaibb a fizető párttagok számának visszaesése, csupán gyenge vigaszt jelent a CDU-központban, a Konrad Adenauer Házban. A szociáldemokraták taglétszáma az 1970-es évek vége óta majdhogynem megfeleződött, és most körülbelül egy szinten áll a CDU-val. Emellett az SPD-ben, mint tradicionális pártban még más szerepe van a pártkönyvnek, mint a CDU-ban a párttagságnak, amely elsősorban tiszteletbeli tagságú pártként jött létre. Ahhoz, hogy szövetségi szintű összehasonlítást lehessen végezni, hozzá kell számítani a kereken 150 ezer bajorországi CSU-tagot is,

mivel jól ismert, hogy ott a CDU-nak nincsenek saját szervezetei, így tagjai sem.

Helmuth Kohl korábban, első lépésként tömegszervezetté tette a CDU-t, ahol a legitimáció és a döntéshozatal, valamint a párton belüli élet a tagságra épült. Visszaemlékezéseiben arról ír, hogy az első pártgyűléseken, melyeken részt vett, visszatétellel mustrálgatták, hogy ő, az ifjanc Kohl, meg merészelt szólalni, és odáig merészkedett, hogy elmondja a véleményét. Az ilyen magatartás esetén a régi CDU-ban gyorsan körbejárt volna a pártot károsító ifjú tettének híre. A CDU-nak lassan meg kellett tanulnia a párton belüli pluralizmust.

Vitatott kérdés, hogy mennyire terheli a pártot a taglétszám zsugorodása. Elrettentő elemzések szerint havonta ezer főt veszítenek. Ám a halálozások messze felülmúlják az aktív kilépéseket. Egyes számítások szerint 2019-ig a CDU-tagok száma 300 ezer alá csökkenhet. De rossz dolog-e ez? A számok pozitív értelmezése, ami a pártstratégiák között terjed, a következőképpen hangzik: jóllehet a szervezett bázis zsugorodik, a megmaradt tagok ezzel szemben egyre elkötelezettebbek. A Konrad Adenauer Alapítvány 2007-es tagtanulmányában Viola Neu politológus még azt a következtetést is levonja, hogy a néppárt válsága körüli vitát „újra kell kezdeni”, mivel a tagság jelentése megváltozott az egyes személyek számára. Úgy véli, hogy miközben ma az „aktív alakítás” áll előtérben, „a pártmunka szociális-társas motivációi” veszítenek a jelentőségükből.

Korábban maga a tagság volt az érték, önmagában is szociális elkötelezettség, ma az, aki nem aktív, az haszontalannak számít. Ez a jelenség más rokon egyesületekben is megvan. Röviden szólva az úgynevezett „élettelen papír”, vagyis

az, aki szerepel a tagnyilvántartásban, de semmit sem csinál, nem aktív tag, manapság már nem részesül tiszteletben. A ma jelmondata a következő: aktív vagy nem vagy. Ennek ismeretében a csökkenő taglétszámok más megvilágításban jelennek meg. Jóllehet ez az érvelés nyugtatóként szolgálhat a pártapparátus számára – de az az igazság, hogy a taglétszám zsugorodása egy összetársadalmi jelenség, ami a szakszervezetektől a pártokon át az egyházakig jellemző. Ugyanakkor a régi „tagpárt” logikájának és mechanizmusainak változnia kell.

Az észak-rajna-vesztfáliai tartományi választási küzdelem során a választási menedzsereknek eszébe jutott egy választási gag. A kampányban nemcsak a választókért kell versengeni, hanem új tagokért is. Valamennyi CDU-funkcionárius névjegyének hátoldalára rányomtatták a CDU tagsági felvételi kérelmét. Így egészen mellékesen valakit taggá lehetett szervezni. A tagtoborzás a CDU-nál – és különösen a Junge Unionnál – mindig is együtt járt némi tréfálkozással. Nemcsak a szövetségi kampányok tartoznak ide, hanem a helyi „stratégiák” is. Például az 1980-as években a vidéki uniós szervezeteknél némelyek egy sörálátétre pingált aláírással párttaggá válhattak. Néhány berlini út, egynémely társas hétvégi rendezvény arra szolgált, hogy emelje a szimpatizánsok és a választók létszámát: váljanak CDU-taggá, kötelezzék el magukat a párt mellett, legalább a nyilvántartásban ott legyenek, mint tagok. Ezek voltak a taglétszám növekedését biztosító módszerek. Még ma is megvannak a tagtoborzásnak ezek a vidámabb formái. Nagyvárosi környezetben is rendeznek partikat ilyen céllal. Csakhogy – épp a tagság és az elkötelezettség fogalmának megváltozott értelmezése miatt – az ilyesfajta beleéptetések önmagukban már nem elegendőek. Már nem elég, ha szórakoztatjuk azokat tagokat, akikkel politikailag egy nézetet vallunk. Ma a politikai érték az, hogy „tenni is

kell valamit". Ezért a Berlinben a Prenzlauer Allee-n székelő helyi CDU-szervezet életre hívta a „Prenzl-emberkéket”. A helyi unió tagjai, mint „Prenzl-emberkék”, konkrétan segítenek ott, ahol nincs elég pénz vagy munkaerő valamit megcsinálni. CDU-pólokba öltözve a munkacsoport nekiindul, és az egyik napközi otthonban lefesti a falakat, kitakarít egy iskolában vagy egy óvodában játékházikót épít. Ez – az Unió-aktivisták szerint – nem csupán konkrét segítséget jelent, hanem hozzájárul a helyi CDU pozitív imázsának kialakításához is. A régi Unióban ez valószínűleg nem így történt volna, hanem segített volna a „hálózat”, a kapcsolati rendszer. Akkor talán a helyi Kolping család lett volna az „építőbrigád” – amely természetesen nagyrészt CDU-tagokból állt volna.

Nem csupán a taglétszám változik drámaian, hanem a tagság szerkezete is – és a tartalmi alapállás is a CDU programjával kapcsolatban. A pártkutatók meghökkentő látletele erről így hangzik: a CDU tagjai már nem tükörképei a pártszimpatizánsoknak vagy a CDU-t választóknak. Ám végeredményben a szimpatizánsok és a választók fontosabbak, mint a tagok. Vagy nem így van? A központi hatalmi gépezet számára mindenképpen. A CDU-párttagok és a lakosság társadalmi összetétele soha nem fedte egymást, de mostanság már egyre nagyobb a programbeli, mentalitásbeli és személyes szakadék a kettő között.

Ez különösen feltűnő a nemek tekintetében. A tagoknak csupán a negyede nő, míg a választók között ők vannak többségben. A 2009-es Bundestag-választáson mintegy 37,5 százalék volt az Unióra szavazó nők aránya, a választóknak csupán a 31,3 százaléka volt férfi. Ez vezetett a 33,8 százalékos összeredményhez. Egyetlen másik pártnál sem volt ilyen nagy a különbség a női és férfi szavazók között. Úgy tűnik, hogy

Merkel stratégiája inkább a nőkkel hozható jobban kapcsolatba, a nőket mozgatja meg.

Thomas Strobl baden-württembergi CDU tartományi elnök eközben a nők kérdésére tette meg pártja jövőbeli feladatává. *(Thomas Strobl jelenleg Merkel egyik elnökhelyettese, és a baden-württembergi kormány belügyminisztere, egyben miniszterelnök-helyettes. – A szerk.)* A 2011-ben elveszített tartományi választások után – Zöldpárti-SPD kormány alakult – széles körű depresszió uralkodott a CDU szülőházájában, Baden-Württembergben. A hatalomvesztés okainak kutatása során önkritikus hangok is hallatszottak. A Junge Union arról panaszkodott, hogy a párt a korábbi önkényes tartományi közigazgatás martalékává vált. A CDU-kormány már csupán a minisztériumi technokraták kiszolgálója volt. A Női Unió egyes tagjai azt mondták, a pártot úgy szervezték, mintha tiszta férfiklub volna. Nem véletlen, hogy a 2011-es tartományi választáson kereken öt százalékkal kevesebb nő szavazott a CDU-ra, mint korábban. A tartomány délnyugati felében a CDU-tagoknak csupán a húsz százaléka nő. Még drámaibb a helyzet a tartományi parlamentben: az ott helyet foglaló hatvan személyből csupán nyolc a nő. Ez még az országos szintű összehasonlításban is siralmasan rossz arány. Ezért hívta életre Strobl a *Fókuszban a nők* elnevezésű projektet. Sőt, 2012-öt a „nők éveként” hirdette meg. Az volt a cél, hogy „férfi szűrő nélkül” hallják maguktól a nőktől, mely témák érdeklik őket. Időközben már megvannak a különféle körkérdések eredményei. A párt tizenkét oldalnyi anyagban fogalmazta meg az ezekből levonható következtetéseket. A kommunális választások listáit lehetőleg az egyenlőségi elvnek megfelelően kell kialakítani. És sokat kell tenni a jó atmoszféráért is a pártban. Meghirdették a *Ki a kocsmái hátsószoba-kultúrából* mozgalmat, és „modern helyiségekben” kell

a pártösszejöveleteket tartani, ahol a női tagok is jól érezhetik magukat. „Söröző helyett kávézó” – ez lett a jelszó. Ám Strobl, aki a párt egyes részeiben egy bizonyos macsó kultúrára panaszkodott, olykor kritikák ösztűzébe is kerül. Néhány (férfi) párttag azt mondja, nem kellene annyira nyílt piacra kivinni a párt ügyeit. Mások (nők) a nem teljes szívűségét vetik a szemére. A Női Unióban szabályszerű „düh iratok” keringtek, melyekben Casanovának gúnyolják Stroblt, aki jóllehet fut a nők után, a hatalmat és a pozíciókat mégsem akarja megosztani velük. Nő nem lehet a tartományi gyűlés elnöke, nő nem lehet főtitkár. Ha ez komolyan szóba kerülne, azonnal vége lenne a nők megértésének. „Amíg nincsenek női CDU-tagok, és nincsenek nők, akik a nyilvánosság előtt is komoly hivatalokat látnak el, addig a női választók annak fogják látni a CDU-t, ami valójában: egy régimódi férficsapatnak, amely nem akarja, és fél, hogy a hölgyek lepipálják őket” – hangzik a südbadeni női unió körzeti szervezete egyik írásának egy részlete. Strobl felismerte a probléma gyökerét, hogy a nők nélkül már délnyugaton sem lehet néppártot alakítani. Ám a változás nem lesz könnyű. Amikor néhány héttel korábban Freiburgban új CDU-s parlamenti jelöltet kellett javasolni, a kameruni származású Sylvie Nantcha (30) és a szász nemesi gyökerekkel rendelkező Matern von Marschall Bieberstein báró (50) álltak szemben egymással, mint a 281-es parlamenti választói körzet jelöltjei. Fekete a fehér ellen – aligha lehetett volna nagyobb a kontraszt. A *Stuttgarter Zeitung* szerint a „helyettes körzeti vadászmester” kimagasló fölényrel győzött „a migránsok sikeres integrációjáért” síkraszálló asszonnyal szemben. A delegáltaknak nem volt kedve „a zöld életstílushoz történő közeledéshez”, amivel a báró erélyesen szembefordult. Az Unióban a nők kérdése néha összekapcsolódik a modernizálás kérdésével – ami bonyolulttá teheti a helyzetet. Az új választások

fogják megmutatni, hogy a CDU az új jelölttel visszaszerzi-e a direkt mandátumokat az idillikus „zöld metropoliszban”. (Matern von Marschall Bieberstein a 2013-as parlamenti választáson megszerezte a szavazatok 34,9 százalékát, és a freiburgi körzetből a CDU színeiben – 15 évi CDU-s vereség után – közvetlenül bekerült a Bundestagba. – A szerk.)

A győzni akarás és a sikeres politikai működés széles és sokoldalú tagszerkezetet követel meg, de a tagság és a népesség különbözősége lényeges gondja a CDU-nak, és bizonyos tekintetben valamennyi pártnak ez az egyik leglényegesebb problémája. Ez az életkori struktúrában is különösen jól látható. Az 1990-es évek közepétől erőteljesen megnőtt a CDU-tagok életkori átlaga. Jóllehet ez a folyamat párhuzamos az általános demográfiai átalakulással, de a pártok bizonyos értelemben mégis megelőzik ezt a trendet. A már említett tanulmányban ez áll: „Amíg 1993-ban a CDU-tagoknak körülbelül a harmada volt hatvan éven felüli, addig 2006-ban ez már pontosan a fele.” Vagyis a párt „öregebb”, mint az ország, ami szükségszerűen sűrűlődsi pontokhoz vezet. Ugyanez érvényes más jellemzőkre is, különösen a vallási meggyőződésre és a felekezeti hovatartozásra.

A tagok számának eltűnése mellett ott van a választók eltűnése is. 2009-ben 33,8 százalékkal a CDU/CSU a legrosszabb eredményét érte el 1949 óta. A kancellárbónusz ellenére az Unió még 1,4 százalékpontot veszített is 2005-tel szemben. Ezzel a Merkel-párt 2009-ben még azt a minimum értéket sem érte el, amivel Kohl 1998-ban, 16 év után, elveszítette kancellári címét (38,5 százalék). Merkel alulmúlta azt az értéket is, amelyhez a CSU-s Edmund Stoiber vezette el az Uniót 2002-ben (35,1) – ami közismerten nem volt elegendő a kancellári

poszthoz. Emellett a CDU-nak még azt is konstatálnia kellett hogy 2005-höz képest 2009-ben a CDU 0,5 százalékpontot veszített, míg a CSU 7,4-ről 6,5 százalékra esett vissza. *(Megjegyzendő, hogy 2005-ben bajor kancellárjelölt volt Edmund Stoiber személyében, ez feljebb húzta a CSU-t akkor. – A szerk.)*

Ám az Unió összeredményeinek ezen áttekintése túl általános és elkendőzi a mélyben lévő változásokat és jelenségeket. Igaz, hogy egyfelől az Unió a második legrosszabb eredményét hozta a Szövetségi Köztársaság megalapítása óta, ám az SPD-hez képest 1957-től nézve már nem volt olyan nagy a távolság. 2009-ben az SPD 10,8 ponttal maradt le a CDU mögött. A 2005-ös parlamenti választásokon ez pontosan egy százalékpont volt. 1957-ben 18,4 pont volt a távolság a CDU javára. Még fontosabb azonban az Unió értékelése a kialakult nyereségek és veszteségek oldaláról. Itt is megtevesztő a CDU összehasonlíthatóan stabilabb értéke. Jóllehet országos szinten csak fél százalékot veszített, ez egy olyan érték, amely csak statisztikai tartománykiegyenlítődségből fakad. A CDU ugyanis hozzá nyert az új tartományokban és veszített a régiókban. Választási elemzésében Viola Neu a következőket írja: „Ezzel az Unió az egyetlen párt ezen a választáson, amelynek az eredményei keleten és nyugaton nem ugyanabba az irányba haladnak.” A régi tartományokban (Nyugat-Berlin nélkül) 2,8 százalékpontot veszít az Unió, az újakban viszont 3,9 pontot nyer. A Konrad Adenauer Alapítvány számításai szerint ez a tényállás még egyértelműbb eredménnyel zárul, ha Berlint (Nyugat-Berlint) kihagyjuk a számításból. Ekkor az új tartományokban 4,5 pontot nyer és a régiókban 2,8 pontot veszít.

Tehát a CDU a régi tartományokban elveszítette a parlamenti választásokat (26,7 százalék), az újakban viszont megnyerte (29,8 százalék). 1990 és 1994 óta először volt újra jobb a keleti eredmény, mint a nyugati érték. Szászországban

és Thüringiában szokatlanul erősen, 5 százalékkal erősített be a CDU. Persze országos szinten számolva ez nem így esik a latba. A CDU országos eredménye 27,3 százalék volt. Az „emelőhatás” nem számottevő. A CSU a második legnépesebb tartománnyal, Bajorországgal, a bajor veszteségek ellenére az összességében elért 33,8 százalékra húzta fel az uniós összeredményt.

Bajorországban átlagon felüli volt a 6,7 pontos CSU-veszteség. A „mínuszos tartományok” második helyén Baden-Württemberg, a CDU anyaországa állt. A Sváb Alpok és a Felső-Rajna-árok között 4,8 százalékpontot veszített a CDU. Ez az Unió alapvető problémája: a régi CDU-fellegvárakban tapasztalt nagy veszteségek. Ott, ahol a CDU lényegében otthon van. Baden-Württembergben sok CDU-követő az FDP-hez állt át, és ez a párt néhány választói körzetben 18 százalék körüli eredményeket tudott elérni. Megfigyelők a nagy koalíció elhibázott középosztály-politikájára vezették vissza ezt a jelenséget. A CDU-választók polgári szövetséget szerettek volna, és azért váltottak át az FDP-re, hogy felkínálják az Unió számára „az áhított koalíciós partnert” a nagykoalíciós SPD helyett. Ez a barátok közötti választási segítség jobban sikerült, mint akarták. A 2013-as évben, amikor is a felmérések szerint nagyon rosszul állt az FDP szénája, akkor a CDU-nak is magára kellett gondolnia, és meg kellett szereznie a „második szavazatokat” is. Ezért kevesebb segítséget nyújtott az FDP számára, mint 2009-ben. Ez a tendencia 2013 elején egyértelműen megmutatkozott az alsó-szászországi választásokon is.

A taktikai választási magatartásról szóló találgatásoktól eltekintve nyilván sejthető, hogy mindeneke előtt az Unió törzsválasztói csalódottak. Éppen az anyatartományokban lettek a legnagyobbak a veszteségek. Ezt nem lehetett elhárítani

a „diaszpóratereken” kialakult szimpátianövekedéssel. Erwin Teufel még kiélezettebben fogalmazna: Jóllehet szükségzerű volt nyitni az új választói rétegek felé, ám a hű követőket nem lenne szabad ezzel hergelni. A baden-württembergi veszteségek nem kompenzálhatók azzal, ha máshol növekedés tapasztalható. Ha a CDU a hagyományosan baloldali Brémában is többletet ér el, akkor megkérdézheti magától, hogy mit csinált „rosszul” a törzstartományában.

A törzsválasztók már nem annyira fontosak a választáskutatók számára. Inkább amolyan „kiegyenlítő tendenciákat” jeleznek. Ennek során lassan eltűnnének a választói rétegek közötti határok. Jól illusztrálja ezt egy női választó kijelentése, aki elmagyarázta, hogy még ingadozik a CDU, illetve a Baloldali Párt (Die Linke) között, Angela Merkel személye vagy a Baloldali Párt igazsága között. Valójában az ilyen teljesen eltérő alternatíváknál minden választási prognózis és minden választási küzdelem nehéz. „A választók és a pártok kapcsolatai lazábbak lettek, ez mind a törzsválasztói gárda csökkenéséből, mind a határozatlan szavazók számának növekedéséből jól látszik”, írja Viola Neu, a Konrad Adenauer Alapítvány szakértője. De ő is elismeri, hogy még nem tűntek el teljesen a régi „társadalmi konfliktusvonalak”. A katolikus templomba járók többsége továbbra is az Unióra szavaz. Talán némelykor az empirikus kutatás is eléri a határait. Előfordulhat, hogy már nem egészen időszerű dolog törzsválasztónak lenni, és lehet, hogy az emberek nem akarják, hogy így ismerjék őket – a CDU-ra szavazóknak mindössze a 14 százaléka vallja magát törzsválasztónak. De lehetséges, hogy az alapvető szimpátiák mégsem tűntek el még teljesen, és hozzájárulnak nemcsak egy párt mellett, hanem az ellene szóló döntéshez is. A CDU néhány törzsválasztója átlagon felüli mértékben fordított hátat a pártnak. A katolikus CDU-választók közötti

veszteség három-négy százalékpontra tehető (elemzéstől függően), a teljes veszteség 1,4 százalékpont. Az Adenauer Alapítvány összeállításából emellett kiolvasható, hogy jóllehet az összes választónak csupán a 32 százaléka katolikus vallású, a CDU-választóknak a 42 százaléka vallja magát ezen valláshoz tartozónak. A katolikus választóknak összesen a 44 százaléka szavaz az Unióra. Ez egyértelműen átlagon felüli, de mindamellett csökkenő tendenciát mutat.

Elfordulnak a katolikusok egyre inkább a CDU-tól, ahogy azt az egyházban hallani, vagy ahogy azt az úgynevezett „elkötelezett katolikusok munkacsoportja” állítja? Jóllehet empirikusan látszólag bizonyítható ez, de analitikusan is érdemes utána nézni. Egy bizonyíték amellet, hogy a katolikusok között már nem annyira jellemző a CDU-homogenitás, a katolikus FDP-választók száma. 2009-ben öt százalékkal emelkedett. Senki nem gondolna arra, hogy a katolikusok egyre inkább úgy érzik, a liberális FDP képes képviselni az érdekeiket. Sokkal inkább az az általános trend rajzolódik ki a katolikusok között is, hogy a CDU-tól az FDP-hez adták a „második szavazatukat”, ami 2009-ben végül is a CDU-t károsította. Röviden: a katolikusok egyáltalán nem katolikusként választanak. A vallási hovatartozás napjainkra egyértelműen elveszítette a választási döntésre gyakorolt hatását.

Továbbra is a katolikusok a CDU legismertebb és szinte már klisészerű fölényben lévő választói. Az úgynevezett katolikus miliőben kimagaslóan nagy mértékben volt jelen a CDU-szimpatizánsok, választók és tagok identitása. Ezideig ez az azonosulás a társadalmi életre is jellemző volt. Mind vertikális, mind horizontális síkon a CDU uralta a terepet. Így nemcsak szövetségi szinten választották a CDU-t, hanem tartományi és községi szinten is a keresztény pártra szavaztak. Éppígy

a politika előterére is kiterjedt ez a tartalmi és gyakran személyes homogenitás. A katolikus szövetségekben, az egyház vagy az egyesületi rendszer grémiumaiban olyan személyek voltak a hangadók, akik a CDU-hoz is közel álltak. Ezek az összefonódások jelentették a CDU sikerének titkát, és ezek voltak a párt egyik legfontosabb szerkezeti elemei. A milió nem volt teljesen uniformizált és egységes, de ez egyfajta folytatása volt az alapító évek uniós elképzeléseinek. A CDU egy finom összekötő hálózatot hozott létre a társadalmon belül, így képes volt időben érzékelni, felfogni – és irányítani a hangulatokat, az érzelmi állapotokat, illetve a véleményalakító folyamatokat. „Az Unió sokáig lényegesen tehetségesebb volt abban, hogy összeolvadjon a választókkal, mint a szociáldemokraták”, írja Franz Walter, Christian Werwath és Oliver D’Antonia a pártól szóló elemzésében.

Ez a miliórendszer ilyen módon többé már nem működik. Ám ennek nem maga a párt a fő oka, hanem a társadalmi alszerkezetek felbomlása. Most éppen e miliók, ezzel együtt a CDU választói rétegének szétbomlasztása van folyamatban. A választáskutatás folyamatosan „nivellálódási tendenciákról” ír. Ez azt jelenti, hogy a választók egyre jobban hasonlítanak egymásra. Míg harminc évvel ezelőtt már messziről fel lehetett ismerni egy CDU- és egy SPD-választót, nem csupán a megjelenése, hanem a habitusa, az életstílusa és a cigaretta- illetve autómárkája alapján, ez ma már kiegyenlítődik. Ma mindenki mindent választhat – és bármit szívhat. De hogy a választók egymáshoz hasonulásának vajon mennyiben lesz az a következménye, hogy a pártok is egymáshoz hasonlóvá válnak, arról még érdemes beszélni. Igaz ugyan, hogy csökken a pártok kötőképesége és identitás-létrehozó képesége, ugyanakkor megvan az identitás utáni és a megkülönböztethetőség utáni vágy. Vagyis tessék, itt van egy dilemma, ami

máris felmerült: ápolni kell a márkát – de vele együtt lehetőleg mindenkinek is tetszeni kell. Korábban egy opeles élete végéig Opelrel járt, esetleg a modellek terén lépett mindig előrébb. Ma megeshet, hogy Golfot vásárol – vagy egy koreai márkát.

A jellegzetes katolikus milió felbomlását elsősorban a mérséklődő egyházi kötöttség, a társadalom úgynevezett elvilágiasodása erősíti tovább. A demográfiai változás és a folyamatosan terjedő kilépési hullámok következtében az egyházak összezsugorodnak, ám az abszolút veszteség nem annyira terhelő, mint a hittől való lassú elfordulás, valamint az egyre lanyguló azonosulás a hittel és az egyházzal. Jelenleg kereken 24 millió katolikus él Németországban. Ez megközelítőleg annyi, ahányan 1955-ben a régi szövetségi köztársaságban is voltak. De míg ez ma körülbelül a lakosság harmadával egyenlő, addig 1955-ben kereken a népesség felét jelentette. A népességnövekedés és az újraegyesítés következtében rövid ideig kissé emelkedett a katolikusok száma. Ám döntő az össztársadalommal való viszony és a belső strukturáltság. A felekezet nélküliek csoportja főként 1990 óta foglal el jelentős helyet az egyháztagok mellett. A milió hanyatlása a templomba járók számán látható igen jól. Míg 1950-ben az egyháztagoknak kereken a fele járt rendszeresen misére, addig ez ma már csupán 13 százalék. Azonban a templomba járás megszűnésével az azt követő délelőtti sörözés is eltűnik. A falusi kocsmá törzsszatalánál elfogyasztott vasárnapi sör főként vidéken volt olyan, mint a kereszténydemokrata csoportosulás és akaratformálás egyfajta ősi rituáléja.

Az egyház – mennyiségileg és a mentalitást illetően – visszavonulóban van és ez a CDU-nál különösen erősen csapódik le. 1969-ben az erősen az egyházhoz kötődő katolikusok aránya a CDU választói között még meghaladta a 40 százalékot, majd

2009-re 11 százalékra esett vissza (Adatok: Forschungsgruppe Wahlen). Ugyanakkor az egyházhoz való kötődés és az egyháziasság a párt lényeges tényezője marad. Azok a katolikusok, akik szoros kapcsolatot ápolnak az egyházzal, továbbra is többséggel a CDU-ra szavaznak, ám ez a csoport egyre zsugorodik. 2009-ben a katolikusok 44 százaléka választotta a szövetségi választásokon a CDU-t, ez a 33,8 százalék összeredményt tekintve egy jelentősen jobb eredmény. A Konrad Adenauer Alapítvány egy 2009-es felmérésében a CDU-választók 12 százaléka jelentette ki azt, hogy egy héten legalább egyszer elmegy a templomba, az SPD és az FDP esetében ez mindössze 3 százalék, a Zöldeknél viszont 5.

Ami a hit témáit illeti, még mindig a CDU-hívők a legvallásosabbak. Ez utóbbi vizsgálat alapján az Unió-követők majdnem kétharmada talál „vigaszt és erőt” a hitben. 50 százalékuk hisz a halál utáni életben. Más pártok követői lemaradnak ebben a tekintetben. De az egyháziasság kérdése egészen más, az egyházhoz való kötődés és ezáltal a kölcsönös vonatkozási és kapcsolódási pontok még a vallásosak körében is eltűnőben vannak. Mindazonáltal a CDU választóinak 33 százaléka ért egyet a kijelentéssel: „Vallás igen, egyház nem”. Egy kisebbség, de a CDU választóknak még mindig a 33 százaléka nem (!) ért egyet azzal, hogy az egyházi vezetőknek nem kellene megpróbálni „befolyásolni a kormány döntéseit”. 38 százalék véli úgy, hogy az egyház álláspontjait nagyobb súllyal kellene figyelembe venni a CDU-ban.

Ha a statisztikákban még mélyebben utánanézzünk az egyházi miliőnek, akkor látszik, hogy még mindig érvényes: minél vallásosabb, annál jobb az Uniónak. Csakhogy a megközelítőleg rendszeres templomba járók aránya (akik minden vasárnap elmennek) az összes választónak mindössze a nyolc százalékát teszi ki. A választásra jogosult lakosság körében már csak

hat százalék a rendszeres katolikus templomba járók aránya. Ebből a hat százalékból 2009-ben még 67 százalék a CDU-ra szavazott. Ez 2005-ben 72 százalék volt, ami öt százalékpontos visszaesést jelent. Ez azt jelenti, hogy a magmiliőben továbbra is nagy az elfogadókészség, csakhogy az elvilágiasodási folyamat miatt – ahogy Oskar Niedermayer politológus nevezi –, állandóan olvad ez a csoport. Niedermayer szerint az Unió törzsválasztói gárdájában tapasztalható erőtlenség másik oka az, hogy a helyi előljárók, méltóságok pártjaként naggyá lett mozgalom a tagpárttá válás miatt kevésbé erősen tudja megkötni „a helyi elitet”. Emellett a háború utáni időkben a CDU törzsválasztók számára meghatározó volt a sikeres szocializációban, és ez alapja volt a lojalitásnak. De a törzsválasztói gárda tagjai fokozatosan ki is halnak.

Mennyiben tekinthető a Merkel-párt új programja a viszonylagos választási vereségek okának, lehet-e ezt empirikus adatokkal bizonyítani? Niedermayer úgy látja, hogy ezek elriasztják a „konzervatív törzsválasztókat”. Karl-Rudolf Korte politológus egy bizonyos „reprezentációs hézagról” beszél. Egy 2012-ben az Allensbach Intézet által végzett felmérésből, melyet Thomas Petersen értékelt ki, látható az is, hogy a „törzsválasztó”, ha lehetséges, nem minden tartalmi kérdésben vesz fel annyira klisészerű pozíciót, mint gondolnánk. És fordítva is érvényes lehetne, hogy azok a választók, akik nem feltétlenül választják mindig a CDU-t, éppenséggel olyan nézeteiket is képviselnek, melyeket a régi katolikus miliőnek lehetne tulajdonítani. Az intézet vizsgálatában egyrészt tartalmi pozíciókra kérdeztek rá, másrészt három csoportba sorolták a megkérdezetteket: CDU-törzsválasztók, CDU-peremszavazók valamint potenciális CDU-szavazók. Peremszavazók alatt azokat értik, akik számára jöllehet a CDU a szimpatikus párt,

de el tudják képzelni, hogy másik pártra szavazzanak. Potenciális CDU-választók, vagy „bevándorolók” azok a személyek, akik elsődlegesen egy másik pártot jelölnek meg, nem a CDU-t, de elképzelhetőnek tartják, hogy a CDU-ra szavazzanak.

A „C” (mint „keresztényi”) betűre vonatkozóan elsőre kijózanító az eredmény. A törzsválasztóknak csupán a 42 százaléka tartja „nagyon fontosnak”, hogy egy párt általánosságban a „keresztény alapelvekhez igazodjon”. A peremválasztók körében (akiket CDU-orientált határozatlan szavazónak is nevezhetnénk) már csak 25,6 százalék ez a szám. A potenciális választóknál még egyszer megfeleződik az érték. A második értékelési szintnél természetesen már viszonylagossá válik ez a szétáramlás. Mindhárom csoportban kereken 35-40 százalék vallja azt, hogy a keresztény elnevezés „még mindig fontos”. Ez azt jelenti, hogy a „C” betűt semmi esetre sem lehet egyedüli márkanévként felkínálni a törzsszavazók számára.

Annál a kérdésnél, hogy mi várható el egy politikustól, aki keresztény értékekért száll síkra, a CDU-tól függetlenül egy messzemenően egységes kép rajzolódik ki. A megkérdezettek a társadalom szemében gyengékért való kiállást nevezték meg első és legfontosabb pontként. Kereken hetven százalékkal mindhárom csoport ezt a tulajdonságot nevezte meg, mint a keresztény személy lényeges ismertetőjegyét. Második helyre a család került. Meglepő módon a harmadik helyen a „jog és rend”, az ötödiken pedig a szabadságért való síkraszállás áll. A törzsszavazók 50 százaléka a szabadságra törekvést tartja a keresztény politikus lényeges ismertetőjegyének. A maga kereken 50 százalékaival a tolerancia is előkelő helyen áll a törzsválasztók szemében. Mindemellett mind a törzsválasztók, mind a potenciális CDU-szavazók fontos keresztény témának tartják a terhességmegszakítás elleni fellépést.

Meglepő eredményt mutat a lista vége. A születés előtti vizsgálatokat elutasító magzatvédelem témáját csupán 27 százalék tartja „keresztényinek”. Mindazonáltal a törzsszavazóknak még mindig a 42 százaléka tartja a „C” betű ügyének a homoszexuális párok jogi egyenlősítésének elutasítását.

Hasonló témákat értékeltetett ki az Allensbach Intézet a „konzervatív” kifejezést kutatva. A „jog és rend” mindhárom szavazói csoportnál az első helyen áll, amikor egy magát „konzervatívnak” valló politikussal szembeni elvárások osztályozásáról van szó. Ennek értékei 75 és 85 százalék között mozognak. Abban is egységes véleményt alkot mindhárom választói csoport, hogy a migrációs kérdésben mi várható el a „konzervatív” politikusoktól. A külföldiektől meg kell követelni, hogy alkalmazkodjanak a német kultúrához, ez egy alapvető konzervatív törekvés. Meglepő módon a szabad vásárlásokért való síkraszállást is „konzervatív” témának minősítették. Ezzel szemben a hadkötelezettség újra bevezetését a törzsszavazók már nem tartják lényegesnek a konzervatív programhoz. Még a három szintes iskolarendszer sem szerepel az első helyeken.

Összehasonlításként megvizsgálták azt a képet is, amit a CDU közvetít magáról. Mi az, amiért az Unió különös módon síkraszáll? Itt az európai egyesítés szerepel a lista első helyén. A törzsválasztók kerek hetven százalékkal, a másik két szavazói csoport szintén mintegy hatvan százalékkal említi ezt a témát. Aztán rögtön a második helyen a „jog és rend” tisztelete áll, mint olyan ismertetőjegy, amely különösen jellemzi a CDU/CSU-t. A törzsszavazók 61 százalékban nevezik meg ezt, a peremszavazók és a „bevándorlók” ritkábban. Végül a harmadik helyen a családpolitika áll az Unió listáján. Itt is mind a három szavazói csoport úgy látja, hogy ez a téma különösen meghatározza a C-pártot. Ha megnézzük a végeredményt,

meghökkenítő a társadalom gyengéiért való síkraszállás besorolása. Az a téma, amit különösen keresztényinek tekintenek, a megnevezések húsz százalékával az utolsó helyen áll a CDU értékrendjében. Még maguk a törzsszavazók sem azonosítják túl erőteljesen a szociális oldallal az Uniót. Mindemellett itt még különbséget tesznek a „szociális állam” és az elesettek, szegények segítése között. Másfelől különösen a törzsválasztók azonosítják a szociális államot az Unióval, míg a másik két szavazói csoport ezt nem így gondolja.

Egy harmadik lépésben a személyes előnyöket és pozíciókat veszi szemügyre a vizsgálat. Itt különösen a törzsválasztók szorgalmazták a párt keresztény irányultságát. A törzsszavazók 42 százaléka keresztény beállítottságot szeretne, míg a többi csoport húsz százalékon áll vagy azalatt ebben a kérdésben. Másfelől az iszlámmal való kapcsolatot tekintve mindhárom csoport meglepően egységes. Mind a törzs-, mind a peremszavazók többségében elutasítják az iszlám ünnepnepnap bevezetését. A kereszténység előnyben részesítését szintén mindannyian többé-kevésbé egyformán pártfogolják. Egyértelmű eltérések természetesen felmerülnek a választói csoportok között az egészen személyes, hitet és beállítottságot érintő kérdésekben. És mindezen eltérések ellenére a politikai ügyeket illetően meglepően sok közös vonást lehetett találni. A törzsszavazók 75 százaléka vallja azt, hogy hisz Istenben. A peremszavazóknál ez 65 százalék, a potenciális csoportnál pedig még mindig 48 százalék.

Az Unióra szavazók teljes spektrumát tekintve a hit még erős gyökerekkel rendelkezik. Vagyis a hiányzó egyházi hovatartozás és az eltűnő milió önmagában nem lehet mérvadó a „C” betű súlyozásának és az ezt magában foglaló dolgoknak a kérdésében.

A bizonytalanság bacilusa – programok, értékek, stílusok

A bizonytalanság, a döntésképtelenség miatti aggodalom újra és újra felmerül és uralja a CDU-ról folytatott párbeszédet. Időközben a Merkel-féle CDU-t már teljes mértékben annak szinonimájaként kezelik, hogy a kereszténydemokrácia „anything goes” („Tégy, amit akarsz”, „Minden megengedett”) irányba változik. Ez igaz az alapelvek szintjén is, mint konkrét kérdéseknél is. Amikor Angela Merkel 2009-ben egyedül volt Anne Will vendége, és az újságíró nő megpróbálta kitapogatni ezt a jelenséget, a kancellár asszony egy olyan kijelentést tett, amely azóta szállóigévé vált a párton belül, amikor arról van szó, hogy bizonyítani kell, mennyire hajlékony nézeteiben a pártelnök. „Olykor liberális vagyok, olykor konzervatív, néha meg keresztényszociális – és ez jellemző a CDU-ra is” – mondta. Egy jellegzetesen merkelei mondat. Annyira igaz, mint amennyire félreérthető. Jóllehet a párt a tetteit tekintve „néha ilyen, máskor olyan”, a hallgató számára ez teljesen ingadozó álláspontnak tűnik.

Sokan, sokban hozzájárultak ahhoz, hogy kialakult ez a karakternéküliség, bizonytalanság a pártban. Igaz, hogy mindig Merkel volt a kiinduló pont, akkor is, ha egyáltalán nem egyértelmű, melyik irányba is kellene haladni egy karakteresebb profil kialakítása felé. A párton belüli vitákat is a profilalkotás vágya jellemezte. Míg 2012 nyarán e téren még

a konzervatívok voltak hangadók, akik egy meg nem határozható, erőteljesebb profilra akarták rávenni a pártot, addig 2012 őszén már ismét az újítók voltak előnyben, akik az Unió beporosodására panaszkodtak, és a nagyvárosokban regisztrált választási vereségek után a CDU „urbanizálását” követelték. Voltak, akik az Unió immár toposszá vált „szociáldemokratizálódását” fájlalták, míg mások úgy érzékelik, hogy a Zöldek betörték a polgári miliőbe, és ez ellen megfelelő küzdelmet követelnek.

Ennek a párton belüli kötélhúzásnak természetesen nem lehet győztese. Akkor legalább a felére csökkenne az Unió. Amúgyis legalább két oldalnak van igaza. A CDU-nak vonzó-nak kell tűnnie a nagyvárosokban, emellett az is fontos, hogy a Fekete-erdő falvaiban egyedüli kapaszkodó maradjon ezekben a zavaros, modern időkben. Anne Will azt kérdezte az interjúban Merkeltől, hogy szerint nem viselkedik-e félénken, elfogódottan a pártjával. Ő felismerhetően nem egy katolikus Rajna menti nő, válaszolja Merkel, majd egy kissé barátság-talanul hozzáteszi, nem aggódik amiatt, hogy a fekete-erdei helyi CDU-szervezetekben nem tisztelik. Azaz: megint egy „is-is” válasz.

A nagyváros utáni sóvárgás

Amikor 2012 októberében a CDU számára vereséggel végződött a stuttgarti főpolgármester-választás, egy rövid, de annál hevesebb vitát váltott ki a kérdés, hogy vajon a párt elveszítette-e a kapcsolatot a vélhetően nagypolgári miliővel, pontosabban: a nagyvárosi életérzéssel. Az utóbbi években Stuttgart mellett hét további nagyvárosban is arra kényszerült a kereszténydemokrata polgármester, hogy vegye a kalapját.

Ezek között van Frankfurt, Hamburg és Köln is. És jöllehet mindig regionális okokat hoznak fel, ebben a sorban mégis kivehető egy folyamat, vélte néhány hírmagyarázó. Hirtelen már nem volt elég modern a CDU, pedig előtte mindig azok uralták a vitát, akik erősebb konzervatív lépéseket követeltek az Unióban.

Merkel a modernizáló, hozzá kellene igazodnia a pártnak, figyelmeztet Petra Roth (CDU), aki sok éven át volt Frankfurt főpolgármestere. Roth utóda nem kereszténydemokrata. A CDU-jelölt, akinek Roth helyébe kellett volna lépnie, Boris Rhein hesseni belügyminiszter (*jelenleg tudományos miniszter – A szerk.*), valószínűleg nem értette meg, milyennek kellene lennie a CDU politikájának egy nagyvárosban. Roth a kereszténydemokrata nagyvárosi identitás női eszményképe. Egyik interjújában elmondja, hogy véleménye szerint hogy működik a CDU-spárgázás. Természetesen a CDU-ban ő sem volt kétségbevonhatatlan, de „háboríthatatlan” maradt, mivel „megnyertem a választásokat, és ezzel mandátumokat szereztem a tagtársaknak”. A hatalom szabadságot ad, véli Roth. „Roth mondhatott, amit akart. Igaz, hogy suttogtak, amikor síkraszálltam a külföldiekért, az integrációért, a drogpolitikáért, az egész napos iskolákért vagy a nők emancipációjáért. De ezek olyan témák, amelyekkel egy modern nagyvárosi párt-nak foglalkoznia kell. Ha egy nő vagy egy férfi szavahihe-tősséggel tölti meg ezeket a témákat, akkor meg is választják. Akkor ez máris a CDU politikájává válik. Fordítva már más-ként néz ki a dolog.”

A CDU nyilvánvalóan egyfajta vetítőfelület volt, és ma is az, amelyen különféle vágyak és követelések tükröződnek vissza. Ulf Poschardt, a *Welt* újságírója azt szeretné, hogy az urbanizációs vitában ismét jobban érvényesüljön az Unió mindenképpen meglévő modernsége. Valósággal védőbeszédet tart egy még

coolabb CDU mellett. „Az Uniónak és az FDP-nek múzeumról múzeumra, melegdiszkóról melegdiszkóra kell támadnia a balosok témáinak fennhatóságát. A szövetségi kormánynak meleg külügyminisztere, vietnami származású alkancellárja, kerekesszékekben ülő pénzügyminisztere és egy keletnémet, gyermekeket len kancellár asszonya van: „Sehol a világon nincs a fennálló hatalomban ekkora különbözőség.” És az újságíró újra megerősíti azt a régi vágyat, hogy a konzervatívoknak végre intellektuálisan is képesnek kell lenniük az elégedettség érzésének nyújtására. Ez a Kohl-érában egy végtelenségig ismételt örökzöld téma volt. Poschardt ezt írja: „Hiányzik a modern polgári projekthez szükséges nagy ígéret. Aki a városokban nem tudja ezt a mesét elmondani, azt hamarosan már vidéken sem fogják meghallgatni.” De létezhet egyáltalán egységes „mese”, ha majd mindenhol különbözőség uralkodik?

Oswald Metzger egy pártok közötti vándorló. Az 1970-es években az SPD-hez tartozott, majd húsz évig a Zöldeket erősítette, részben a parlamentben is. Jelenleg a CDU tagja, elsősorban az Unió gazdaságpolitikai irányultsága tetszik neki. Kellemetlen embernek számít, és új pártjában eddig nem sikerült annyira gyökeret vernie, hogy valamilyen posztra jelölnek. Emellett kritizálja is új politikai otthonát, modernizálást követelve. Saját változékonysága jól összehasonlítható a CDU bizonytalanságával. Ám számára az Unió túlságosan „színtelen és jellegtelen”. „Jóllehet az Unió a programját tekintve Angela Merkel alatt annyi irányváltozást élt át, mint egyetlen más párt sem, a többiekénél sokkal régimódibbnak tűnik”. A CDU a „marketing-címkeje ellenére már nem annyira életrevaló” – írja Metzger az elveszített stuttgarti választások után. Ám hogy ezzel mire gondol, azt már nem lehet pontosan megmondani. Nem csak a nagyvárosiak boldogulnak jól az életben.

Jens Spahn (jelenleg a pénzügyminisztérium államtitkára – A szerk.) münsterlandi parlamenti küldött képviseli a Bundestagban az CDU egyik legfontosabb fellegetvárát. Hazai választóközrözte, Borken/Steinfurt az országos szintű eredmény-összevetésben igazi húzó lónak számít. A vidékről származó politikus ennek ellenére arra vágyik, hogy pártja még modernebb legyen. A 33 éves férfi meg van győződve arról, hogy a CDU imázspröblémája még számára, a holland határ közelében fekvő idillikus környezetben is kárt okoz. A vidékiesseget ki kellene porolni a pártból. „Az Egyesült Államokban azért is veszítették el a republikánusok a választásokat, mert a régi fehér ember pártjának számítottak. Sajnos mi sem vagyunk messze az ennyire egyoldalú felfogástól. Ezért aztán jobban vissza kell tükröznünk a társadalmi valóságot” – magyarázta nemrégiben a *Spiegel*nek. Ennek értelmében szeretné, ha több nő lenne a pártjában, és szívesen látna nagyobb igényt is a modern élet felé. „Emellett az is segítene, ha a parlamentből mindannyian erőteljesebben részt vennénk a berlini életben. Sokaknál mintha verseny folyna, hogy legközelebb ki fog a Reichstag mellett lakni. Berlint jobb híján a repülőtértől a kormányzati negyedig tartó taxiútról ismerjük.” Spahn szidja képviselőtársait, ő maga nyilvánvalóan egész jól csinálja ezt az ide-oda csapkodást. Éppúgy ismeri a fővárosi klubokat, mint ahogy a katolikus Liboriusz-ünnep rajongójaként Paderbornban beismerte homoszexualitását.

A CDU modernizálói elsősorban a CDU régimódinak talált arculatához kötik a választási vereségeket és a rossz eredményeket. A zöld miliőben a CDU még mindig „a szülők pártja”, és mint ilyen, nem választható, jóllehet „a politikai célok hasonlóak, ám eltérő összefüggésekből erednek”, írja Matthias Zimmer frankfurti képviselő egy stratégiai iratban. Úgy látja,

a nagyvárosokban a Zöldek a CDU fő ellenfelei, ugyanakkor elismeri, hogy az Unió és a Zöldek közötti választóvándorlás még „kimondottan korlátozott”. A Zöldek és a CDU között az életérzés a legnagyobb akadály. Bár az Uniónak nem volna szabad a választókhoz polgári-nyájaskodva közelednie, ugyanakkor mégis fel kellene vennie egy hatásosabb urbánus életérzést.

Zimmer arra panaszkodik, hogy eddig a nagyvárosokban, vagyis Berlinben, Hamburgban, Kölnben és Frankfurtban csupán a hatvan éven felüliek között érhetők el 30 százalék fölötti választási eredmények a CDU számára. A CDU nemcsak a harminc év alattiaknál gyengélkedik, hanem a 30–50 évesek körében sem sikerül érvényesülnie, akik általában normális családi életet élnek, és inkább polgári életvitelt folytatnak. A városokban még nem könyvelték el „családi pártnak” a CDU-t.

Zimmer azt akarja, hogy a pártja megelőlegezze az új polgári közép életérzését. Ehhez azt javasolja, hogy az Unió is legyen képes mondjuk egyedülálló szülőknek rendezett találkozókat szervezni. „Nem sokat használ, ha a család széthullására panaszkodunk; azokban azok a társadalmi folyamatok is felelősek, melyek a politikai lehetőségeken kívül állnak. Ám ez természetesen a kereszténydemokrata önértelmezés egyik alapvető kérdését is érinti: Létezik még saját formáló erő és társadalompolitikailag alakítandó igény, vagy teljesen elavult a hagyományos dolgok védelmezésének, illetve a jövőbeli dolgok alakítási szándékának ezen módja.” Zimmer a CDU céljának nyilvánítja azt is, hogy erősebben hatni kell a társadalomban zajló individualizálási tendenciák ellen, és fel kell tartóztatni „a közösség szétesését”. Ezért a CDU számára fontos téma a városi társadalomban való összetartás, és be is kell mutatnia ezt. Ezzel szemben a Zöldeknek, mint

pártnak le kell vetnie a „demonstratív kamaszkortagadás” álarcát. Az életérzés áll akadályként a Zöldek és a CDU között, miközben az életstílust éppen a művelt polgári habitus és a polgári életkörülmények határozzák meg. Az a bosszantó, hogy a CDU a felelős a megerőltető dolgokért, a Zöldek pedig a kényelmesekéért, emiatt is szavaznak rájuk. Ezért a CDU-nak meg kell törnie a „túlságosan egyszerű kettősséget azok között, akik az életkörülményekről gondoskodnak, és azok között, akik az életminőségért felelősek”.

A nagyvárosi Unió körüli vita nem új keletű. Már az 1970-es és 1980-as években is szó volt erről. Azzal, hogy a kormány Berlinbe tette át a székhelyét, az új fővárosban a már ott élő és inkább kispolgárinak és nyárspolgárinak talált közeg a CDU-t is megfertőzte. Az ezredfordulón a Hugenották elnevezésű csoport szerzett nevet magának a CDU-n belül. Az újonnan Berlinbe költözők e csoportja meg akarta változtatni a Diepgen-Uniót. Az egykori lázadók még ma sem számítanak teljesen büntetlennek a legendás főpolgármester megdöntésében. *(Eberhard Diepgen, CDU-politikus, 1984–1989 és 1991–2001-ig sikeres kormányzó – egyesítő – polgármestere volt Berlinnek. 2001-ben a berlini bankválság miatt – ami hatalmas terhet rótt a berlini költségvetésre – az ellenzék összefogott és megbuktatta Diepgent, és megválasztotta Klaus Wowereit SPD-politikust kormányzó polgármesternek. – A szerk.)* Nem sok maradt az egykori nyugtalanságból. A berlini CDU eddig minden külső segítséget elhárított, és a saját erejére épített. Ez inkább az egyes körzetekben és városnegyedekben és azok nagyvároson belüli provincializmusában gyökerezik, mint a nagy egészre való rálátásban. Mindamellet az ősb-berlini Frank Henkel újra előre vezérelte a berlini CDU-t, amihez Klaus Wowereit gyengesége is hozzájárult. *(Frank Henkel a berlini SPD-CDU nagykoalícióban*

2011 óta a belügyminiszter. A 2016 szeptemberi választásokon a CDU – így Henkel is – kikerült a kormányzásból. – A szerk.) És néhány politikai területen a párton belüli modernizálási szárny képviselőjévé küzdötte fel magát. Így a berlini CDU integrációs irata, melyet többek között Burckhard Dregger, a legendás hesseni „jog-és-körend-vezér”, Alfred Dregger fia dolgozott ki, egy új kezdetet jelentett. Hirtelen a CDU Berlinben elkezdett foglalkozni a szorító „migráns témával” – mindenféle fintorgás és a rendőrség bevetése nélkül. Persze ez nem volt teljesen új a berlini Unió számára. Richard von Weizsäcker főpolgármester 1981-ben Barbara Johnt iktatta be Németország első migránsügyi megbízottjaként. John 22 éven át töltötte be ezt a pozíciót. Az Unión belül pozíciójával nagy népszerűsége azonban nem tett szert.

A nagyvárosi CDU kísérleti laboratóriumának természetesen ott kell lennie, ahol az általános vélemény szerint a legdivatossabb a városi élet. A Prenzlauer Berg már régóta nem az egyetlen avantgarde negyed a fővárosban, az úgynevezett színpad tovább költözik – keletre, a Friedrichshain felé vagy vissza a nagypolgári nyugat régi peremkerületeibe, Neuköllnbe vagy a Weddingbe. Ám a Prenzlauer Berg még mindig a Bio-nade-polgárság szinonimája, amely a méregdrága bio-szupermarketeket társadalmi vívmánynak tartja. A Schönhauser Allee lakásai magasan túlszárnyalják a nagyváros ősi nagypolgári szegleteinek árszínvonalát. Sokan laknak ott olyanok, akik az ide költöző minisztériumokban és hivatalokban találtak munkát, s akik számára a tisztviselői minőség abszolút együtt jár egyfajta államkritikai önteltséggel. Természetesen vannak még őslakosok és más új-berliniek is. A korátlag összességében igen alacsony – ami kedvezőtlen a konzervatív CDU számára. A parlamenti választásokon az Unió Pankow

választóközterében, melyhez a Prenzlauer Berg is tartozik, 17,2 százalékot ért el. Ez a 2005-ös eredményekhez viszonyítva egy alacsony, 2,8 százalékos emelkedés. Ám a CDU még ezzel is a negyedik helyen végzett a pártok rangsorában. A győztes a baloldal lett 27,5 százalékkal, őket követték a Zöldek 19,8 százalékkal. Az SPD került a harmadik helyre 18,2 százalékkal. El kellett viselnie a tényt, hogy eredményei a felére estek vissza, 16,3 százalékot veszített. Wolfgang Thierse SPD-veterán választóköztere a baloldali Stefan Liebichhel szemben elvesztette a közvetlen mandátumát.

Ha megvizsgáljuk azoknak a szavazóhelyiségeknek az eredményeit, melyek az említett helyeken, Kollwitzplatz és a Helmholtzplatz sarkain vannak, akkor még rosszabb a helyzet a CDU számára. Ott nyolc-kilenc százalékra csúszott vissza az Unió, miközben a Zöldek 38 százalékig lendültek előre. A negyedik helynél itt sehol nem telt többre, az SPD és a Linke (a baloldal) is megelőzi az Uniót. Hatalomtechnikai szempontból a Prenzlauer Berg az Unió pincéje, nincs még egy hely, ahol rosszabbul állna a szénája. – As

Ami az életérzést illeti, a Schönhauser Allee helyi CDU-szervezetének, úgy tűnik, sikere van. Az unionisták immár hagyományosan a Gleimstraßen lévő indiai étteremben üléseznek. A Goa II elnevezésű helyiség tulajdonosa Muhammad Iqbal. A muszlim vallású férfi egyben a helyi Unió elnökhelyettese. Az ő szemében a CDU családi és vállalkozói párt, ezért annyira vonzó számára. Amikor a CDU összeül a hátsó szobában, gyakran több mangó lassit kell kimérnie, mint amennyi sört. Ezt már az új életérzéshez lehet elkönyvelni, amit az Eifelben vagy a Fekete-erdőben hasztalan keresnénk. Iqbal 1956-ban Lahóréban, Pakisztánban született. A hazájában is aktív volt politikai téren, a PPP (Pakistans People Party) főtitkári posztját töltötte be. 1979 tavaszán, Bhutto

miniszterelnök meggyilkolása után politikai menekültként el kellett hagynia Pakisztánt, életrajza szerint így került (Nyugat-)Berlinbe. 1993-ban megkapta a német állampolgárságot és a CDU tagja lett, 2003 óta vesz részt a helyi szövetség elnökségében.

A Kiez-mezőnyben (*külvárosi kerületek* – A szerk.) Stephan Lenz a CDU elnöke, egy 44 éves katolikus a Mosel menti Cochemből. Lenz a berlini képviselőház tagja. Iqbalon kívül szinte minden elnökségi tag negyven körüli, sokan politikusok. A nagy pártnak már egy ilyen kicsi egységében is „menedzselni kell a sokféleséget” és a kormányzás így talál a bázisára. Eike Letocha is az elnökség egyik tagja. Letocha az LSU-nak, az Unió lesbikusait és melegeit tömörítő szervezetnek a berlini elnöke volt, és máig az elnökség tagja. Emellett Letocha Kristina Schröder nőjogi miniszter személyes referense. Tehát kicsiben már létezik a CDU nagyvárosi párt. Egyébként a helyi szövetség taglétszáma folyamatos növekedésnek indult. Körülbelül 130 tagja van, ami majdnem kétszerese a tíz évvel ezelőtti adatnak. Egy még külsőbb kerületben, az egykori keleti városrészben, Berlin-Hohenschönhausenben Martin Pätzold CDU körzeti elnök arról panaszkodik, hogy a CDU-t néha „cikinek” tartják. A 28 éves közgazdászdoktor még húszéves sem volt, amikor belépett a CDU-ba. 21 évesen már helyi elnök volt. Időközben a CDU tartományi elnöke, és parlamenti mandátumra törekszik. A város keleti felének kereszténydemokrata missziós területein jók a fiatalok érvényesülési lehetőségei. Néhány idősebb CDU-veteránt nagyon meglep, amikor az unokaik polgári értékekről és keresztény emberképről beszélnek – és nem is emlékezhetnek a fal ledöntésére. Pätzold „társadalmi lelkiismerettel bíró liberális-konzervatív” nevezi saját magát. Ehhez hozzá tartozik némi „büszkeség” amiatt, amit Németország a háború

és az újraegyesítés után elért, valamint a homoszexuális élet-társi kapcsolat jogi egyenlősítése miatt. Ebben már nincs ideológiai probléma.

A konzervatív rejtély

A Prenzlauer Berg és a nagyváros vagy – személy szerint – Petra Roth politikai ellentéte Erwin Teufel. 14 éven át Baden-Württemberg miniszterelnöke volt. Személyiségével, magatartásával és politikájával mindent megtestesít, amit országszerte a CDU-val kötnek össze. Teufel tősgyökeres sváb, a beszédéből le lehet szűrni a származását. Katolikus, de az 1960-as éveket jellemző liberális módon. Konzervatív, ám nem dogmatikus, nyílt hozzáállású, olyannyira, hogy a mai Zöld miniszterelnök, Winfried Kretschmann őt nevezi a példaképének. Baden-Württemberg a talán legfontosabb CDU-anyaország – volt. 1991-ig. Akkor – húsz év után – a CDU elveszítette egyeduralmát, és ettől kezdve koalíciókban kormányzott. Végül 2011-ben elveszítette a kormányzati vezetést és a kormányzati részvételt is, melyet a Zöldek nyertek, és éppen Kretschmann vett át.

Kretschmann egy Spaichingen nevű kis településen született, ahol sokáig Teufel volt a polgármester, és ahol ma is él. Egyikük sem kimondottan nagyvárosi ember. Mindketten pártjuk különféle áramlatainak moderátorai. Teufel már fiatal frakcióelnökként lefektette a mesterművét. Ő moderálta a vitatott miniszterelnök és egykori haditengerészeti bíró és Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP)-tag, Hans Filbinger távozását, és az inkább gazdasági-liberális beállítottságú Lothar Späth megválasztását. A nemzeti-konzervatív elem fokozatosan eltűnt a pártból, amihez éppen a Filbinger ügy és Filbingernek a múltja felé mutatott hajthatatlan magatartása

járult hozzá. Tehát Teufel is pártjának modernizálója volt, ő vezette el addig a pontig, amikor néhányan a környezetében lehetségesnek, sőt, kíváncsnak tartották, hogy Baden-Württembergben létrejöjjön egy fekete-zöld koalíció.

Amikor 2011 nyarán Erwin Teufel a szónoki emelvényhez lépett és a Senior Unió berlini kongresszusán beszélt, politikai nyugdíjas lett, mert egyik CDU-utódja, Günther Oettinger és Stefan Mappus sem őrizte meg az örökségét. Az egész párt szenved a baden-württembergi Unió 2011 márciusában elszenvedett veresége miatt. Nem utolsósorban azért, mert erős délnyugati CDU-eredmények nélkül el sem képzelhető a szövetségi szintű parlamenti többség. Ám Teufel olyan beszédet tartott a szenior párttagok körében, amely elsősorban őt mutatja be szenvedő félként. Drasztikus módon panaszkodik a párt helyzetére. Kimondottan az egykori modernizáló az, aki túl soknak tartja pártjának változásait. Teufel figyelmeztet a CDU-arculatra, az emlékezésre. Ahogy mondja, nem hallgathat tovább, és aki az előző hónapokban találkozott vele, az láthatta, hogy a düh teljesen felhalmozódott benne. A kancellár asszony iránti lojalitása régóta visszatartotta attól, hogy szót kérjen. Ez konzervatív lojalitás volt, amely elsősorban a hivatalnak szólt, nem annyira a személynek. Az ember nem feketíti be a kancellárját és pártelnökét. Alapjában.

Teufel tartalmilag elsősorban a társadalom- és gazdaságpolitikával, szállt szembe, valamint a család- és oktatáspolitikával. A következő mondatban foglalja össze a beszédét: „A CDU-nak újra az egyszerű emberek pártjává kell válnia.” Számára ez a „C-re történő összpontosítást” jelenti. Végül is keresztény mivolta miatt lépett be a pártba. Így hangzik a követelménye: „A CDU nem hordozhatja a címerében a „C” betűt, ha nem összpontosít rá.” Számára abban áll a keresztényiség, hogy a gazdaság szolgálja az embert, és nem fordítva.

Keresztényi, ha a családpolitikában a gyermek van a középpontban, és nem a szülők érdekei. Teufel bosszankodik a szülői gondozópénz miatt, ami szerint nem szociális lépés. Mérges a felsőtagozat (Hauptschule) megszüntetése miatt, és az Európa-politikát is kritikusan látja. Beszéde egy olyan férfi kiáltása, aki válsághelyzetben látja a pártját: „A CDU jelenleg messze elmarad a lehetőségeitől. Ezért törzsszavazói gárdáját újra hívekké kell tennie.” A CDU-nak nem panaszkodnia kellene a hitnek meg a hithez és az egyházhoz való kötődésnek a visszaeséséről, hanem „a politikáját kellene az emberek sorához igazítani”.

Teufel beszéde megjelent a *Frankfurter Allgemeiner Sonntagszeitungban*, és országszerte nagy port kavart. Egy tipikus nyári uborkaszazon vitáról van szó, a kancellár asszony még szabadságon, közben mindenki róla és arról beszél, hogyan irányítja a pártját és a kormányt. Ami minden többé vagy kevésbé konkrét és tartalmi kritika mellett megmarad, az Teufelnek, a régóta szolgáló pártembernek a nagymértékű kedvetlensége. Ez egy érdekes érzés, ami őt és másokat is meglep. Egy érzés, hogy elcsúszik mellettük a pártjuk, hogy olyan változások indultak el, melyek túlságosan erőteljesek.

Az általános panaszkodás újra és újra visszatért a „C”-től való eltéréshez, ahhoz, hogy a mindennapos, gyakorlati politika megtagadja a kereszténységet. Ez jelenik meg az ismert konzervatív dominikánus lelkész, Wolfgang Ockenfels írásában, amely a következő beszédes címet kapta: „Das hohe C” (A magas C). Martin Lohmann újságíró is azt írja „Das Kreuz mit dem C” (A kereszt a C betűvel) című könyvében, hogy a párt eltávolodik az igényeitől. Aztán ez a gyakran határozatlan, a programot érintő kudarc abban az érzésben csúcsosodik ki, hogy a Merkel-féle kancellárság kormányzása elhalad a CDU maga mellett, maghasadást okozva ezzel az Unióban.

Az elemzéseknek ez a módja összekapcsolódik az egyházhoz és a valláshoz való hozzáállással, az életvédelem kérdéseivel és Ursula von der Leyen családpolitikájával. *(Ursula von der Leyen 2013 óta védelmi miniszter lett, a családügyi miniszter Kristina Schröder. – A szerk.)* Vagy a „neoliberális” vagy a neoszocialista családpolitikára panaszkodnak. A hadkötelezettség eltörlésére. Az energiafordulat és az integrációs politika szintén izgató téma. Merkelnek a „pápakritikaként” elhíresült nyilvános kijelentését is újra meg újra előhozzák, amely a Williamson ügy csúcspontján hangzott el. *(Merkel a rendkívül heves tiltakozások nyomán egyértelmű állásfoglalásra szólította fel a Bajorországból származó pápát egy holokauszttagadó tradicionalista püspök, Richard Williamson kiközösítésének visszavonása ügyében. A kiközösítés visszavonásának vatikáni bejelentése ugyanis éppen a holokauszt emléknapjára esett. – A szerk.)* Úgy tűnik, Merkel ezzel a felszólítással olyan fájó pontot talált el néhány konzervatív-katolikus CDU-kliensnél, hogy az erre való visszaemlékezés még 2013-ban, négy évvel később is haragot váltott ki belőlük.

Ami megmarad, az elsősorban a képtelenség egy konzervatív ellentervezetre. Azt is mondhatnánk, a konzervatív spektrumból hiányzik az általa szidalmazott egység és ütőerő. Ez jól láthatóvá vált 2012 nyarán a Teufel-féle vita második kiadásakor, amikor az úgynevezett Berlini Körnek kellett volna megalakulnia – és kudarcot is vallott abban, hogy megfogalmazzon egy „nyilatkozatot”, amely a meghatározhatatlan érzésből konkrét politikai vádpontokat állíthatott volna fel.

Végül 2012. november 2-án a Christean Wagner, hesseni frakcióelnök által kezdeményezett Berlini Kör sajtókonferenciát hívott össze a modern Berlin, Berlin Hotelbe, amely a Klingerhöferstaßen lévő CDU-pártközpont közelében fekszik.

A médiaérdeklődés óriási volt, a New York elnevezésű teremben nem is jutott hely minden újságírónak. Ha a helyszín elárul valamit a rendezvény jellegéről, akkor azt mindenképp, hogy az, ami konzervatív, nem feltétlenül régimódi. A hotelben uralkodó átható dizájn annyira agresszív, hogy a színes zűrzavarban alig képes megnyugodni a tekintet. „Az emberek világos válaszokat, iránymutatást és vezetést várnak a politikától” – magyarázza Wagner az új konzervatív kör motivációját. „Ha Unióként mélyreható politikai erő akarunk maradni, akkor nem szabad, hogy a korszellem határozza meg a cselekedeteinket.”

Hogy ez mit jelent, az tisztázza a „helymeghatározást”, melyet Wagner négy társával együtt előadott. Már a nyilatkozat első mondataiból kiderül, hogy mi a konzervatív elemzés alapkérdése: az elveszített választások. Az elhalványuló hatalom. Tizenegy elveszített tartománygyűlési választás, négy CDU-miniszterelnök menesztve az állami hivatalokból, elveszített főpolgármester-választások. És végül a 2009-es, a legrosszabb CDU parlamenti választási eredmény 1949 óta. Ezen változtatni kell. Az Unió konzervatívjait és modernizálóit egyaránt a siker, a hatalom utáni vágy egyesíti. Ezért is van, hogy a vita nem igazán egzisztenciális. Személyesen jól megértik egymást. A konzervatív Wagner és a liberális Matthias Zimmer együtt foglal helyet a hesseni CDU elnökségében. A választási siker érdekében mindketten koncepciólagosan elmélkednek a CDU jövőjéről. Emiatt határozták el, hogy közösen megfogalmazzanak egy iratot arról, hogyan tud sikeres lenni a CDU a 2013. szeptember 22-i hesseni választásokon.

Így hát azon a reggelen a New York teremben kedves és barátságos társaságként mutatkozik be a Berlini Kör. Itt nincsenek konzervatív meggyőződésű aknamunkások, akik egy alapvetően más irányba akarnak terelni az Uniót. „Az Unió

konzervatív értékrendet valló gyökerének erősítése a Berliini Kör egyik fontos, de nem kizárólagos célja” – hangzik a manifesztumban. Az Unió valamennyi gyökerének meg kell erősödnie. Egyetlen olyan szó sem került bele az iratba, amely nyíltan támadná az Uniónak ezt vagy azt a kormányzati lépését. Amikor az egyik úriember helytelenítette az azonos neműek élettársi kapcsolatának jogi egyenlősítését, Wagner azonnal a szavába vágott: természetesen a diszkrimináció valamennyi formáját elutasítják.

A Berliini Kör nagyobb programhűséget követel, ám az utóbbi évek CDU-programjának elcsúszzásait már a konzervatív pragmatikusok sem akarják visszafordítani. A nyilatkozat leszögezte, hogy az Unióban már egyáltalán nincsenek szélsőségesen konzervatívok, de legalábbis nem rendelkeznek hivatallal és mandátummal. Így a Berliini Kör nem követeli a bejegyzett élettársi kapcsolat eltörlését, amit tíz évvel ezelőtt a CDU még elutasított. Ehelyett dicshimnuszokat zengenek a házasságról és a családról, mint a társadalom alappilléreiről, ami senkinek nem okoz fájdalmat. Egy másik téma az élet védelme, amivel más országokban a legnagyobb mozgósító erőt és figyelmet vívják ki a konzervatívok: A Berliini Kör számára ez csupán egy mondatot ér. Az élet védelme minden életszakaszban „elsőbbséget” élvez. Nem követelik az abortusztörvény felülvizsgálatát, nem beszélnék az eutanáziáról, még a biomedicina etikai problémáiról sem esik szó. Ez valóban a korszellemmel ellentétes lenne, és még az Unión belül is eléggé partvonalra helyezné magát ezzel az ember. És még a konzervatív körön belül sem lehetne ezekről a kérdésekről egyezsége jutni. A Berliini Kör nem egy német Tea-Party-Bewegung – és nem is látni ilyesmit a láthatáron. *(Utalás az USA-beli, 2009-ben alakult konzervatív protest-mozgalomra. – A szerk.)* Az is túlságosan egyértelmű

a szereplők számára, hogy jóllehet az abortusz téma fontos, mégis teljesen használhatatlan a politikai siker szempontjából. Egyedül a CDL (Christdemokraten fürs Leben, azaz Kereszténydemokraták az Életért) próbálja meg naprendi ponton tartani a témát – viszonylag elhanyagolható sikerrel.

Ez a bátortalanság az Európa-témában is jól kirajzolódik. Talán a kancellár asszony Európa-politikájának egyértelmű kritikájával lehetne erősebb arculatot teremteni az Unióban. A görög megmentési politika veszélyei miatti aggodalom és az európai integráció instabilitása és vezethetlensége miatt félelmek szintén táptalajra találnának a lakosság körében. Emellett – Merkel kudarca esetén – némi hatalmi perspektíva is együtt járna ezzel a programmal. Wolfgang Bosbach is ott ül a Berlin, Berlin Hotelben. A parlamenti képviselő és frakciójának belső szakértője a legismertebb elhajló. A legutolsó – Görögországot megmentő – szavazásnál nem a frakcióval szavazott, emellett a Berliini Kör országosan legismertebb tagja. Elmondása szerint konzervatív, de nem akarja, hogy folyton arról kérdezzék, mit is jelent ez. Az európai mentési intézkedések részleteinek kritikája egyéni hozzáállásáról ad képet. A Berliini Körnek nem célja ennek a bosbachi véleménynek az átvétele. Legalábbis Wagner egyetlen alkalmat sem hagy ki, hogy ne dicsérné Angela Merkel európai szerepét.

Tehát ha válság uralkodik az Unióban, akkor talán az, hogy még a lázadók sem bíznak a lázadásban.

A Berliini Kör megmarad az elvont kritikai megfogalmazásoknál és néhány kis oldalvágásnál. A durva támadásoknak nincs helye. „A liberális-demokratikus vezetői kultúra fogalmának politikai konkretizálását” követelik. Ennek a fogalomnak a tartalommal való megtöltése lenne szerintük a helyes válasz a párt tagjainak széleskörű orientálására.

Ezzel összefüggésben azt követelik, hogy az Alaptörvényben legyen rögzítve a német nyelv kötelező használata. Többet nem.

A Berliini Kör megszervezése mögött álló öt különböző politikusi karakter jól illusztrálja azt a sokféleséget, amit a polgári-konzervatív jelleg magában foglalhat. A nyilatkozat alapját Thomas Dörflinger szociálpolitikus, fekete-erdei parlamenti képviselő szolgáltatta. Az 1965-ös születésű, eredetileg újságírónak készülő Dörflinger már egy évvel korábban is elkészített egy iratot, melyet megvitatás céljából a hasonló meggyőződésű kollégái elé tárt. Ez az irat még erőteljesebben szociálpolitikai irányba ment, mint a Berlin, Berlin Hotelben bemutatott nyilatkozat. Dörflinger a Kolping-hálózat szövetségi elnöke. Kétszázötvenezer taggal, országsszerte 2600 helyi Kolping-családban a Kolping-hálózat jelentős egyházi szervezetet jelentett és jelent ma is. Egykor fontos kötőelem volt az egyház és a CDU között. A kabát hajtókáján lévő Kolping-jel a vidéki régiókban a sikeres kereszténydemokraták kötelező ismertetőjegye volt.

Ám a Kolping-hálózat politikailag olyan, mint az egyház és a politika társadalmi lelkiismerete. A munkanélküliség, a nyugdíjpolitika, a családi kérdések azok a témák, melyek mozgósítják a szövetséget. Az alacsony bérek problémája volt a választási alaptéma, amellyel a Kolping-szövetség a 2009-es szövetségi választási küzdelemben a nyilvánosság elé lépett. Világosan megfogalmazták a törvényben lefektetett minimálbér követelését. Nos, a Kolping szövetségi elnöke is a Berliini Kör tagja. Csakhogy ennek a manifesztumában az áll, hogy „nyomatékosan” elutasítják az államilag meghatározott minimálbért. A CDU politikai lírájában mindez nem ellentmondás. Hiszen a pártnak az az új vonala, hogy bár kell lennie egy alsó bérhatárnak, azt mégsem rendelik el államilag. Ezt már néhány uniós gazdasági szakember is régen felismerte.

Michael Fuchs, a befolyásos parlamenti kör a CDU/CSU-parlamenti frakció kis- és középvállalkozókat képviselő elnöke és a német nagy- és külkereskedelem országos szövetségének korábbi elnöke, Laumann szociálpolitikussal együtt dolgozott az új irányvonalon és erőteljes propagandát fejtett ki tervük érdekében. Mert a szociális és keresztényi irányultságú CDU-tagságon belül már lehetetlen volt nem meghallani a minimálbér utáni kiáltást. Mégis megdöbbenő, hogy egy konzervatív Berliini Kör, amely karakterizálni kívánja a párt arculatát, nem karolja fel ezt a témát, hanem „többi piacért és kevesebb államért” kiált. A Berliini Kör pontosan azt viszi véghez kicsiben, amit az Unió nagyban csinál: mérsékli és csillapítja az ellentéteket.

Thomas Dörflinger mellett Thomas Bareiß ül ott a Berliini Kör pulpitusán. A képviselő szintén baden-württembergi, evangélikus és energiapolitikusként szerzett hírnevet magának. A minimálbért lényegében elutasítja. „A törvényben szabályozott minimálbér a gyengéket és az alacsonyan kvalifikáltakat károsítja, akik éppen csak hogy visszatáltak a munkaerőpiacra. Különösen Kelet-Németország szenvedne súlyosan a minimálbér bevezetése miatt. Ez nem lehet és nem szabad, hogy a célunk legyen”, adja meg a választ egy érdeklődő kérdésre az abgeordnetenwatch.de portálon. Ám természetesen ő is részt vállal a uniós kompromisszumból, amely szerint a bérek alsó határa a bértarifákat megtárgyaló felek – szakszervezetek és munkaadók – kezében van. „A CDU-nak újra garantálnia kell a tiszta gazdasági profilt és a polgáraink belső biztonságát”, mondja Bareiß az egyik interjújában. Ám ez a profil, egy erősebb gazdasági-liberális pozicionálás, éppenséggel nem található meg a Berliini Kör nyilatkozatában. Ez talán az Uniónak lenne fontos. A kör többi küzdőtársával azonban nem lehet megvalósítani ezt. Miért nem védi senki

a lipcsei reformhatározatokat? Ez haragot szülne, de elég éles megoldás is lenne. Ki fog gondoskodni arról, hogy ragaszkodjanak a nagy adóreform és egészségügyi reform tervezetéhez? Ki viseli el az ezzel járó kellemetlenségeket?

Létezik egy radikális-konzervatív gátlás, amely valamennyi német pártnak gátat szab abban, hogy belekezdjen egy jobbos-nacionalista érzületet megmozgató programba. Az ismert történelmi tények miatt van ez a tabu: aki ebbe belefogna, az azonnal kiírja magát a demokratikus pártok közül. De meg is kérdőjelezhető, hogy egy „jobbra nyitás” tudná-e szolgálni azt a célt, hogy újra negyven százalék fölé húzza fel a CDU-t. Ennyiben a Berlini Kör teljesen a CDU hagyományainál maradt. A migrációs politikában sem akarnak visszalépni. Így az olyan megfogalmazások, mint hogy bűncselekmények esetében nem volna szabad léteznie „kulturális bónusznak” vagy „migrációs bónusznak”, annyira igazak, mint amennyire szavazatszerzésre alkalmasak. Azonban ennek a pontnak a hangsúlyozása arra emlékeztetné az Unió migrációpolitikáit, hogy nem pusztán csak kellemes közérzetről van szó: „Ezért nincs semmi keresnivalója a sariának a mi kultúrkörünkben. Ha ebben engedményeket teszünk, akkor ajtót és kaput nyitunk a párhuzamos társadalmak és a párhuzamos igazságszolgáltatás előtt.” Emellett a nyilatkozatukban az is benne áll, hogy a vallásszabadság rendkívül lényeges érték, és a migránsoktól nem volna szabad elvárni, hogy feladják saját kulturális és vallási hovatartozásukat. Erről valószínűleg a CDU valamennyi országos pártkongresszusán konszenzusra jutnának. A CDU-ban jelenleg senki nem beszél nyilvánosan arról, hogy más országokban, például Hollandiában vagy Franciaországban kritizálják a reprezentatív mecsetépítéseket, a fátyolviselést vagy akár a körülmetélés gyakorlatát. (Szinte) egyáltalán

nem hallani ezekről keményebb mondatokat. (Mindez jó két évvel Merkel kancellár 2015. szeptemberi „Willkommenskultur”-politikájának meghirdetése, a Magyarországon rekedt migránsok beengedése előtt hangzott el. Azóta a menekült kérdésben a Berlini Kör radikális fordulatot követel Merkeltől. – A szerk.)

A Merkel-féle politika egyértelműbb kritikáját a „Linkstrend stoppen” („Állítsuk meg a balos irányzatot”) elnevezésű szervezet kezdeményezéseiben látni. Ezt a szerveződést Friedrich Wilhelm Siebeke jogász alapította, aki országos szintű hírnévre tett szert azzal, hogy pártbíróként fellépett Martin Hohmann korábbi parlamenti képviselő kizárása ellen. (A Német Egység ünnepnapján 2003-ban Martin Hohmann beszédének egyes részleteit antiszemitának bélyegezték. A képviselőt ezért kizárták a CDU-ból és a CDU-frakcióból a Bundestagban. – A szerk.) Azóta Siebeke a párt konzervatívabb profilja mellett vállalt kötelezettséget, miközben elsősorban Európa-kritikus hangokat hallat, rámutat a helytelen társadalompolitikára, és megbélyegzi az „eladósított államhoz vezető politikát”. A legprominensebb küzdőtársa Werner Münch, Szász-Anhalt korábbi CDU-miniszterelnöke. A honlap utal a „baráti oldalakra”, közöttük a „Weikersheim Studienzentrum”-ra, amely szintén a konzervatív gondolkodásmód mentsvárának tartja magát. (A Weikersheim Studienzentrum Baden-Württembergben, a Herren von Hohenlohe család weikersheimi kastélyában alakult 2009-ben, és a CDU egyik agytrösztjének számít. Konferenciákat, szemináriumokat szerveznek itt politikai kérdésekről. – A szerk.) Angela Merkel nemrégiben egy regionális konferencián barátságos iróniával üdvözölte a „Linkstrend stoppen” egyik „tüntetőjét”. „Mi már jól ismerjük egymást” – mondta a közönség felé fordulva, miután az aktivista feltett egy kérdést. A kancellár asszony ezzel arra utalt, hogy az aktivista minden beszédénél feltűnik, utazik utána az egész országon keresztül – CDU-rendezvényről

CDU-rendezvényre. Így a „Linkstrend stoppen” röpiratai és zászlócskái már szertartássá váltak – (egyelőre) következmények nélkül.

Erika Steinbachot gyakran nevezik a CDU utolsó konzervatív képviselőjének. Ő is a Berlini Kör támogatói közé sorolja magát, ám nyilvánosan még nem lépett fel ebben a szerepben. Egészen más irányokat követ. Egy kemény szavazási harc nyerte-seként újra nominált frankfurti parlamenti képviselőn és a német elűzöttek szövetségének (BdV, Bund der Vertriebenen) elnökén (2014 decemberéig töltötte be ezt a posztot – A szerk.) jól tanulmányozható, mit jelent valójában az, ha valaki hagyományos-konzervatív pozíciókat képvisel a CDU-ban. A második világháború után kényszeráttelepített, hazájukból elűzött németek mindig is a CDU egyik lényeges tartó pillérei voltak. Az elűzöttek szövetsége még ma is arra hivatkozik, hogy több mint egymillió tagjukkal erősebbek, mint az összes párt együttvéve. Elsősorban a CDU gondoskodott ennek a népesség csoportnak az integrációjáról, és arról, hogy a szenvedéseik ne merülhessenek feledésbe. Ezzel együtt járt a CDU politikájának „jobbfele” tendáló kacérkodása. Maga Steinbach mindig egyfajta békülési folyamatként jellemezte az áttelepítettek sorsával való elkötelezettségét. Ezzel szemben a nyilvános viták során revansistaként lehetett azonosítani. Steinbach „eredendő vétke” az, 1991-es parlamenti szavazása, amikor is az Odera-Neisse-határ elismerése ellen voksolt. Ő maga a tisztázatlan tulajdoni kérdésekkel indokolta a hozzáállását.

A Steinbach körüli vita legutóbb a „Menekülés, száműzés, kibékülés Alapítvány” (Stiftung Flucht, Vertreibung, Versöhnung), az általa és az elhunyt Peter Glotz (SPD) által is kezdeményezett áttelepítések elleni centrum tanácsadói posztjának elfoglalásakor csúcsosodott ki. Lengyelország

tiltakozott Steinbach szerepe miatt, és ez Steibach nyilvános rágalmazásával is együtt járt. Az SPD-ben is terhesnek ítélték meg a szerepét, Steinbach végül lemondott a posztjáról, amiatt is, hogy az új keresztény-liberális kormányzati felállásban nem volt elegendő támogatója. 2010-ben szintén hátralepett a CDU-vezetésből. Ennek oka a pártelnökségben, a háborús bűnökről zajló vita volt. Steinbach félreérthető megnyilvánulásokkal gondoskodott a tárgyalások menetének megmérgezéséről. A jelenlévő párttagok a „történelem meghamisítását” vetették a szemére. Ő pedig a vitakultúra hiányáról panaszkodott. Mindenki ismeri a második világháború előidézőit, mindenki ismeri „a nemzetiszocialista Németország barbár tetteit és azokat a határtalan szenvedéseket, ami ennek következtében Európában tapasztalható volt” – írja Steinbach politikailag korrekt módon a honlapján. De egy barbárság nem lehet mentség a többire, sőt, nem is igazolhatja a többi barbárságot – utalt a német lakosság kegyetlen elűzésére. Steinbach ma is a parlament emberi jogi bizottságában tevékenykedik. Ez nem mindenkinek tetszik, mivel így a német áttelepítettek múltbeli sérelmeit – gondolati-politikai téren – a mai emberi jogi vétségekkel egy szintre állíthatja. Konzervatív hangként azonban még mindig több figyelmet von magára, mint néhány szalonkör. Merkel számára olyan ő, mint egy megbízható külső őrszem. Merkel rendszeresen meglátogatja az elűzöttek rendezvényeit, és ilyenkor a Merkel-kritikus Steinbach természetesen dicséri a kancellár asszonyt. Merkel úgy látja, hogy Steinbachot eddig teljesen félreértették.

Steinbach aktívan twitterezik. Nincsenek félelmei. Még a „shit stormoktól” sem riad vissza. Nemrégiben beavatkozott a Rainer Brüderle körüli „szexizmus vitába” és óvott a nemek közötti klinikai tisztaságú beszélgetésektől. (Rainer Brüderle vezető FDP-politikus állítólag bizalmaskodó megjegyzést

tett egy újságíró nő kebleire, hogy az egy bajor pruszlikot – egy drindlit – nagyszerűen megtöltene. A hölgy titkon feljegyezte a „szexista” megjegyzést, és a Sternben megjelentette. Ez a „Dirndl-Gate” néven elhíresült ügy sok szavazatvesztést okozott 2013-ban az FDP-nek, és hozzájárult a szabad demokraták parlamentből való kieséséhez. – A szerk.) Steinbach szerint azonban a világ szegényebb lenne a „flörtre kész” férfiak nélkül, és ő egyébként is egy emancipált nő, aki meg tudná védeni magát, fejtette ki egyik interjújában a konzervatív politikusnő.

Ez teszi Erika Steinbachot a CDU egyik kivételes jelenségévé. A protestáns pápatisztelő és hegedűs, aki csak a „68-as évek” felbolygatott Frankfurtjában, „Joschka Fischer takarítóbri-gádja” révén kezdett politizálni, újra és újra meglepetést tud okozni kiélezett, gyakran félreérthető megnyilvánulásaival. Ám ezáltal alakulhat ki az, amit arculatnak nevezünk. Nem csoda, hogy Steinbach Alfred Dreggert, a hesseni konzervatív CDU-politikust és régi parlamenti frakcióelnököt tekinti példaképének.

A „C” („Christlich”) betű

2011-ben, amikor újra pezsgő vita folyt a nyilvánosság előtt a CDU „C” betűjéről, Angela Merkel pártelnök egy hétfői napon elővette az elnökség tagjait. Azt kérte tőlük, hogy két-három oldalban mindannyian írják le, mit jelent számukra a párt nevében szereplő „C” betű. Ez mindenkire nézve kötelező! Néhányan megrémültek a házi feladat miatt, és inkább büntetésből kapott feladatnak tekintették. Nem mindenki adott be olyan örömmel egy kisebb teológiai esszét, mint Annette Schavan oktatási miniszter, aki egy Jézus-hasonlatot fejtett ki, vagy

a reggeli rituáléját leíró, az iPadjén olvasott bibliai idézetekkel kezdő Hermann Gröhe. A legtöbben a keresztény emberkép képletébe kapaszkodtak bele vagy olyan márkaidentitásként jellemezték a „C” betűt, aminek az értékekhez van köze. Néhány szöveget munkatársak írtak meg, így a politikai nagyüzemen szokásos keretein belül maradt a dolog. A fogalmazványokat egy brossúrává szerkesztették, amit novemberben, az országos pártkongresszuson szétosztottak a résztvevők között. Mindez alig kapott médiavisszhangot – legfeljebb apró kis adalékként idézték. A „C”-ről folyó viták úgy tűnik, hogy untatják a pártot. És mégis érződik, hogy ez ügyben megerősítésre van szükségük. Nem görcsösen és nem csak akadémi-kusan. Néha a jelképek segítenek. Eddig a „C” betű esetében az egyházakra és a vidéki meggyökeresedett kereszténységre hagyatkozott a párt, ám az egyházak erőteljesen veszítik el a támaszaikat és a keresztény hit is egyre inkább elhalványul.

Miközben a párt, egyház és hit Bermuda-háromszögében keressük a „C” betűt, jó pár feltűnő dologgal találkozunk. Például a Konrad Adenauer Alapítvány vallástanulmánya napvilágra hozta, hogy az Unió-híveknek az élet védelmével kapcsolatos hozzáállása semmiképpen nem katolikus egyházi jellegű. A megkérdezettek 76 százaléka elutasítja, hogy a terhesség-megszakítást „alapvetően tilosnak” kell tartani. És mindezt annak ellenére, hogy a jelenlegi jogi helyzetben is a terhesség-megszakítás alapvetően tilos. A rendszeresen templomba járók körében a törvényes tilalom követelése egyébként kerek ötven százalék, vagyis semmiképpen nem bírnak nagy többséggel a katolikus egyház örök érvényűnek tekintett témájában. Nyilvánvalóan az élet végét érintő etikai kérdésekben is hasonlóan liberálisan gondolkodik az unionisták többsége. Az eutanáziát, amely Németországban tilos, jól látható,

hogy a megkérdezettek nagy többsége elfogadhatónak tartja. A vizsgálatban a megkérdezetteknek a következő kijelentést kellett értékelni: „Egy gyógyíthatatlan beteg kérésére biztosítani kell az eutanáziát.” A vizsgálatban a CDU/CSU-hívek 72 százaléka értett egyet a kijelentéssel, míg 22 százalékuk elutasította.

A belső egyházi miliő és a CDU-világ morális-etikai kérdésekben történő elágazása nem új jelenség. Már az Adenauer-időkben is jellemző volt. Ez Adenauer – bizonyos rajnai beütésű – egyházellenes kifakadásaiban testesült meg, és az 1970-es években a pártszerkezet változásaival lendült mozgásba. Antonius Liedhegener politológus a következőket írja: „A párt kereszténydemokrata programja levált az – egyre inkább eltűnőben lévő – miliőről, hogy ezzel is megvédje eme eszményképet a társadalom elvilágiasodásától”. Sőt, kiélezetten azt is mondhatjuk, hogy a „C” betűről mind az egyházas-ságot, mind a hitet amputálták. Az Unió első programjaiban Isten még hivatkozási pont volt, valamint a hívők közössége volt a gyülekezési mozgalom kiindulópontja. Azóta már a „C” betűt a személyestől kezdve a „keresztény emberkép” általános képletéig minden olyan dolog jellemzi, amely könnyebben kezelhető és kézhezállóbb a politikai nagyüzemben. Az egyház újra és újra kritizálta a „C” elvilágiasodását, ám egyre mérséklődő átütőerővel. Oswald von Nell-Breuning, a nagy katolikus társadalometikus a párttörténelem első évtizedeiben arról panaszkodott, a CDU „kiizzadta magából a »C« betűt”. Joachim Meisner kardinális hasonlóan reagált: a CDU és az egyház kapcsolata sztereotíppé vált, az csak másodlagos szerepet kap. A korábbi nagy közelség mára egy különös, inkább kölcsönös odafigyeléssé változott.

A konkrét tartalmi kérdésektől távolabb viszont újra karriert csinál a „C” betű. A válság időszakában, úgy tűnik, a CDU

újra visszatér saját nevéhez. A baden-württembergi Unió a hatalom fájdalmas elvesztése után egy úgynevezett „jövőműhelyt” hozott létre. 2012 júliusában a tartományi pártgyűlés alapelveket fogadott el a párt hibáinak kijavításához. Ezek egy „megújulási folyamat” részei lettek, azzal a beismerő valamással együtt, hogy bizony „hibákat is elkövettek”. Ebben a tervben hirtelen újra feltűnik az Istenre való hivatkozás. Nem pusztán „keresztényi értékeket” sorolnak fel. Most sokkal inkább a következő megállapításra jut a CDU: „Az ember Isten alkotása. Számunkra az Istenhez való kötődés az emberi méltóság és a szabadság alapja és garanciája.” Ennyi „C”-t régóta nem lehetett hallani. Hogy mi lesz mindennek a következménye, az már egy más dolog. *(A CDU – a Zöldek vezette kormányban – 2016-ban visszatért a tartomány vezetésébe. – A szerk.)*

A „C” elvilágiasodásánál talán még jellegzetesebbek azok a változások, melyek arról szólnak, hogy mit tartanak az emberek a „C” betűről. A CDU-hívek politikai nézetei és az, amit a „C”-hez kötnek, alapvetően megváltoztak. Thomas Petersen, az Allensbach Intézet politológusa azt írja, hogy a „keresztényi értékeket” „inkább a balos-liberális, semmint a konzervatív értékekkel” azonosítják. Egy időszerű vizsgálatban szemlélteti is a kereszténységnek ezt a hirtelen balra tolódását. A megkérdezettek 72 százaléka keresztényi értéknek tartja a gyengékért való síkraszállást. Ezzel szemben a magzatelhajtással szembeni fellépést többségében „konzervatívnak”, de nem „keresztényinek” látják. Annak elutasítását, hogy az azonos nemű párok jogait a házassággal egyenlősség, többségében szintén nem „keresztényinek” tartják, hanem „konzervatívnak” minősítik. Összességében az látszik, hogy a lakosság többsége pozitív jellemzőnek látja a „kereszténységet”, miközben a politikai tartalmát inkább elutasítják,

és azt a „konzervatív” jeggyel azonosítják. A megkérdezettek 53 százaléka tartja kívánatosnak, hogy a politika általánosságban a „keresztényi értékek” felé irányuljon. Ez azt jelenti, hogy a „C” betű mindenképpen potenciális kötőerővel bír a szétáramló uniós család számára – akkor is, ha egészen eltérő dolgok projekciós felületeként szolgál. Ez már a CDU alapítói éveiben is így volt.

A pártnak a katolikus egyházhoz való intézményesített kapcsolatában szintén egyértelmű változást lehet megfigyelni. Ha a Bonni Köztársaságban az úgynevezett „egyenlő távolság” volt érvényes papíron, vagyis az egyház egyenlő és semleges távolságot tartott a politikai pártoktól, akkor ez még világosabbá vált azután, hogy a kormány átköltözött Berlinbe. A katolikus egyház és a többi párt közötti kapcsolatoknak megvan a maguk története. Az SPD az 1970-es évektől közeledik az egyház felé, ennek úttörője a pártelnökségben Burkhard Reichert egyházi referens volt. A Zöldek, akik szakítottak az egyházzal, elsősorban Christa Nickels képviselőnő által intenzív eszmecserét kezdtek folytatni a vallásfelekezetekkel. Miközben Karl Lehmann bíboros, mint a Német Püspöki Konferencia akkori elnöke és Helmut Kohl barátja, örömmel számolt be arról, ha a katolikus hivataltól meghívták a Zöldek közeli pártközpontjába, addig a CDU-val ápolt, azelőtt szoros kapcsolat kezdett válságba jutni. A CDU nem szeretett gyermekké vált, túl közeli ahhoz, hogy eltaszítsák, ám mostanra annyira elidegenedett, hogy a kölcsönös félreértések során teljesen megzavarodott a korábbi kapcsolat.

A politikai katolicizmus szervezett formája a Német Katolikusok Központi Bizottsága (ZdK). A ZdK-ban katolikus szövetségek, valamint az egyházmegyei katolikus bizottságok képviselői tömörülnek, emellett a közélet személyiségeit

is beválasztják. A háború után a ZdK valamennyi elnöke uniós politikus volt. Bernhard Vogel példája jól szemlélteti ezt: A kétszeres CDU-miniszterelnök (Rajna-vidék-Pfalz és Thüringia) 1972-től 1976-ig volt a ZdK elnöke. A szervezett laikus katolicizmus egyfajta horgony volt számára, egy toborzó terület, olyasmi, mint egy gyakorlótér. Közben az egyház megváltoztatásának vágya éppoly erős volt, mint az a törekvés, hogy azok hatást gyakoroljanak a CDU-ra, és alakítsák a társadalmat.

Ez a közelség átmenetileg elröppent. Hermann Kues családügyi államtitkár 2009 tavaszán a ZdK plenáris ülésén visszavonta elnöki tisztségére szóló jelöltségét, Heinz-Wilhelm Brockmann, a tagtársa javára. Kuesnek szembeszólnie kellett azzal a váddal, hogy alkalmatlan volt arra, hogy Angela Merkel kormányának 2013-ban ismételten a tagja legyen. Ezzel szemben Brockmann, az osnabrücki egyházmegye képviselőjét, a szintén ismert CDU-elkötelezettsége, valamint a heseni tartományi kormányban végzett munkája ellenére, mégis „egyházinak” tartják. Ezt további viták követték, mivel a püspöki konferencia nem adta meg Brockmann-nak a szükséges beleegyezést. Ám az egyházon belüli ellentéteken túl Kuesra vonatkozóan vita alakult ki az egyházhoz való közelség mértékét illetően is. A ZdK bizonyos szempontból apolitikussá vált, és a CDU-nál egyértelműen szélesebb helyet igyekezett elfoglalni. Wolfgang Thierse és Karin Kortmann személyében prominens SPD-politikusok képviseltetik ott magukat. Az egyetlen zöld miniszterelnök, Winfried Kretschmann is a ZdK tagja.

Hermann Kues képviselője vagy legalábbis sarja ennek a CDU számára egykor annyira mérvadó miliőkatolicizmusnak. Az emsländi születésű politikus a helyi polgármester fiaként nevelkedett egy kis községben. Ministránsként magától

értetődő volt az egyházi szocializációja. Csoportvezetőként vállalt egyházi munkát, ebből az elkötelezettségéből fejlődik ki és alakul későbbi szakmai irányultsága és politikai elkötelezettsége. Az osnabrücker püspökség kimondottan Kues falujában, a Lingen melletti Holthausenben hozott létre egy katolikus akadémiát, amely kiindulási pont volt Kues számára, később pedig munkahelye lett. Ennek a Ludwig Windthorst Háznak 1962-ben Werner Remmers közgazdász volt az alapító igazgatója, aki előzőleg Münsterben, a későbbi püspök és bíboros Josef Höffnernél tanult. Remmers, aki Hannover tartományi minisztere és a CDU, valamint a ZdK meghatározó alakja lett, szintén a Franz Hitze Házban, a münsteri püspökség katolikus akadémiáján tett szert első szakmai tapasztalataira. Remmers ottani vezetője és támogatója Albrecht Beckel volt. Ő építette fel a münsteri akadémiát, emellett a CDU-nak is aktív tagja volt. Nyolc éven át volt a vesztfáliai nagyváros főpolgármestere. Ezzel majdnem egy időben a ZdK elnöki tisztségét is ellátta. Húsz évig, 1990-ig volt a CDU képviselője az észak-rajna-vesztfáliai tartományi gyűlésben. Thomas Sternberg lett az utódja. A teológus a CDU-s tartományi mandátumot illetően, valamint a katolikus ház vezetésében is követte Beckelt. Sternberg és Beckel is a ZdK tagja. A CDU és az elkötelezett laikus katolikusok kapcsolata egy nagy családként működik, amelyben a párt felé való elkötelezettség és az egyházért való síkraszállás személyesen és működésében is segíti egymást.

Remmers Lingen-Holthausenben fedezte fel Hermann Kuest, és már korán a Ludwig Windthorst Házhhoz kötötte, amelynek helyettes vezetője lett. Kues később Hannoverbe is követte Remmerst. Remmers ezzel szemben az 1990-es elvesztett tartományi választások után újra visszatért az egyházi szolgálathoz és a berlini katolikus akadémia alapító igazgatója lett. Személyével kezdettől fogva összekapcsolódott

az akadémia politikai profilja. Kues parlamenti képviselő lett, és végül 2005-ben parlamenti államtitkár Merkel első kabinetjében. Előzőleg országos hírnévre tett szert, mint frakciójának egyházpolitikai szóvivője. Elsősorban az embrionális őssejt-kutatás körüli heves viták során töltötte meg élettel ezt az egyház és a politika metszéspontján lévő tisztséget.

A ZdK vezetői válságából végül a bajor Alois Glück CSU-politikus került ki, mint új ZdK-elnök – és személyében mégiscsak egy prominens uniós politikus lett a vezető. Ám a Vogel-féle időkkel abszolút ellentétben Glück már politikai karrierjének a végéhez közeledett, és végül nem a pártpolitikai kérdéseknek, hanem alapvető vitáknak köszönheti ismertségét. Glücknek már eszébe sem jutna egy csak uniós pártpolitika követése. Sokkal inkább képviseli a mai politikai katolicizmust, amely bár az Unióban honosodott meg, jóval túlmutat rajta. Már az is erre utal, hogy a kancellár asszony az energiafordulatkor az etikai bizottságba nevezte ki Alois Glücköt. Az atomprogramból való kiszállás egyházi körökben régóta zöld-fekete-vörös konszenzus volt. Glück, a laikus katolikus ezt is be tudta hozni a bizottságba. Hasonló a helyzet más témákban is, például a szociálpolitikában, a növekedési kritika területén, a fegyverkezési export kritikus szemléletében, a zöld géntechnikában vagy akár a fejlődéspolitikában. Itt a ZdK-ban egy nagyobb konszenzus jött létre, mint amilyen a CDU-val vagy a CDU-ban megvalósult. Azonban a ZdK az utóbbi években egyházon belüli szereplőként jobban funkcionált, mint amennyire politikailag aktív volt.

Hogy ez hogyan változik a jövőben, az még nyitott kérdés. A 2012 őszén újonnan megválasztott ZdK plenáris üléshez megint több aktív CDU-élpolitikus tartozik, mint korábban. Sőt, a Rajna-vidék-pfalzi tartományi CDU-elnökkel, Julia Klöcknerrel és az észak-rajna-vesztfáliai tartományi elnökkel,

Armin Laschettel Merkel pártelnök öt helyetteséből ketten a legfelső katolikus laikus grémium tagjai. Ezenkívül Saarland miniszterelnöke, Annegret Kramp-Karrenbauer a CDU prezídiumának tagja, valamint Szász-Anhalt miniszterelnöke, Reiner Haseloff a CDU pártvezetőségének tagja. Mindketten ott vannak, újként a ZdK soraiban. 2013-ban, amikor Glück befejezi pályafutását, új ZdK elnököt választanak, majd meglátjuk, hogy ő is CDU-s férfi vagy nő lesz-e – ki tudja, talán kötelező érvényűnek tekintik. *(Alois Glück 2015 novemberéig maradt elnök. Őt egy CDU-politikus, Thomas Sternberg követte, aki jelenleg is betölti e posztot. – A szerk.)*

A CDU legfontosabb katolikus személyisége egészen ezidáig Annette Schavan volt. *(Annette Schavan a Merkel-kabinetben 2013-ig oktatási miniszter volt, amikor plágium vádja miatt megfosztották doktori címétől. Emiatt lemondott a miniszteri posztról. Jelenleg ő a vatikáni német nagykövet. – A szerk.)* Egészen biztos, hogy ő volt Merkel kormányasztalának teológiailag legképzettebb tagja. A CDU-ban őt tekintették úgymond a „C”-ért felelős szakembernek. Még azt is megpróbálta, hogy bevezesse Merkelt a katolikus gondolatvilágba. Ami nem egyszerű vállalkozás volt. Schavan rajnai katolikus környezetből származott, tizenegy éven át volt a ZdK helyettes elnök asszonya. Távozásával most egy prominens kötőelem hiányzik a katolikus egyház és a CDU között. Sőt, több: az egykor katolikus meghatározottságú CDU-ban már alig vannak prominens katolikusok az élvonalban. A pártelnökség, a főtitkári szék és a frakcióelnöki poszt is protestáns kézben van. Az evangélikus pap lányának, Merkelnek a kabinetjében Peter Altmaieren kívül egyetlen CDU-miniszter sem katolikus többé. Az egész nem több, mint egy tünet. Már nem létezik felekezeti képviseleti arány. Sok múlik a véletlenen. Mindamellet a nagy tekintélyű Norbert Lammert parlamenti elnök elkötelezett és elszánt katolikus.

Az utánpótlás és a miniszterelnökök között is vannak meggyőződéses katolikusok. Ám a súlypontok eltolódtak.

A CDU-ban működik egy Evangélikus Munkakör. 1952-ben Hermann Ehlers alapította azzal a céllal, hogy a katolikus túlsúllyal szemben felléphessen. Időközben párton belüli külön szervezetként saját életet kezdett élni. Eredeti funkciója már nem létezik. Gröhe főtitkár a németországi evangélikus egyház tanácsának tagja volt és egyházának szinódusa. A protestantizmussal ápolt ennyire szoros kapcsolat és az evangélikus egyház ilyen fokú bizalmas ismerete még soha nem jellemezte a CDU legfelsőbb vezetését. Egy lelkész lányaként, minden rossz beszéd ellenére, biztos, hogy a Bibliához való ragaszkodásban és hitének ismeretében Angela Merkel sem marad el hivatalának katolikus elődjétől. Volker Kauder személyében egy konzervatív protestáns kapott irányító tisztséget a frakció vezetésében, akinek nem kell fáradságosan értésére adni, mit jelent a CDU „C” betűje. Azonban a korábbi uniós időktől eltérően ez az öntudatos protestantizmus a CDU élén nem engedi, hogy előírják neki, mit jelentsen a „C” betű, illetve nem hagyja, hogy könnyen felbosszantsák az episzkopális vagy egyéb ellenvetések. Ám a kívülről érkező lökések fontosak lehetnek. A „C” mindig is egy túske volt a CDU húsában, amelynek értelmezési jogát senki sem mondhatta teljesen a magáénak.

It's the economy, stupid

Angela Merkel csak ritkán csillantja meg a nyilvánosság előtt jellegzetes humorérzékét. Többnyire apró ironikus gesztusokat vagy néha vicces megjegyzéseket látni-hallani tőle. A CDA ünnepi rendezvényén, melyet Norbert Blüm szociális

veterán 75. születésnapja alkalmából tartottak, a kancellár aszszony csípősen azt mondta: a CDU semmiképpen sem alosztálya a BDI-nek, vagyis az Országos Német Iparszövetségnek (Bundesverband der Deutschen Industrie). A CDU-nak a növekedés új fogalmával, a haladás gondolatának új előjel alatti újrafelfedezésével kell foglalkoznia. Jóllehet ez bosszúságot okoz a gazdasági szakembereknek, de ennyit bizony el kell tudniuk viselni. A felhangzó nevetések azt jelezték, hogy sokan az ő oldalán állnak.

Ami a gazdaság és a szociális ügyek kapcsolatát illeti, a CDU természetesen az a kiegyenlítő gépezet, amely minden politikai területen jelen van. Egy televíziós interjúban azt kérdezték Merkeltől, hogyan magyarázná el a gyermekeknek, mi is az a CDU. A pénz megkereséséről és elköltéséről van szó, mondta a pártelnök. A CDU mindkét oldallal törődik. Azzal, hogy működjön a gazdaság, hogy munkahelyeket teremtsenek, és pénzt lehessen behajtani. Azután azzal is törődik, hogy az adókból befolyt pénz eljusson a társadalom gyengébb rétegeihez. Ez jól beleillik egy iskolai tankönyvbe is, de a párt általános értékelésében és a tagok között is a gazdasági kompetencia az egyetlen lényeges pártjellemző. Felmérésekben a CDU ezen a politikai területen rendszeresen egészen előkelő helyet foglal el, az FDP-t is lekörözve. 2002 óta a CDU többnyire messze megelőzi az SPD-t. Az SPD csak 1999 és 2002 között, Schröder kancellárságának virágkorában tudta felülmúlni a CDU-t a gazdasági kompetencia terén. Amikor később megelőzték a felmérésekben, és ebben a kérdésben nem kapta meg a „többséget”, akkor az legfeljebb olyan emberek csoportjánál történt, akik azt jelölték be, hogy „nem tartoznak egy párthoz sem”, akik egyszerűen minden javaslattal elégedetlenek voltak. 2011 végétől azonban, ahogy a választási kutatási csoport politikai barométerének számadatai mutatják, egyértelműen

stabilizálódnak az Unió értékei. Egyre kevesebb a frusztrált személy – és a CDU újra maga mellé állította a politikának ezt a fontos területét.

A gazdaságpolitika mindig is a párt központi kérdése volt. „It's the economy, stupid!” – „Ez a gazdaság, te tökfej!” – Bill Clinton amerikai elnöknek a 2002-es választási küzdelem során választott jelszava jól illik a CDU-hoz is. A párt korai mítoszai közé tartozik a „gazdasági csoda” és Ludwig Erhard gazdaságpolitikája, a szociális piacgazdaság „feltalálása”, a vállalkozói tevékenység és a német középosztályba vetett hit ereje. A CDU-ban a gazdaság olyasvalami, mint egy látszaterv, egy „killer phrase”. Nem ok nélkül állította ki a CDU a 2013-as választási év kezdetén a „wilhelmshaveni nyilatkozatban” saját magáról a gazdasághoz értő párt kompetenciáját. És a gazdasági és pénzügyi válság, amelyen Németország eddig ugyan nagy erőbevetéssel, de még mély sebek nélkül keresztüljutott, teljesen megfelelő háttér a CDU választási stratégiájához. Amit Merkel az euróválságban tesz, azzal úgymond arra fizet be, amit az emberek a legfontosabbnak tartanak a CDU-val kapcsolatban: „Tudnak bánni a pénzzel”, és „Értene a gazdasághoz”. Emellett a jelenlegi válságkezelés a CDU második legfontosabb jellemzőjéhez is jól passzol – nevezetesen az Európa-pártéhoz. Természetesen a gazdasági orientációnak is megvannak a maga kritikusai a fegyverkezési export körüli vitákban vagy a német gazdasági érdekek értékelésének kérdésében, főként a szövetségi véderő külföldi bevetésével kapcsolatban. Emellett ott van az Achilles-sarok, a politikai konkurencia által reflexszerűen tematizált méltányossági kérdés. A politikai táborok jelentős átalakulása ellenére ezek a sztereotípiák mégiscsak megmaradnak.

Ám a problémák nem az ellenségekkel, hanem a barátokkal kapcsolatban merülnek fel. A „Wirtschaftsrat Deutschland”

(Németország Gazdasági Tanácsa), egy CDU-közeli szervezet, a vállalkozói réteg érdekképviselője, amely ugyan nincs lecövekelve az Unióhoz, de segítője vagy éppen kritikusa a pártnak. 2011 májusában a Gazdasági Tanács a forsa közvélemény-kutató intézettel együtt tízezer tagját kereste meg írásban. A 2500 visszajelzés meglepő képet mutatott. 56 százalék azt nyilatkozta, hogy „kevésbé elégedett”, vagy „egyáltalán nem elégedett” a párt gazdaságpolitikai profiljával. Roland Koch, korábbi hesseni miniszterelnök távozása vagy még korábban Friedrich Merz CDU-frakcióvezető, gazdaságpolitikai szakértő kiválása óta a CDU gazdaságpolitikai előharcosainak helye megüresedett. Azóta a gazdasághoz közel álló egyesületek közül a Gazdasági Tanács mellett elsősorban a „középvállalkozói-egyesület” (Mittelstandsvereinigung, MIT), számít a párton belül a pártelnök és kancellár legerősebb és mindekelőtt legnyilvánosabb kritikusának.

Amikor 2012 júniusában a gazdasági gyűlésen a Gazdasági Tanács elnöke, Kurt J. Lauk újra keményen kritizálta az európai mentési politikát és az energiafordulat folytatását is helytelenítette, közvetlenül megszólította Angela Merkelt, aki a közönség első sorában ült. A tagok megkérdezése során a Gazdasági Tanács tagjai többségében elutasították az energiafordulatot – azaz az atomenergia programból való kiszálást. Mindamellet, ahogy Lauk fogalmazott, Merkel „saját kezébe vette” az ügyet. Ekkor a kancellár asszony spontán módon ökölbe szorította a kezét, és felnyújtotta a levegőbe. Merkel visszaüt! – ez volt az üzenet. Merkel válaszbeszédében kifejtette, hogy a Gazdasági Tanács hogyan támogathatja a politikáját, hisz még van elég levegő a további fejlődésre.

A Gazdasági Tanácsnál még élesebben fogalmazta meg kritikáját Josef Schlarmann, a MIT, a „középvállalkozók

szövetségének” elnöke. Úgy látja, hogy a CDU balra tolódott, ezzel elárulta politikai alapelveit és elveszítette párton belüli egyensúlyát. A pártelnökségi tagok tehetetlenségét kritizálta, majd a „Merkel-rendszer” ellen fordult. Egy menzához, majd egy cári udvarhoz hasonlította a helyzetet. „Már egyáltalán nem létezik olyan, hogy elméleti vita, mivel Merkel asszony CDU-jában mindent alternatívák nélkül kínálnak fel. Olyan ez, mint egy menza, ami minden nap csak egyetlen fogást ajánl. Akinek ez nem ízlik, az inkább kívül marad” – hangzik az egyik ismertebb mondata, ami a *Spiegelben* jelent meg. A többi általános kritika viszonylag hatástalan és apolitikus maradt, mivel nem sikerült konkrétan semmit megfogalmazniuk. A szövetségi elnökség tagjai azt nehezményezték, hogy a grémium ülésein Schlarmann alig, vagy egyáltalán nem kér szót, és a többséggel együtt voksol, miközben a médiában felölti az „időszakos akadémuskodó” szerepkörét (*Süddeutsche Zeitung*). Így a velős szövegek és a piaczgazdasági alapelvei és hitbéli eszmefuttatások még nem teszik erőssé a CDU gazdasági szárnyát – és ez a gyengeség igen meglepő, s egyben nem is veszélytelen.

Úgy tűnik, hasonlóan vértelenné, szinte apolitikussá vált az Unió viszonya magához a gazdasághoz. Merkel kötelességtudóan eljár a német gazdaság fontos eseményeire, a hanoveri vásárra vagy a müncheni ipari vásárra, melyek a gazdasági élet központi gyülekezőhelyének számítanak. Ám ez nem tűnik túlságosan bensőséges kapcsolatnak. Nem baráti találkozók ezek. A fekete-sárga Merkel-években (CDU/CSU-FDP kormány) a gazdasági szövetségek alig fejtettek ki olyan átütő erőt, amely a napi politikai ügyekben később visszatükröződött volna. Hiányzik a kölcsönös megértés. A fiatal menedzsergeneráció hozzászólt a vezető körök elszigetelt

világához, és már alig ismeri a többségre törekvés, vagy a kompromisszumok régi mechanizmusait. A politika pedig még mindig túl nemzeti nézőpontú, nem érti meg elég jól, mit jelent a nemzetköziség a gazdaságnak. Mindenki elbeszél a másik mellett, mondják a lobbisták.

Hiányzik az Unió és a gazdaság korábbi, szorosabb összefonódása. Matthias Wissmann, aki a Kolh-érában közlekedési miniszter volt, jelenleg pedig az autóipari szövetség (VDA) elnöke, kiemelkedő kivételnek számít. A *Spiegel* szerint amikor tanácsra van szüksége, Merkel is Wissmannt kérdezi, senki mást a nagyobb szövetségekből vagy a nagy konszernekből. Ez nem teljesen igaz, hiszen Merkel találkozott már a DAX-konzern igazgatósági elnökével is egy négyszemközti beszélgetésre. De a bizalmasság más kérdés. Egy magas rangú szövetségi funkcionárius évente háromszor meghívja a kollégáit a főváros szélén lévő házába egy hagyományos esti borbászra. Ehhez jön még a DAX-CEO gazdasági elitje és az igazgatósági elnökök is, akik egy jó vacsora mellett a kancellár asszony köré csoportosulnak. De a túl szívélyes társalgásnál nem történik sokkal több, mondják a bennfentesek. Sok hiavalkodás, kevés lényeg, ezt beszélnek. Az ilyen finomkodó keret nem is igazán passzol a kemény politikához. Kohlról azt tartják, hogy a gazdasági vezetők ökonómiai gondolkodásra kényszerítették. Adenauer az Eifel-hegységben lévő Maria Laach kolostorba hívta meg a „kapitalistákat”, hogy fogják viszsza néha magukat. Nyilvánvalóan ma már egyik sem módi. Az energiafordulattal, a fegyverkezési politikával, a minimálbérrel és más témákkal rendkívül sok elintéznivalója van a gazdaságnak.

A gazdasági főnökök és a kancellár asszony természetesen rendszeresen találkoznak, például a külföldi utak során is. De ilyenkor az udvarias diplomácia van túlsúlyban – és a csodálat.

A német gazdaság egyik magas rangú képviselője egyenesen himnikus szavakkal ecseteli a menedzserek általános hozzáállását Merkelhez: „Előtte egyetlen kancellár sem látta át olyan mértékben a különféle ipari folyamatokat és pénzügyi összefüggéseket, ahogyan ő.” A megbeszéléseken és a vitákon mindenkinek figyelnie kell, nehogy nevetségessé tegye magát, hiszen nem zárható ki, hogy Merkel kérdezősködni fog. Természetesen a sokmillió jövedelemmel rendelkezők a nyilvánosság előtt nem beszélnek erről szívesen. A Merkelnek tulajdonított személyes hatalom nem feltétlenül érvényes a pártra is. Jóllehet még sok gazdasági ember CDU-szimpatizáns vagy akár tagja a CDU-nak, a párt már nem olyan fontos számukra. Egy bizonyos mértékű távolságtartás azonban néhányaknak manapság is becsületbeli dolog.

Norbert Röttgen személyéhez fűződően sok történetet lehet mesélni a CDU-ról, különösen a párt és a gazdaság kapcsolata kötődik az ő személyéhez. Ez az epizód már régebben történt. Röttgen Merkel egyik legszorosabb bizalmasának számított. A modernizálók közé tartozott, 1994-ben, 29 évesen került be a parlamentbe és az ügynevezett „Junge Wilde”, azaz a Vad Fialatok között szerzett nevet magának a frakcióban. Ehhez az észak-rajna-vesztfáliai csoporthoz tartozott rajta kívül többek között Hermann Gröhe (akkoriban CDU-főtítkár, ma egészségügyi miniszter – A szerk.), Ronald Pofalla (korábban főtítkár, kancellária hivatali miniszter – 2013-ban kiszállt a direkt politikából. Jelenleg a Deutsche Bahn-nál tölt be vezető posztot – A szerk.), az alsó-szászországi Eckart von Klaeden (akkoriban kancelláriai hivatali államminiszter, ma a Daimler Benz politikai kapcsolatok osztályát vezeti – A szerk.) és a saarlandi Peter Altmaier (volt szövetségi környezetvédelmi miniszter, ma a kancelláriai hivatal minisztere – A szerk.). Kohllal többek között az állampolgársági

jogok miatt veszték össze, de görcsök nélkül akartak beszélni a Zöldekkel is (Pizza-Connection – a CDU és a Zöldek fiataljainak közeledését nevezték így, mert a találkozásaik egy bonni olasz étteremben kezdődtek el. Az elnevezést más pártok ragasztották e kötetlen közeledésre, negatív előjellel, ugyanis a Pizza-Connection eredetileg egy szicília-amerikai drogmaffia neve. – A szerk.). Röttgen volt az értelmiségi a csapatban.

2005-ben, Merkel első kancellárjelölti választási küzdelmében Röttgen is részt vett a pártprogram megírásában. A választások után a CDU/CSU parlamenti frakciójának parlamenti ügyvivője lett. Az újságírók körében azzal szerzett hírnevet magának, hogy a legkisebb témákat is magasabb alapelvek szintre tudta emelni. Tehetséges volt a szociális piacgazdaság jellemvonásairól tartott, ékesen szóló és szórakoztató politikai villáminterjúkban is. De a kapott funkciójában lényegében csalódott. Azt terjesztették, hogy remélte, kancelláriai hivatali miniszteri feladatot kap a Merkel-kormányban. Sokak szemében meglepő módon a választások után bejelentette, hogy átigazol gazdasági területre a direkt politikából. 2007. január 1-jén a BDI, a Német Iparszövetség első ügyvezetője akart lenni, ami az ország egyik legjelentősebb gazdaságpolitikai lobbista funkcióját jelenti. Valóban a gazdaságban – jól megfizetve – kellett végződnie ennek a káprázatosan induló politikai karriernek? Röttgen bejelentette, hogy a BDI-állás ellenére a választási időszak végéig megtartja parlamenti mandátumát. Ez tiltakozást váltott ki a gazdaság, és később a saját pártja részéről is. Végül a nyomás hatására Röttgen visszavonta a döntését. Röttgen a Német Iparszövetségnél szoros kapcsolatot jelentett volna a CDU-s pártpolitika és a gazdaság között. De ez az összefonódás már nem volt összeférhető a CDU számára. (Röttgen később környezetvédelmi miniszter lett, majd indult az Észak-Rajna-Vesztfália tartomány miniszterelnöki

posztjáért, amit elvesztett. Ezután Merkel leváltotta a miniszterségből. Ma a Bundestag Külügyi Bizottságának elnöke, Merkel bizalmasa, és a merkeli menekültpolitika egyik fő támogatója. – A szerk.)

Ezzel szemben Reinhard Göhner CDU-politikus hosszú időn át töltött be hasonlóan kettős funkciót. 1996 óta a BDA, a Német Munkaadói Szövetség főigazgatója, ami szintén a három legfontosabb német gazdasági szövetség egyike. 1983-tól volt a német parlament tagja. A párton belül is Röttgenéhez hasonló karriert mondhatott magáénak. Mindketten néhány évig az észak-rajna-vesztfáliai Junge Union (JU) tartományi elnökei voltak. Göhner 1991 és 1993 között parlamenti államtitkár volt az igazságügyi szövetségi miniszter mellett és 1993-tól 1994-ig a gazdasági szövetségi miniszter mellett. Amikor 1996-ban igazgató lett, továbbra is parlamenti tag maradt. 2007 júliusában lemondott parlamenti mandátumáról, nem hivatalosan egyértelmű volt, hogy ez a Röttgen eset egyik következménye volt.

Egy évvel később megmutatkozott, hogyan lehet szépen megoldani a gazdaság és a politika közötti demarkációs vonal átlépését. Hildegard Müller, korábbi JU-elnöknő, Merkel bizalmasának számított és számít. 2002-ben lett a Bundestag tagja és 2005-ben kancelláriahivatali államminiszterré nevezték ki. 2008-ban az Országos Energia- és vízgazdálkodási Szövetség igazgatója lett – és azonnal le is mondott parlamenti mandátumáról.

Merkel üres csővezetékei – avagy a CDU a választás előtt

Koalíciók, érzelmek

A párt egyik regionális konferenciájának abban a részében, amikor Merkelnek lehetett kérdéseket feltenni, felállt egy férfi és lakhelyének rossz minőségű útjai miatt panaszkodott, azok sorozatos felbontásai miatt. Először új szennyvízelvezető csatornát fektettek le, majd jöttek az új villanykábelek. Most a Telekom várva várt nagy sebességű vezetékei érkeznek meg, és attól fél, hogy újra építkezés lesz a bejáratánál... Nem teljesen szokatlan, hogy az emberek a leghétköznapibb problémákkal fordulnak a kancellár asszonyhoz. Az sem zavarja őket, hogy Merkel éppen a pénzügyi és gazdasági válságról tartott előadást, az euró stabilizálásáról elmélkedett vagy többé-kevésbé a világ megmentésével volt elfoglalva. A polgárhoz közelebb áll a saját járdája, mint néhány göröngyös út, amely Strassburgba vagy Brüsszelbe vezet.

A Deutsche Telekom mégiscsak többségileg a szövetséghez tartozik, magyarázta tovább a férfi. Nem tudna-e ő, vagyis Merkel beszélni a Telekom főnökével, hogy koordinálják jobban a vezetéktelepítéseket? Jelenleg amúgy is kiásták az árkokat, akkor már egyből kényelmesen le lehetne fektetni az üvegszál kábeleket is. Nagyon bosszantó lenne, ha csak fél év múlva jönne ki a Telekom, és akkor újra megindulnának a markolók. Néha a politika szolgáltatja a legjobb

szatírárt. De a legjobb szórakoztatóművész talán maga Merkel. Megmentette a helyzetet, tudomást sem vett a férfi hozzászólása miatt a termen végigsöprő felzúdulásról, és önkéntelenül is lefektette politikájának felépítési elveit.

A varázsszó az „üres csővezeték”. A regionális konferencián válaszában Merkel először nagyon sajnálkozott, hogy nem tud beszélni a Telekom főnökével. Hiszen ez a privatizálás értelme, hogy a vállalatok maguk tevékenykedhetnek és a kancellárnak nincsen beleszólása. Egyébként a Telekomnak biztosan nehéz mindig szem előtt tartania, mikor hol túrják fel az utakat. „Azonban” – mondja Merkel, felpillant, szünetet tart: „ismeri Ön az üres csöveket?”. Mert ő, Merkel, tud olyan településekről, ahol üres csöveket fektetnek le. Ezek olyan csövek, melyekbe később még bármilyen föld alatti kábelt el lehet helyezni. Így csak egyszer kell feltúrni a földet, lehelyezni a csöveket, és minden későbbi eshetőségre fel vagyunk készülve. „Az okos polgármesterek üres csöveket fektetnek le” – mondja Merkel, és nevet, hevesen bólogat, és úgy tűnt megint rettetően örülni, hogy még az útépítésben is tájékozott, és tudott a kérdezőnek segíteni.

Merkel már sok üres csövet fektetett le. Többé-kevésbé észrevétlenül, de az egész politikai terepet üres csövekkel hálózta be. Minden eshetőségre felkészült. Eddig úgy tűnik, ez a nyúl meg a sün meséjének modern változata. Bárhová, bárhogyan futnak is a politikai ellenfelek, akár párton belüliek, akár a koalíciós partnere vagy az ellenzék, Merkel már ott van. Ő nem úgy csinálja, mint a mesebeli sündisznó, egy hasonmását állítja a pálya végére. Ő üres csöveket használ fel, hatalmának titkos átjáróit. Már mindenütt kiépítette az alagútjait. Az energiafordulatot idejekorán megalapozta. Kohl kormányának környezetvédelmi minisztereként bedolgozta

magát a témába. Egyetlen programkönyvében, melynek címe *A túlélés ára*, már 1997-ben egy energiapolitikai „átmeneti időszakról” beszél, mely a megújuló energiaforrások felé halad. A nagy koalíció klímakancellárjaként már a környezetpolitikai témák valamennyi szegletét felásta, lecsövezte. Ez persze nem azt jelenti, hogy tartalmilag minden területen végleges a programja, az energiafordulat például pár évvel később is megtörténhetett volna, de stratégiai szempontból már mindennel számolt – és gyorsan becsúszthatat a „csővezetékbe” egy új problémamegoldási javaslatot. Az a legnagyobb bosszúság, hogy Merkel tényleg mindenről tud – panaszkodott egy korábbi elnökségi tag. Akár baráti beszélgetésben felmerülő kérdésekről, akár fontos tartalmi témákról, mindig úgy érzed, hogy alulmaradsz vele szemben. Igen, Merkel csővezetékei már mindenütt le vannak fektetve. Nem kell mindig feltúrnia újra az utakat.

A 2013-as választási évben úgy tűnik, Merkelt semmivel nem lehet zavarba hozni. Talán csak a hatalom elvesztésére nincs igazi válasza. De abban biztosak lehetünk, hogy ezt az esetet is alaposan átgondolta. Merkel nem fog olyasvalamihez ragaszkodni a „Berlini Körben”, ami megvalósíthatatlan, mint egykor Gerhard Schröder tette. Még a vészkijáratról is előre gondoskodott. Merkelt nem téveszti meg a CDU-ból felé irányuló rajongás sem, ahogyan ez a hannoveri pártkonferencián megnyilvánult feléje. Tudja, ha ősszel (*a 2013 szeptemberi választásokról van itt szó – A szerk.*) már nem lenne kancellár, akkor a következő pártkonferencia nem választaná meg újra elnöknek. A Merkel-éra a CDU-ban természetesen a kancellári tisztséggel függ össze. Ha Merkel nélkül a CDU el sem képzelhető, akkor egy elvesztett parlamenti választás után aligha lenne elképzelhető egy CDU Merkelrel. Így – ami

a parlamenti választásokat illeti – a CDU számára csak két lehetőség áll fenn: Merkel kancellár asszony vagy semmi. Minden más csak részletkérdés. Minden gondolatkísérlet – mely szerint a valamelyest megerősödött SPD fenyegeti a legyengített, mégis erősebb Uniót, s vajon be kellene-e lépni egy nagy koalícióba egy másik kancellárral, nem Merkelrel – csupán illúzió. Jelenleg senki nem lenne elég erős a CDU-ban ahhoz, hogy megvalósítson egy ilyen királygyilkosságot. Főként, hogy a CDU számára is egyfajta öngyilkos önmegtagadást jelentene, ha az ország legkedveltebb politikusnőjét és a világ legnagyobb hatalommal bíró asszonyát lecserélnék a második gárdából valakire, csak mert az SPD úgy akarja.

Ami magát a választási eredményt illeti, a százalékszám önmagában nem lesz döntő. Még akkor is, ha – minden közvélemény-felmérés ellenére – a CDU 2005-höz és 2009-hez hasonlítva újra veszítene a százalékból, Merkel feje nem ezen múlna – ha a számok ellenére kancellár marad. Ám az tűnik valószínűnek, hogy legalább a százalékszámokat tekintve erősödni fog. Ha a választás estéjén – az általános körkérdéstrendet követve és a januári alsó-szászországi választást meghazudtolva – a magasba szárnyal a CDU eredménye, akkor az Unió tíz százalékos növekedésre is számíthat, vagyis 33 százalékról 43 százalékra ugorhat fel, ahogy azt néhány felmérés előrejelzi, amivel bizonyos körülmények között ugyan sokat nyernének, mégsem érnének el semmivel többet, mint korábban. Ebben az esetben az FDP a 2009-es szenzációs 14 százalékhoz képest sokat veszítene és visszaadná a másodszavazatokat az Uniónak, míg végül az öt százalékos határ alá kerülne. Akkor Merkelék – a választási győzelem ellenére – elvétenék a választások eredendő célját, a CDU/CSU-FDP kormányzást. Hogy mi fog történni, az elég bizonytalan. Az alsó-szászországi választás után már aligha számol

bárki is azzal, hogy a liberálisok kiesnének a parlamentből. De önmagában a bennmaradás – lásd Hannover – még nem eredményez kormányzati többséget.

Hugo Müller-Vogg újságíró az év elején a *Cicero Online*-ban egy képzeletbeli pillantást vetett a parlamenti választás kimenetelére. Egy olyan felállásból indul ki, amely szerint az FDP bent van a parlamentben, de nem teszi lehetővé a számszerű eredmény egyik tábor számára sem azt, hogy két párt alakítson koalíciót. Emellett Müller-Vogg előrevetítésében sem egy közlekedési lámpa színű koalíció (vagyis vörös-sárga-zöld, azaz SPD-FDP-Zöldek), sem egy jamaikai zászló színű koalíció (fekete-sárga-zöld, azaz CDU/CSU-FDP-Zöldek) nem elképzelhető. Ekkor, a spekuláció szerint, Sigmar Gabriel SPD-elnök egy vörös-vörös-zöld (SPD-Link Partei-Zöldek) kormányt alakítana. Ezzel a CDU/CSU – az utóbbi választásokhoz képest jobb eredménnyel, és a nyereségek ellenére –, elveszítené a kancellári tisztséget. Valószínűbb, hogy a kialakuló helyzet éppen hogy elég lesz majd egy fekete-zöld (CDU/CSU-Zöldek) koalícióhoz. Nem tudni, hogy vajon a Zöldek inkább hármas szövetségre lépnek-e majd szívesebben az SPD-vel és a balosokkal vagy koalíciót kötnek-e az Unióval. Az Unió viszont egész biztos mindent megtenne azért, hogy magához csalogassa a Zöldeket.

(A 2013-as őszi választásokon a CDU/CSU Unió 41,5%-ot, az SPD 25,7%-ot, a Linke 8,6%-ot, a Zöldek 8,4%-ot értek el, az FDP pedig 4,8%-ával kiesett a Parlamentből. Decemberben újra Merkel lett a kancellár, egy nyomasztó többséggel rendelkező CDU/CSU-SPD nagykoalíció élén. – A szerk.)

2010 novemberében a karlsruhei CDU-pártkonferencián Merkel „agyrémeknek” titulálta a fekete-zöld találgatásokat. Néhány tagtárs csalódott is emiatt a durva visszautasítás

miatt. Akkoriban még hátravoltak a baden-württembergi és az észak-rajna-vesztfáliai tartományi választások – és néhányan a pártból kacérkodtak ezzel a CDU-Zöldpárt lehetőséggel. A fekete-zöld koalíció gondolata majdnem olyan régi múltra tekint vissza, mint maga a Zöld párt. Az SPD-hez hasonlóan az 1970-es években az Unióban is volt egy ellenkező, elutasító reflex az egyre erősödő ökológiai-természetvédő mozgalommal szemben, melyet azóta már sajnálnak is. Az Unióban Herbert Gruhl alsó-szászországi politikus behozta, vitaképessé tette a környezetvédelem témáját, sőt az atomenergia elutasítását is. 1978-ban azonban ezért még kitették a pártból. Húsz évvel később, ahogy a Zöldek beléptek a Schröder-kormányba, és Joschka Fischer külügyminiszter lett, a Zöld párt lassan elveszítette újat hozó, ökológiai hevületét. Az Unióban figyelmesen követték ezt az „elpolgáriasodását” a Zöldeknek. A fekete-zöld konstelláció néhányaknak már álom koalíciónak tűnt, amelyben a polgárság nagy partja kibékülhetne az egykori természetvédő rebellisekkel. Elsősorban bioetikai kérdésekben, de a költségvetés konszolidálásában is hasonlóságokat fedeztek fel a két párt programjában. Azonban a vörös-zöldek kormányzati veresége óta a Zöldeknél is újra balra tolódást lehet észrevenni. Megfigyelők szerint a legújabb párthatározatok újra a vörösök és vörösök közé helyezik a zöldeket, nem a feketék mellé, jóllehet a tübingiai evangélikus vezető, mérsékelt Zöld funkcionárius, Katrin Göring-Eckardt jelöltként való felleptetése újra szárnyra kelti a polgári-zöld fantáziálást.

A személyi felállás ugyanakkor nem tenné egyszerűvé a fekete-zöld konstellációt. Néhány CSU-tag hasfájást kapna a Claudia Roth-tal és Jürgen Trittinnel kötött szövetségtől. A hasfájás nyilván kölcsönösen jelentkezne. Ám néhány, a Pizza-Connection-féle előkészítő munka és a kancellár aszszony pragmatizmusa mindenképpen lehetővé tenne egy

ilyen koalíciót. Angela Merkel nemrégiben egy fekete-zöld koalícióról folyó vita során megjegyezte, hogy ilyen koalíciónak a Bundesratban (Szövetségi Gyűlésben, ahol a törvényjavahagyás is zajlik) és a tartományok szintjén sincs példája, előzménye. Még soha nem állt fenn ilyen helyzet. A fekete-zöld felállást úgymond ellenségek, illetve semlegesek vennék körül, és teljesen magára lenne utalva. Minden olyan témánál, amely érinti a Bundesratot, egyeztetni kellene minden egyes tartománnyal. Sehol nem lehetne fekete-zöld partnert találni. A politikai bénultság állhatna be a törvényhozásba. Viszonylag biztosra vehető, hogy a kancellár asszony a nagy koalíció új kiadását előnyben részesítené egy fekete-zöld koalícióval szemben. Egy új nagykoalíció esetén maga a fekete-sárga felállítás is folyamatosan csöddel fenyegetne a Bundesratban, ahol az alsó-szászországi választások után a vörös-zöld(-vörös) összeállítás is többséggel rendelkezik.

(Azóta a Zöld-CDU koalíció 2016-ban Baden-Württembergben valósággá vált. Ráadásul úgy, hogy a Zöldek adják a többséget, vele a miniszterelnököt is. – A szerk.)

Az SPD számára aligha lenne nagyobb szégyen annál, mint hogy újra belépjenek Merkel kormányába. *(Megtették. – A szerk.)* A 2005-ös és 2009-es nagy koalícióért a szociáldemokraták 23 százalékos történelmi választási vereséggel fizettek. Néhányan az Unióban rózsásnak látják ezt az időt, amikor visszaemlékeznek rá, tekintve az FDP-vel történő gyötrő civakodásokra. De annyira csendben akkoriban sem ment a dolog – olvasható Eckart Lohse és Markus Wehner újságírók *Rosenkrieg* (Rózsaháború) című könyvében. Az SPD-ben nincs nagy vágy arra, hogy az Unióval kössen szövetséget. Kérdés, hogy mennyire erős bennük a kormányzás utáni sóvárgás. Az is igencsak kérdéses, hogy a fekete-zöld összeállást megakadályozandó,

a szociáldemokrata képviselők inkább még egyszer Merkel kancellár mellett voksolnak-e. Azt is aligha lehet megbecsülni, milyen erős a vörös-vörös csábítás. A CDU szemszögéből egyedül a kancellári hivatal számít, amit legalább elméletben mindhárom párttal, az FDP-vel, az SPD-vel és a Zöldekkel is biztosítani lehetne. Egy szimpátiaskálán biztosan. De Merkel nem a rokonszenv vagy az ellenszenv alapján gondolkodik – sokkal inkább a kivitelezhetőség szerint.

A fekete-zöld-eufória az egykori CDU előharcosok körében is egyértelműen tompult, az észak-rajna-vesztfáliai tartományi elnök és a Pizza-Connection egykori tagja, Armin Laschet pillanatnyilag egy gazdaságpolitikai és Zöld-ellenes programon dolgozik. De ez egyáltalán nem a fekete-zöld konstelláció ellen irányul. „Aki fekete-zöldet akar, annak tennie kell azért, hogy maga a CDU fekete legyen – és ne világoszöld, sárgászöld vagy középzöld” – tudatja Laschet, aki a CDU-elnökségben Merkel egyik helyettese is, újra és újra – különféle variációkban. Új – tartományelnöki – pozíciójának első évében számos iparvállalatot meglátogatott, és kifejtette, hogy a környezetvédelem nem akadályozhatja meg a munkahelyteremtést. Azt a logikát követi, hogy egy szövetségben mindenkinek meg kell, hogy legyen a maga politikai tere. Azt Laschet sem tagadja, hogy a stratégiája ellenére továbbra is szívesen beszél a Zöldekkel és jó kapcsolatai vannak ott. Az Unió fekete-zöld előharcosai csupán taktikát váltottak. Nem közeledés-összeolvadás által, hanem közeledés-elhatárolódás értelemben politizálnak. Hogy ez működik-e, annak még ki kell derülnie. De minden koalíciós szándéknak az FDP-nél kell kezdődnie, illetve végződnie. Azok, akiket halottnak hittek, tudvalevően tovább élnek, így a következő parlamenti választásokon mégiscsak valószínűnek kell, hogy tűnjön az FDP megmenekülése – főként a hannoveri, teljesen váratlan siker után.

Igaz, senki nem akar már hallani a taktikai másod szavazatokról, miután Alsó-Szászországban a liberálisok egy majdnem kétszámjegyű eredményt tudtak elkönyvelni. Ennek ellenére még mindig elképzelhető egy bizonyos cserélődés a saját választói potenciálon belül. Azonban a parlamenti választások szempontjából lényegesebb lesz az, hogy mennyi új választó vonható be a polgári spektrumba, mint hogy hány szavazat vándorol ide-oda az FDP és a CDU között. Az alsó-szászországi választásokon az SPD kerekén százezer egykori nem-választót tudott megnyerni magának. Ezzel szemben a CDU kerekén ötvenezer főt mozgósított ebben a csoportban. Ez dönti el a parlamenti választásokat is.

Mégis, az Unió is tudja, hogy az egyszer már a parlamenten kívüli ellenzékbe szorított FDP-nek kevés esélye van arra, hogy négy évig átteleljen, majd feltámadjon. Ehhez a tartományokban lévő bázis is túl gyenge. Egy parlamenti vereség után még nagyobb vérengzés törne ki, mint amit az FDP már amúgy is rendezett. Az FDP nélkül a CDU elveszítené természetes szövetséges partnerét, és a polgári tábor azonnal egyedül nézne szembe a három baloldali párttal. Németország politikai térképe alaposan megváltozna. Mindezek ellenére emiatt segítenek az FDP-nek, ha újra esnek a számai. Az FDP számára mindig más pártok egzisztenciaféltése jelentette a legnagyobb biztonságot.

Azonban az FDP is sokat segített az Uniónak és elsősorban az uniós kancellároknak, nem csupán többségszerzőként. A liberálisok mindig jók voltak arra, hogy kibékítsék, illetve elfojtsák az Unión belüli konfliktusokat. A CDU-ban az FDP úgymond – amíg közösen regnálnak – az utolsó érv, amikor túlságosan „balos” vagy akár konzervatív követeléseket kell kivédeni az Unión belül. Az FDP – lehet mondani,

hogy – a CDU pragmatikus irányvonalának párton kívüli csapaterősítése. Ez most éppen jól megfigyelhető a melegekesség körül folyó vitákban, ahol a koalícióban az FDP a liberálisokat segíti a CDU-n belül. Néhányan nem akarnak ki-maradni ebből.

Merkel után

Az alsó-szászországi választások során jött felszínre, hogy mennyire rosszul áll a CDU szénája. David McAllisterrel újra egy CDU-miniszterelnök veszítette el a hivatalát, ami tovább erősítette a tartományokban tapasztalható gyengeségüket. A CDU jelenleg az összes tartománygyűlési mandátum 30 százalékát tartja minden szövetségi tartományban. Ez drámai mélypont. A parlamenti választás a hesseni és bajorországi választásokkal együtt 2013 őszén sorsdöntő lesz. A három megmaradó fekete-sárga szövetség közös minőségi próba előtt áll. Ez egy drámai szituációvá válhat.

A fejekben mindig újra kezdődik a Merkel utáni idő. Azonban lehet, hogy még előtte áll a legnagyobb győzelme, ha az év végén újraválasztják kancellárnak. Elképzelhető talán egy negyedik kancellári jelölés is 2017-ben? Kohl 16 éve a cél? Lehetetlen már most megjósolni az ilyesmit. Ám a jövőről természetesen folynak a találgatások. Az elnökségben és a pártvezetőségben lejátszódó generációváltás, melyet a pártkongresszuson valószínűleg megmutatja, hogy a változások már folyamatban vannak. Vagyis mi történik a CDU-val, ha Merkel kancellár marad? És mi, ha váratlanul véget ér ez a korszak?

Merkel nyolc évnyi kancellári hivatala és 13 éve a párt élén ebben az évben mindenképpen véget ér. Egy fejezet lezárulni

látszik. Az első Merkel-évtized a pártadományok körüli botrány mélyéből húzta ki a pártot, visszavezette a kormányzásba, és nem is sejtett gyorsasággal hajtotta előre a párt programszerű változását. Merkelrel és Merkel alatt többé-kevésbé lezárult ez a javított „modernizálás”. Az energiafordulat még természetesen megvalósításra vár, a családpolitika is építés alatt áll. És nem utolsósorban Európa, meg az euróválság is egy olyan téma, amely még sokáig fennmarad. Mégis ott a kérdés, mit fog tenni a CDU az elkövetkező években a hatalommal. Helmut Kohl nyolc év után hasonló helyzet előtt állt – aztán ledőlt a fal, a keleti blokk összeomlott, és a német egység herkulesi feladatként és a történelem ajándékaként pottyant a kancellár ölébe. Az euróválság természetesen más dolog, mégis valamennyire összehasonlítható ezzel. Merkel elsősorban az európai és nemzetközi feladatot ápolta a hivatali ideje alatt. A válsághoz különösen jól ért. A válságot mesterien kezeli. Másként gondolkodik róla? Aki elolvassa Merkelnek a CDU-hoz intézett beszédeit a 2000-es pártadomány körüli botrányban, az úgy érzi, hogy a vonalvezetés, sőt a szóválasztás is nagyon hasonlít az euróválság idején tartott beszédeire. A megfontolt elemzéseit összekötötte a pártbeli összetartás és a bizalom ünnepélyes megfogadásával.

Nos, az biztos, hogy a közeljövőben nem lesz hiány a krízisekből. Úgy tűnik, az európai államadósság-válság sem fog hamarosan megoldódni, ráadásul most az európai integráció még mélyebb krízis felé tart. Valószínű, hogy valójában Európa jövője a következő években olyan sürgető és túlsúlyban lévő téma, hogy senki sem fogja megengedni magának azt a luxust, hogy önző módon a párt hogyléte felől érdeklődjön. A CDU elsősorban a hatalom szolgája – kancelláriagépezet. Már többször elhangzott: a hatalom előbbre való, mint a program. A lehetőség, hogy alakítani tudnak valamin, fontosabb, mint egy bizonyos (ideológiai) koncepció követése. Csak így érthető

meg az a viszonylagos nyugalom, amellyel a CDU tudomásul vette az energiafordulattal kapcsolatos döntést. A cselekvési impulzus elfed minden tartalmi hátraarcot és ficamot. Néhány konzervatíván és gazdasági-liberálisan gondolkodó pártagnak imponált a pártelnök és kancellár asszonynak az atomenergiából történő kilépésben mutatott meglepő határozottsága. A hatalom és a többség megszerzése és ki is használása. Ez a CDU elsődleges elve. Minden ennek van alárendelve. Ezért tudott az uniós szimpatizánsok között szimpátiát kivívni az Agenda 2010 és Schröder „Basta!”-kancellár is.

Ám a cselekvés elsődlegessége nemcsak a kormányzásra igaz, hanem a pártra is. Ha továbbra is Merkel vezeti a pártot, akkor alaposabban kell törődnie vele, mint eddig. Helmut Kohlt nem mindig szívelték saját pártján belül. A helyi szövetségekben hallható morgás olykor az 1980-as években is hangosabban jelentkezett, mint a jelenlegi, Merkel alatti kedvetlenség. Ellenfelei, Lothar Späth és Kurt Biedenkopf mindenképpen felvehetik a versenyt Merkel egykori kollégáival, Christian Wulff-fal és Roland Koch-hal. Mindamellet Kohl is túlélte egy puccskísérletet. És mégsem vonta kétségbe soha senki, hogy Kohl igazi pártember. Régensségének kezdetén hozott pártreformjával egyértelmű impulzusokat adott. Merkel számára az utóbbi 13 (illetve 14) év mindenekelőtt hódítás volt, most már régebb óta van az élen, mint a legtöbb mellette dolgozó csúcspolitikus. Elérte. A sváb Alpok szkeptikus iparosmestere és az elővigyázatos eichsfeldi katolikus is megtanulta tisztelni őt. Most ő a párt.

Amikor a kétszeres miniszterelnök (Rajna-vidék-Pfalz és az egyesítés után Thüringia), Bernhard Vogel 80. születésnapján Merkel a szövetségi tanács plenáris termében rendezett ünnepségen méltatta Vogel életművét, a politikus egy meglepő kijelentést intézett a kancellár asszonyhoz: „Minden tőlünk

telhetőt meg kellene tennünk azért, hogy Ön még sokáig gyakorolhassa e kimagasló tisztségét.” Bernhard Vogel a CDU egyik atyja, a titkos tiszteletbeli elnök, talán a pótpatriarcha is. Többes szám első személyben beszél a pártról, ő testesíti meg és reprezentálja a párt „mi”-érzését. Az, hogy Vogel ezt a magától értetődő ígéretet teheti a pártelnöknek, miszerint továbbra is támogatják abban, hogy kancellár maradjon, utal arra, hogy Merkel néhányak szemében még mindig egy kívülről jövő, amolyan leszerződött uralkodó vagy legalábbis olyan, mint egy alkalmazott ügyvezető igazgató. Nem hús a CDU húsából. Vogel korosztálya lassan eltávozik az élők sorából, a fiatalabbak pedig ilyen formában nem fognak osztozni a Vogel-féle perspektívában. Sőt, cseperedőben van egy „Merkel-generáció”, amely már nem is tudja, ki volt Vogel. Csakhogy épp a fiatalok körében – valamint a kicsit idősebbeknél – kell Merkelnek lennie valamin az asztalra a párttal való azonosulás érdekében.

Találnia kell valamin, ami segít azonosulni a pártban és a párttal a párttagságnak ma is, amikor már nincs meg a „hátsó szoba otthonossága” és nem léteznek az antikommunizmus és a rajnai katolicizmus közösségformáló képletei sem. A CDU-nak nincs ellenére, hogy kancellárválasztói csapat legyen, de tudnia kell büszkének és elkötelezettnek is lenni. Ehhez szükség van jelképekre és ismertetőjegyekre, és legfőképp cselekedetekre. Ez úgy tűnik, nem nagyon megy Merkelnek. Lehet kifogásolni, hogy a párttól való viszonylagos távolságtartása jelenti sikerének egy részét. Ugyanis Merkel a népesség körében népszerűbb, mint a pártja, a CDU. Kohl soha nem tudta elérni ezt. De most, hatalmának a csúcspontján helyénvaló lenne, ha bizonyos mértékű aggodalmat mutatna a CDU jövőjéért is.

Az igaz, hogy eddig mindig ellenfelek vették körül Merkelt. Sokan átmeneti jelenségnek akarták csak látni a párton belül,

és voltak olyan tehetségek is, akiket megelőzött, akik talán nálánál alkalmasabbak lettek volna a kancellárságra. Élő legenda, hogy Merkel minden ellenfelét maga távolította el. Valóság, hogy az ő ideje alatt lelépett a CDU élvonalának egy egész generációja, ami egyfajta „brain drain”, vagyis agyelszívás, mellyel a pártnak meg kell birkóznia. Már látható ugyan a következő generáció néhány tehetsége, de Merkelt a közvetlen közelben nem fenyegeti veszély. Merkel most már, az eddigieknél sokkal inkább az igazi egyéniségek pártfogója lehetne. Egy eljövendő kormányban próbálkozhat majd a „kívülről jövőkkel”. Azzal a magyarázattal utasította vissza a gazdaságpolitikai koponyákat hiányoló vádat, hogy nekik maguknak kell jönniük, nem tudja elővarázsolni őket. Időközben olyan pozícióba került, hogy mégiscsak varázsolnia kellene.

A rosszkezd, ami a párt hiányos arculata és a program karaktertelensége miatt alakult ki, újra és újra meglátszott a pártközpont állapotán és a főtitkár személyén. Kohl pártmenedzsereit, Kurt Biedenkopfot és Heiner Geißlert néhányan a főtitkári személykép megtestesülésének látták, míg a közvetlen utódaikat, benne Merkel választottjait is, túl gyengének tartották. Geißler egyrészt képes volt megszervezni a párt összetartását, másrészt azonban vitákat is provokált és gondoskodott az az élő, eleven pártéletről. Igazi tábornok volt, nem egyszerű titkár, mondják a csodálói. Mind Geißler, mind Biedenkopf azt a nézetet képviselte, hogy egy pártnak legyen saját élete – mellette pedig legyen lojális a kancellárjához. A valóságban Merkel eddigi öt generálisa egészen más típus volt, nagyon eltérő temperamentummal. Ám különböző körülmények között és más-más időben dolgoztak. Kohl alatt még Volker Rühe és Peter Hintze szolgált főtitkárként. Angela Merkel Wolfgang Schäuble alatt maga is volt főtitkára a CDU-nak. Ruprecht Polenz, Laurenz

Meyer és Volker Kauder az ellenzéki időszakban állt hivatalban, Ronald Pofalla és Hermann Gröhe Merkel kancellársága idején. Mindenki a maga módján hangsúlyozott ki valamit. Talán a saját emberei számára Merkel mindig megváltoztatja a főtitkári munkaköri leírást és még több szabad teret enged nekik. (2013 decemberétől a CDU főtitkára Peter Tauber. – A szerk.)

Közzájón forog az a történet, miszerint Merkel a berlini pártközpont, a Konrad Adenauer Ház fontos munkatársaival és a párt néhány főemberével együtt 2013 elején titkos ülést tartott egy magányos brandenburgi vidéki házban, hogy megtárgyalják a parlamenti választási küzdelmekhez a stratégiát és a főbb választási témákat. Sajnos betörték erre a félreeső birtokra – és minden fontos dokumentáció odaveszett. Nem lehet végérvényesen megállapítani, mi igaz a történetből. Ám a rosszszavak szerint az a levelezőlap-akció, melyet a párt milliós tételben indított el a választások előtt, a betörés miatt odaveszett nagyszerű ötletek pótlására indult. A levelezőlap szerint a választási program kidolgozásában minden polgárnak részt kell vennie. A levelezőlapon ugyanis „Ami a szívemet nyomja” szlogennel arra kéri a címzetteket, hogy küldjék el az ötleteiket a CDU pártközpontjába, Berlinbe. Aztán majd júniusban, a heves választási küzdelmek nyitányaként elfogadják és bemutatják a lakosság kívánságaiból összeállított következő kormányprogramot. Ha mindenkit megkérdeznek, abból valami tarkabarka összevisszaság kerekedik ki, semmi veszélyes. A CDU-t, mint a politikai paletta jól ismert mozgatóját és moderátorát, feltehetően ez prezentálja. Megkülönböztetve magát a másik oldalon álló SPD-től és a Zöldektől, de az FDP-től is. Ennek eredménye biztosan nem az éles polarizálás és a vitatkozás, hanem az integráció. Egy jól bevált, de nem mindenki által kedvelt koncepció.

Werner Weidenfeld müncheni politológus a következőről panaszkodik: „A CDU-nak már nincsen drámai üzenete a törzsválasztóihoz.” Merkel a válságmenedzsment mellett foglal állást, de már nem kínál „mélyreható vagy akár polarizáló jövőképet” – írja Weidenfeld a wüzburgi *Tagespostban*. Az sem világos, hogy vajon egy erősebb arculattal biztosabban megnyerhetők-e a választások. Az Unióban néhányan nyugtalankodnak, elsősorban a 2009-es választások előtt a Konrad Adenauer Házban kigondolt „aszimmetrikus választódemobilizáló” stratégia miatt. Ez kimondja: Ne kelts olyan nagy feltűnést, hogy a fáradt ellenfelek feléledjenek, és mégiscsak úgy döntsenek, hogy a rosszat megakadályozandó, elmennek a választásra.

Más szavakkal: a saját törzsválasztók mobilizálása nem vezethet az SPD-törzsszavazók mobilizálásához. Mégis, a mobilizáláson múlik minden, állítja Weidenfeld. Csak aki a nem-szavazók táborából életre tud kelteni vagy újra tud élesíteni némelyeket, az képes olyan növekedésre szert tenni, amely nem a saját, törzsválasztói táborának nullára kihozható eredményében végződik. Vagyis még nem világos, mennyire lesz hangos a CDU választási küzdelme. Margarete van Ackeren, a *Focus* újságírója februárban a következőket írta: „A kemény bandázsban folytatott bokszolás helyett a kancellár asszony a Merkel-féle politikai dzsúdó mellett dönt”.

És mi lesz a programmal? Néhányan már tartalmi „komolytalanságról” beszélnek a párt alsóbb berkeiben. Mások szerint viszont a párt nem szenved annyira a vélt arculatnélküliség miatt, mint ahogy sokan feltételezik. A tartalmi forradalmak – még mindig feltételezve a választási győzelmet – nem idéztek elő szakadást a pártban. Éppen ellenkezőleg, végül is a CDU számára fontosabb a dinamika, mint a tartalmi hűség. Ám a 2007-es alapprogram egyes részeiben már idejéért.

Hadkötelezettség, energiafordulat, iskolarendszer – ma már egészen mások a választókat megmozgató témák. A CDU-nak eszébe kell, hogy jusson valami más is. Egy új alapprogram talán? Vagy fontosabb a hosszú távú célokról beszélni? A CDU-nak mindenképpen új látóhatárra van szüksége a következő húsz évre. Ezek közé sorolhatnánk olyan témákat, mint Európa, vagy akár a föderalizmus újragondolása, a jólét és a növekedés, esetleg olyasmi, mint az összetartás és az értékconszenzus. A nemzetállamiság és nemzetköziség kapcsolata. Lehet, hogy az ilyen jövőbeli párbeszéd csak az ellenzéki pártoknak lényegesebb, akiknek van idejük arra, hogy olyan ügyekkel foglalkozzanak, melyek megvalósításához úgyszólván meg a hatalmuk. Az Unióban pedig nő a céltalan elméleti viták miatti kedvetlenség. Elsősorban azért, mert ez veszélyeztetheti a bal és a jobb oldal közötti, a kelletténél nagyobb távolság egyensúlyát. Ám a pártnak magával is törődnie kell. Így a CDU-nak, ha továbbra is viselni akarja a nevét, jobban kell ápolnia azt. Hogy ehhez kampányokba kezd, konferenciákat tart, kitüntetések, ösztöndíjakat ad vagy más ötletekkel áll elő, az még nyitott kérdés. Viszont a tétlenség megbosszulhatja magát.

A CDU kötőanyagai soha nem a konkrét politikai kérdések voltak. Ezen mindig is vitatkoztak az egyes táborok. Mind-egy, hogy a kormányzásban való részvételtől volt-e szó, vagy a nyugdíjakról, a betegápolásról, a környezet- vagy egészségpolitikáról, vagy esetleg adókérdésekről – a CDU soha nem volt valamennyi kérdésben eltökélt. Viszont képes volt megteremteni az összetartozás érzését és az összetartást. Erre szolgált a „C” betű. A politikai életben soha nem fog sikerülni a kereszténységet szigorúan bizonyos tartalmakhoz kötni, vagy akár a „konzervatív”, illetve „szociális” fogalmakhoz láncolni. A „C” betűnek más módon kellene kifejtenie az erejét. Tekintve

azt a tényt, hogy a „C” fogalom még nagy tekintélynek és becsületnek örvend a társadalomban, az érdekében kifejtett erőbedobás meglehetősen gyümölcsöző.

Korábban egyszerűbb volt megfogalmazni a párt ideológiai alapvetését. Szocializmus helyett szabadság! Semmi kísérletezés! – Ezek voltak a CDU vezér szlogenjei. Az elmúlt évek modernizálásai mindeddig eltakarták, sőt, hagyták elszakítani e közös vezérfonalat. Merkel a beszédeiben már kipróbál néhány szót, melyek a szabadságról, a teljesítőkészségről és az összetartásról, a sokrétűségről szólnak, és a balosok társadalmi egyenlőségi játékaival szemben beszélnek. Vagy: Milyen helyet foglal el Németország és Európa a világban? Hiányzik még egy új közös történet, amely több, mint a problémák „alternatíva nélküli” megoldása. Teljes joggal kijelenthető, hogy ez az összekötő elem már nem létezik. És a CDU éppen azért annyira sikeres, mert megfontolt és nem szenved ideológiahiányban, hanem éppen hogy értékeli azt. Így kígyózik végig a társadalmi alapkonszenzus az országban. De azt sem engedheti meg, hogy az értékek és márkajegyek újra és újra ismételt sztereotípiái üresen csengjenek. Nem engedheti magát sodortatni a mainstreammel, hanem részt vesz az irányok alakításában – erről szól a történet.

Visszatekintve a négy elvesztett tartományi választásra, azok a személyi, tartalmi és programbeli elbizonytalanodás következményei is voltak. A baden-württembergi CDU Stefan Mappussal indult, aki az Unió konzervatív arculatát akarta erősíteni, az atomenergia kérdésével kampányolva. És megbukott. Észak-Rajna-Vesztfáliában Norbert Röttgen környezetvédelmi miniszter akart pontot szerezni a frissen modernizált CDU-val. És veszített. Schleswig-Holsteinben a CDU Peter Harry Carstenssennel, egy régivágású, ismeretlen úriemberrel akarta megmenteni a hatalmat, ami nem sikerült.

Alsó-Szászországban David McAllister lépett fel, akit kedveltek a tartományban, és aki okos, viszont semmilyen értelmes tartalmú programot nem tudott összehozni. Kudarcot vallott. Ma már senki nem kérdezi, mennyire volt szoros a vereség. Világosan látszik, hogy önmagában egy személyre épített választási küzdelem nem elég, és csak a saját tábor építése is kevés.

Udo Zolleis politológus a CDU politikai eszményképének változásáról szóló tanulmányában megállapította, hogy a katolikus-szociális tanok elvei – szolidaritás, szubszidiaritás és személyiség – nem estek ki a párt látómezejéből. Ami azonban egyre inkább hiányzik, az a „társadalmi kiegyenlítődés” megszervezésének képessége. A párton belüli élet elcsökevényesedett – és ez nem csupán tíz éve van így. A CDU-nak újra „politikai érzékelőket” kell kiképeznie, hogy megtalálják a társadalom témáit is érdekeit, felkapják, magukévá tegyék és magukhoz kössék azokat. Szükség van egy „hatékony akaratformáló folyamatra”, amely aztán a kereszténydemokrata közvetítői elvvel együtt integrációhoz és egységhez fog vezetni. A helyi pártrendezvények néhány látogatója a helyi CDU-elit önimádatáról panaszskodik, és arról, hogy hiányzik a kinti világhoz való érzékenység képessége. A körzeti pártgyűlések, melyeken a politikai üzenetek egy fúvószenéből és sörivászatból álló keverékké válnak, nem keltenek feltétlenül mindenkinben pozitív érdeklődést.

A CDU az első számú kommunális párt. Egyetlen más párt sem állít ki ennyi mandátumot a községekben és városokban. Emellett egy egyedüli hálózatot épített ki egészen a társadalom hajszálereiig. Ezzel a szerkezettel a CDU olyan, mint a demokrácia mintadiákja. Sajátos módon a fennálló közösség védelmezője, miközben mások visszas állapotokról és változásról beszélnek. A CDU a status quo-t képviseli, a demokratikus rend jól

begyakorolt formáit. De ez a struktúra veszélyben van. A kommunális politikai döntéshozó testületekben uralkodó és a párt-hoz tartozó satellitszervezetekben nagy a frusztráció. A párthoz való elkötelezettség jól megszokott szertartásai a véget nem érő ülésekkel, a családbarátnak nem mondható hétfégi időpontokkal és az átláthatatlan döntésmechanizmusokkal már nem elfogadhatóak. Ellenben a polgári kezdeményezések időszerűnek, a futólagos elköteleződések becsületesebbek és a „csoportintelligens” véleményalkotó és szavazási formák, melyek nem annyira egyértelműek, viszont sokrétűek, „demokratikusabbnak” számítanak.

Ez a párttagbázisban tapasztalható demokráciaválság, amely a nagy projektekben, mint a Stuttgart 21, vagy több zajvédelmi intézkedésben is jól látható, a CDU elevenébe talált. Ha a megválasztott helyi képviselőknek hagynia kell, hogy „politikusként” szidalmazzák, miközben a saját érdekekért való demonstrálás számukra a demokrácia csúcsformájának számít, akkor az egy olyan párt elevenére tapint, amely olyan szorosan kötődik a fennálló rendszerhez, és annyira le van kötelezve neki, mint egyetlen másik párt sem. A Kalózpárt – formai gyengeségük ellenére – egy válságjelenséget képvisel, amely fel kellene, hogy ébressze a CDU-t. A CDU a szó legjobb értelmében a zászlójára írhatná: „a politika repolitizálása” minden politikai szinten. A körzeti pártszervezetekből azt hallani, hogy olykor olyan képviselők kerülnek a városi testületekbe, akik politikai munkának tartják azt, ha van véleményük, akik terhesnek érzik a pártmunkát, és rövid időn belül rezignáltan visszavonulnak. A körzeti vezetők szabályos „politikuskeresőként” vannak úton, castingokat kell tartaniuk, hogy embert szerezzenek a kommunális politikai munkához. A CDU újra a demokrácia tanítója lehetne, kampányolhatna a politikai elkötelezettség mellett, jutalmazhatná azt, és gondoskodhatna

arról, hogy megszerezze a legjobb embereket. Eddig az a benyomás alakult ki, hogy az utánpótlás toborzásában már nem működnek a régi, titkon egymást segítő klikkmechanizmusok, új formákat pedig még nem találtak. Így aztán a körzeti vagy kerületi pártgyűléseken olyan parlamenti jelölteket választanak, akiket senki nem ismer, és akik soha nem rendelkeztek még mandátummal. Mert a gyűléseken a tagsági elv érvényes, nem a küldöttségi elv – és így igencsak a véletlentől függhet, ki is jut be a parlamentbe. Az eredményt majd a következő törvényhozási időszakban kell megnézni. Úgy tűnik, a CDU eddig elhanyagolta az utánpótlás és a vezetők kiválasztásának támogatását. Zolleis arról beszél, hogy egy „modern választói pártban” a személyes újonckeresés lényeges „integrációs kapocs” lehet. A pártfunkcionáriusok között néhányan annak hívei, hogy kevesebb tag, ellenben jól iskolázott káderek kellenek. Erős apparátus, erős médiaaktivitás, kevesebb unatkozás a helyi egyesületi üléseken. Több Amerika, kevesebb falusi kocsmá. Sikerülni fog ez a CDU-nak?

A tartalom és a személyzet mellett az arculat is nagyon lényeges. A CDU modern imázsa rejtélyes nevet kapott: Pantone 144 C. Így nevezik azt a narancssárga színárnyalatot, amely 2003 óta a CDU színeként szolgál, a kék és a vörös mellett. Talán ez a narancssárga szín a CDU modernizálásának legláthatóbb jele, ugyanakkor egyfajta konzervatív tett, visszanyúlás az 1970-es évek retro színéhez. Elsősorban a mai szemnek modern ez a világos narancssárga. Néha látni egyes helyi szervezeteket, melyek elhagyják a narancssárgát, hogy konzervatívabbnak tűnjenek. A reklámügynökség leírásában a következőt olvasni: „Az új, hangsúlyos narancssárga szín egyrészt lehetőséget ad a pártversenyben való megkülönböztetésre, másrészt az erőteljesebb érzelmi megszólításra.” Lehet, hogy a párt pártmunkája

még nem teljesíti azt, amit a szín ígér. Ami a pártmunka új formáit illeti, mondjuk a tagpártból az önmegvalósító pártba való átmenet metamorfózisát, e téren a CDU-nak még bőven tennivalója. A párt úgynevezett „corporate identity-jének”, „CI-jének” jellemzésében PR-szakemberek a következőt fogalmazták meg: „Erősíteni a közösséget, teret adni a sokféleségnek. Az új megjelenésnek a CDU összetéveszthetetlen erősségét, a közösség és a sokféleség összekapcsolását kell kifejezésre juttatnia.”

Csakhogy a PR még messze nem politika. A humoristáknál a CDU folyamatosan – amióta világ a világ – úgy volt jelen, mint ami „uncool”. Ez persze az Unió egyik sikertitka is lehet. Egy konzervatív párt nyilván nem mutatkozhat túl menőnek, amikor megpróbál a fiatalabb emberek „életérzéséhez” közelíteni. Sokkal inkább az a helyzet, hogy itt is érvényes, hogy a hatalmi ösztön olyasmi, mint egyfajta kiegyenlítés, ügyes szörfözés a kommunikáció legújabb hullámain. Ma már a twitterező miniszterek is a korszellem kiváló cégtáblái lehetnek. Mégis bosszantja mind a nagyvárosi, mind a vidéki körzeti és helyi elnököket, ha a fiatalabb családok azt mondják, hogy „zöldet” akarnak választani, elsősorban azért, mert ők jobban megfelelnek a mai kor életérzésének. Egy apolitikus társadalomban egy párt számára az apolitikus tényezők is fontossá válnak. Egy ruhr-vidéki politikai továbbképzésen nemrégiben megkérdeztek egy tanárt arról, miért olyan csúnyák a politikusok, és általában miért annyira öregek; hiszen minden más prominens személy, legyen az filmsztár, énekes vagy műsorvezető, csinos, vékony és fiatal. A CDU, genetikai kódját tekintve antiglamour párt, higgadt és célzatos, de nem igazán szórakoztató. A rövid, politikai sztárság, a Guttenberg báró-féle hullám már elvonult. Biztos, hogy így kell ennek maradnia? Hogyan fogja ezt a jövőben a párt kezelni?

A pártgyűlés körülrajongott sztárja Julia Klöckner, a Rajna-vidék-pfalzi tartományi elnöknő volt. A negyvenéves politikus minden oldalon szimpátiára talált – nem véletlen, hogy a régi nyugatnémet CDU bizonyos vágyai is hozzá kapcsolódnak. A küldöttek 92,92 százalékos szavazati arányával választották be a 2012. decemberi pártkongresszuson pártjának elnökségébe. Az eredmény illően kissé elmarad az elnök asszony eredményéhez képest, különben még zúgolódás támadt volna. De az érdeklődés mégis leginkább neki szólt. A többi új helyettes, Armin Laschet és Thomas Strobl körül nem volt ehhez hasonló csinnadratta. A kamerák és a gratulálók gyűrűjében Klöckner alig tudta elmondani a gyűlés elnökségének a választás elfogadását. A párt és a média szerint messze Klöckner csillaga ragyog a legjobban, mint az utánpótlásba vetett új reménysége.

Amikor még nem tért vissza az otthonába, amikor még parlamenti államtitkár sem volt Merkel kabinetjében, egy kis képviselői irodája volt a berlini kormányzati negyedben épült Jakob Kaiser házban. A helyiség közepén egy borhűtő állt, mellette jobb kéz felől egy feszület, bal felől Helmut Kohl arcképe. Az íróasztal az ablak alatt foglalt helyet. Klöckner 2002-ben költözött be a parlamentbe. Gyorsan elterjedt, hogy egykor a rajnai borvidék „borkirálynője” volt. Ami természetesen alkalom volt a gúnyolódásra is, és mindenekelőtt arra, hogy alulértékeli képességeit. A negyvenéves politikusnő jelenleg egyszerre képviseli a tősgyökerességet és a modernséget – és ezzel egy olyan mintát testesít meg a párton belül, melyre sokan vágyanak. Klöckner katolikus, tartalmi profiljának erősítéséhez etikai témákat is felhasznál, mint például az eutanáziát. Ugyanakkor a meglegházasságra vonatkozóan liberális pozíciót vett fel, mindezt a megfelelő színes rajnai nyelvjárással és barátságossággal magyarázza el hazájában a konzervatív és egyházi

választói rétegeknek. A Caritas és a ZdK melletti egyházi munkát is végez. Ahogy az a CDU-nál mindig is szokás volt. Már csak a hatalom hiányzik.

Emellett Julia Klöckner nevéhez egy sajátos történet kapcsolódik, ami a Mainzba történő visszaigazolásához kötődik. A szolgálati Mercedest és a berlini kormányzati negyed adta kényelmet felcserélte a Rajna-vidék-pfalzi, állítólagos kemény ellenzéki paddal. Ez egyenesen az Unió Jeanne d’Arc-jává teszi. Harcol a pártért és nem sajnálja a fáradságot arra, hogy néhány évig keményen dolgozzon az előmenetelért. Nyilván nem gondolta volna, hogy ennyire hosszú a hatalomra jutás várakozási ideje. Már 2011-ben azt remélte, hogy leválthatja az SPD-és Kurt Becket, ami nem sikerült – az erkölcsi siker ellenére. Időközben úgy tűnt, hogy a hivatali ideje alatt helyébe is léphet az erős nyomás alá került SPD-politikusnak. Ez is kudarcba fulladt. Most a népszerű új SPD-miniszterelnöknő, Malu Dreyer van ellenfélként előtte, így a CDU reményei még korántsem biztosak. Amennyiben a 2013-as parlamenti választások után Angela Merkel már nem lesz kancellár, akkor lehetne arra gondolni, hogy Klöckner pártelnök legyen. Ám a hatalmi gépezetben „a szívek elnöke” nem feltétlenül a tényleges elnök. Kormányzati hivatal nélkül és szövetségi politikai súly nélkül legalábbis nagyon szokatlan lenne ez a felemelkedés. *(Julia Klöcknernek 2016-ban sem sikerült megszereznie a rajna-pfalzi tartományi miniszterelnökséget. A CDU csak 31,8%-ot szerzett, és ez a párt helyi történetében a mélypont volt. A CDU-nak különösen fáj az itteni vereség, hisz ez régi CDU fellegrár, maga Helmut Kohl is itt volt tartományi miniszterelnök. – A szerk.)*

Tehát ha Merkel már nem lenne kancellár, ami egyelőre nagyon valószínűtlennek tűnik, akkor újra ki kellene találni a CDU-t, és ki kellene vezetni az ellenzék völgyéből. *(2013-ban Merkel*

újra kancellár lett. – A szerk.) Senki nem tolakodik, hogy az utódja szeretne lenni. Thomas de Mazière megválasztása lenne a legvalószínűbb. A jelenlegi védelmi miniszter közkedvelt, politikailag a szászországi szövetséghez tartozik, de származása szerint tulajdonképpen rajna-vidéki. Vagyis földrajzilag egy hidat képez. A híres hugenotta nevet viselő protestáns családapa olyasmi lehetne, mint Merkel folytatása, csak más eszközökkel. Lehet, hogy jobban otthon van a régi kancellári pártban, mint hivatali elődasszonya. Azonban ő nem jelentene radikális újrakezdést. Vélhetően nem hozná vissza a politikába az érzelmi szálakat, amire néhányan nagyon vágynak. (Thomas de Mazière a jelenlegi Merkel-kormányban belügyminiszter. – A szerk.)

A CDU számára fontos kérdés, hogy újra megtalálják a közép-párt szerepet. Akkor is, ha Merkel kancellár marad. A politika mindig is szorosan összefonódott az életérzéssel. És néhányan már nem tudják pontosan, mit is jelent a kereszténydemokrata életérzés. A válságkancellár és kapitány asszony vezetése alatti nyugtalan utazás során nem volt idő arra, hogy ezen gondolkodjanak. A Berlinton a lehető legmesszebb fekvő dél-bádeni Konstanz városában nemrégiben egy CDU-tag nyerte meg a főpolgármester-választást. Uli Burchardt „független jelöltként” lépett fel – jóllehet a CDU-hoz tartozik. Emellett az „attac” nevű globalizációellenes szervezet tagja. Az ilyesmi nyilvánvalóan tetszik néhány választónak. És időközben szövetségi és tartományi politikusok is felhívják, hogy CDU-marketing ügyekben kérjenek segítséget az egykori vállalkozási tanácsadótól. Burchardt a CDU egyik titkos tippjévé vált.

Az elkövetkező idők legfontosabb hívószava az értékek állandósága lesz, állítja. Ez nem különösebben eredeti, de Burchardt, aki szakmája szerint erdész, ez nem igazán zavarja. A „Manufactum” menedzsere volt. Ez egy csomagküldő

vállalkozás, amely a következő szlogennel hirdeti magát: „Még megvannak a régi jó dolgok.” A nagy konyhájából származó elfeledett kellékeket kínálták eladásra – ökológiai szempontból értékes és esztétikailag igényes dolgokkal együtt. A kínálat szélessége némileg emlékeztet Frau Waas üzletére Jim Knopf Lummerlandján. Minden megvan benne, ráadásul borzasztóan takaros és kedvesen. A „Manufactumnak” egy külön részlege is van, amely a „Jót a kolostorokból!” nevet viseli. Ilyennek kell lennie a megújult CDU-nak? Egy kicsit zöldnek, egy kicsit régimódinak, technikakedvelőnek, és mindig a legújabb szinten kell állnia. És elsősorban: gazdaságilag sikeresnek kell lennie.

Burchardt írta a – szabadon fordítva – *Kiritkítva! (Ausgeizt!)* című könyvet, amelyben kifejti a Manufactum elvét. Régi vágy, hogy a piacgazdaság etikus is lehet, hogy a jónak és az értékesnek mindenki számára elérhetőnek kell lennie. Elsősorban: heti piac az Aldi helyett. Középosztály a konzern helyett. Élvezet a fogyasztás helyett. Ártudatos az olcsó helyett. Az idealizmus természetesen mindig giccsesnek hat. A pragmatikus és időközben jogászok uralta CDU-ban sokaknak égnek áll a haja, amikor Burchardt, a „márkás erdészt” felfedezik egy álomszerű alpokbeli panorámakép előtt egy Youtube-videón és arról hallják filozófálni, hogy a termékeknek újra „történetre” van szükségük, és a fogyasztóknak újra meg kellene szeretniük ezeket. És mindezt egy jobb világ érdekében. Ez balos gondolat? A többség, legalábbis Konstanz, nyilvánvalóan igazat ad Burchardtnak. Hivatali elődje a Zöldekhez tartozott. Most újra a CDU kormányoz. De milyen CDU? Ez a helyi CDU-matador egy Platónnak tulajdonított idézettel zárja székfoglaló beszédét: „Nem ismerem a sikerhez vezető biztos utat, de tudom, melyik biztos út vezet a kudarchoz: ha mindenkinek a kedvére akarunk tenni.”

Utószó

A CDU nap mint nap tárgya a média változatos, aktuális híreinek. Emellett tudományos szempontból is temérdek anyag foglalkozik a párttal. Végül pedig számos elsődleges forrás érhető el, az ülések jegyzőkönyveitől kezdve az alapprogramon át az iratállományig. Mindezeket csak válogatva és nem teljességében lehetett feldolgozni, kiértékelni és figyelembe venni e zsrnalisztikai könyv megírásához. Vagyis a megemlített személyeket, a felvázolt tényeket és értelmezéseket figyelembe véve semmiképpen sem vezérelt az az elhatározás, hogy a CDU minden részletét megvilágítsam – mintegy teljesen bemutatva a pártot.

A jobb olvashatóság érdekében elhagytam a tudományos szempontból helytálló idézésmodot. Néhány könyvet és publikációt, valamint a szerzőiket külön megemlítem a szövegben, mivel ezek különösen sokat segítettek az érvelésben. A könyv végén megtalálható az irányadó irodalom jegyzéke. Az anyagok felkutatásában nyújtott segítségért különös köszönet illeti a Konrad Adenauer Alapítványt, a Kereszténydemokrata Politika Archívumát, valamint a CDU szövetségi irodáját.

A nyilvánosan hozzáférhető szövegek, videók és audioműsorok mellett a könyv nagyrészt aktív CDU-politikusokkal, egykor aktív pártemberekkel, valamint munkatársakkal, kutatókkal és újságírókkal folytatott beszélgetéseken alapul. Ezek a beszélgetések főként háttérbeszélgetés formájában zajlottak. Az érintetteket nem idéztem, és a nevüket sem említettem

meg. Ez így sokkal árnyaltabb bepillantást enged a párt belső életébe. Valamennyi beszélgetőtársamnak hálás köszönetemet szeretném kifejezni a bizalomért, az őszinteségért és az elemző látásmódért, valamint a segítségükért.

A koncepcióban, az érvelésmenetben, valamint az anyagbeszerzésben és a kéziratok átnézésében különösen sokat segített lektorom, Patrick Oelze, valamint Matthias Brink, Olaf Hoffjan, Georg Löwisch, Thomas Peterson, Egbert Resing és Georg Wichmann. Egészen rendkívüli köszönet illeti őket.

Berlin, 2013 áprilisa

Volker Resing

Irodalom

- Baring, Arnulf; Kraus, Josef; Löhr, Mechthild; Schönbohm, Jörg: Schluss mit dem Ausverkauf. Berlin 2011.
- Bösch, Frank: Macht und Machtverlust: Die Geschichte der CDU. München 2002.
- Bude, Heinz; Fischer, Joachim; Kauffmann, Bernd (szerk.): Bürgerlichkeit ohne Bürgertum. München 2010.
- Dürr, Tobias; Soldt, Rüdiger: Die CDU nach Kohl. Frankfurt am Main 1998.
- Feldkamp, Michael F.: Der Deutsche Bundestag – 100 Fragen und Antworten. Baden-Baden 2009.
- Hintze, Peter (szerk.): Die CDU – Parteiprogramme. Eine Dokumentation der Ziele und Aufgaben. Bonn 1995.
- Koch, Roland: Konservativ. Ohne Werte und Prinzipien ist kein Saat zu machen. Freiburg 2010.
- Kohl, Helmut: Berichte zur Lage 1989-1998. Der Kanzler und Parteivorsitzende im Bundesvorstand der CDU Deutschlands. Düsseldorf 2012.
- Kangguth, Gerd: Das Innenleben der Macht. Krise und Zukunft der CDU. München 2001.
- Lau, Mariam: Die letzte Volkspartei. Angela Merkel und die Modernisierung der CDU. München 2009.
- Merkel, Angela: Dialog über Deutschlands Zukunft. Hamburg 2012.
- Merkel, Angela: Mein Weg. Angela Merkel im Gespräch mit Hugo Müller-Vogg. Hamburg 2004.

- Münkler, Herfried: Mitte und Maß. Der Kampf um die richtige Ordnung. Berlin 2010.
- Niedermayer, Oskar (szerk.): Die Parteien nach der Bundestagswahl 2009. Wiesbaden 2011.
- Nonnenmacher, Günther; Vogel, Bernhard: Mutige Bürger braucht das Land. Freiburg 2012.
- Oberreuter, Heinrich (szerk.): Am Ende der Gewissheiten. Wähler, Parteien und Koalitionen in Bewegung. München 2011.
- Ockenfels, Wolfgang: Das hohe C. Wohin steuert die CDU? Augsburg 2009.
- Schütz, Hans-Peter: Wolfgang Schäuble. Zwei Leben. München 2012.
- Schwarz, Hans-Peter: Die Fraktion als Machtfaktor. CDU/CSU im Deutschen Bundestag 1949 bis heute. München 2009.
- Schwarz, Hans-Peter: Helmut Kohl. Eine politische Biografie. München 2012.
- Spier, Tim; Klein, Markus; von Alemann, Ulrich; és mások: Parteimitglieder in Deutschland. Wiesbaden 2011.
- Vogel, Bernhard: Wir wie wir leben wollen? Grundsätze einer Politik für Morgen. Stuttgart 1986.
- Walter, Franz; Werwath, Christian; D'Antonio, Oliver: Die CDU. Entstehung und Verfall christdemokratischer Geschlossenheit. Baden-Baden 2011.
- Zolleis, Udo: Die CDU. Das politische Leitbild im Wandel der Zeit. Wiesbaden 2008.

Merkel pártelnöki színrelépésével elkezdődött a német Kereszténydemokrata Párt átalakítása. Vajon a CDU merkeli modernizálása minden jellegzetességet elsöpört, ami a párt régi védjegyei közé tartozott? Nem lehet, hogy sokkal inkább a hatalom megszerzése és a politikai pragmatizmus az, ami mindig is összetartotta a CDU-t?

Volker Resing számos háttérbeszélgetés alapján csaltatlan szemmel írja le a legnagyobb német néppárt kulcsfiguráit, sajátosságait, szervezeti különlegességeit, továbbá vizsgálja, hogy mennyiben változott vagy maradt hű önmagához a Merkel-féle CDU, az a párt, amelyik egy családba, az Európai Néppártba tartozik a Fidesz Magyar Polgári Párttal és a KDNP-vel. A szerző megvilágítja, mely körülmények határozzák meg napjainkban a CDU fejlődését, és merre alakulhat a párt jövője.

rideje.

rt!

32
R59

Volker Resing

A kancellári gépezet

A CDU működése

Volker Resing (1970) újságíró,
író és történész. 2014 őszétől
a *Herder Korrespondenz*
című folyóirat főszerkesztője.
2009-ben *Angela Merkel –
A protestáns* címmel jelentetett
meg sikeres életrajzi könyvet
a kancellár asszonyról.

A Dialóg Campus Kiadó
a Magyar Szak- és Elektronikus Kiadók
és Szerzőik Egyesülésének tagja.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu •
1094 Budapest, Márton utca 19. • Telefon: (1) 608 1488 • E-mail: info@dialogcampus.hu •
A kiadásért felelnek: dr. Bázing Zsuzsanna és Petró Ildikó ügyvezetők • Kiadói szerkesztő:
Inzsől Kata • Tördelés, borító: Stubnya Tibor • Nyomdai kivitelezés: Stanctech Kft. •
Felelős vezető: Hermann Nikolett

ISBN 978-615-5680-23-6

A CDU működése

Amióta Merkel az elnök a CDU-ban, sok minden megváltozott az Adenauer és Kohl nevével fémjelezett kereszténydemokrata néppártban. Az atomerőműveket kikapcsolják, csúnya napelemeket szerelnek fel a tetőkre, a mezőkre, a gyerekeket napközi otthonba küldik. Nincs többé kötelező hadviselés a fiatal férfiak számára. Már nyilvánosan szerethetik a polgárok a saját nemükhöz tartozókat, sőt „házassági” kapcsolatban is élhetnek. Nincs többé kötelező templomba járás, viszont a muzulmánok is a német nép nagy családjához tartozhatnak.

Néhányan egyenesen úgy tekintenek a Merkel-féle CDU-ra, mint ahol „anything goes” (bármilyen lehetséges). Valóban veszélyt jelent Merkel látszólagos karakter- és arculatnélkülisége a pártjára? Vagy talán éppen ő a katalizátora a CDU-nak, amely mindig is pluralista és ideológiaellenes volt, és a pragmatikus politizálási stílust követte?

Ezekre a kérdésekre is választ kapnak a könyv olvasói, köztük mindazok, akik pártpolitikával, párt-szervezéssel, politikai kampány tervezésével és alapvető néppártelméleti kérdésekkel foglalkoznak. Emellett izgalmas, sztorizó, nagyszerű olvasmány ez az alapos munka.

ISBN 978-615-5680-23-6

3980 Ft

